

CATÁLOGO DE FURNAS DO LITORAL PONTEVEDRÉS

Os espeleólogos J. Higinio Diz e Ríos Basadre traballaron durante máis de tres anos neste inventario de grutas mariñas

(Desde a páxina 4)

Tamén neste número

DOCUMENTACIÓN

- **Historial dos 25 anos do GES Alpino Manzaneda** (Páx. 23)

TESTEMUÑA

- **A Operación Avena, un fito na espeleoloxía Galega** (Páxs. centrais)
- **Catro ártabros en Cuba: exploracións e histoplasmosis** (Páx. 30)

INVESTIGACIÓN

- **Estudio sobre un arácnido da Cueva del Agua na Habana** (Páx. 32)

Director:

Enrique de Arce Temes

Secretario:

Manuel Díaz Prieto

Redacción e colaboradores:

A. Castiñeiras
Serafin Barca
Manuel Díaz Prieto
José Higinio Diz Dios
Purificación Diz Dios
GES Ártabros
Ollenyn Navarro Díaz
Raúl Ríos Basadre

Depósito Legal:

C - 161 - 88

Nihil Obstat:

Comisión Delegada da FGE (2001)

Edita:

Federación Galega de Espeleoloxía (FGE)
Presidente: Juan Manuel Prego Mateo
Apartado 448 - 15080 A CORUÑA (ESPAÑA)
Teléfono y Fax: (981) 29 10 87

Imprime:

Edym Grafismo, S.L.

Prégase intercambio. Se rüega intercambio. On prie l'exchange. Wir Bitten um Austausch. We ask for exchange.

FURADA es una publicación abierta a todos los espeleólogos y a las personas que trabajan en los campos de las ciencias relacionadas con la Espeleología. La Redacción respeta la libre expresión de los colaboradores en sus opiniones y la libertad de elección del idioma. Las ideas que exponen son personales de cada autor.

FURADA é unha publicación aberta a tódolos espeleólogos e aquelas persoas que desenvolven actividades relacionadas coa Espeleoloxía como ciencia ou como deporte. A Redacción respeta a libre expresión dos comentaristas tanto nas súas opinións como na elección da lingua. As ideas que se expoñen son persoais de cada autor.

SUMARIO

	Páxs.
Catálogo de furnas.....	4 a 22
GES Alpino Manzaneda.....	35 a 49
Operación Averna.....	23 a 27
Operación Averna.....	28 y 29
Ártabros en Cuba.....	30 a 34
La Loxosceles Cubana.....	32 a 34
Memoria do 96.....	50 a 52
Axenda.....	53
In memoriam.....	54

Foto portada: Cova do Cano
(Foto: J. Higinio Diz)

LIMIAR

Un traballo valioso

Se cada castro ten a súa cova, como afirma a xente nas aldeas, eu digo que tamén cada cantil ten a súa furna. Claro que a cova á que se refiren os paisanos é máis ben una saída subterránea pola que fuxir no caso de invasión inimiga, mentres que, polo oco do cantil, máis que escapar, pode un quedar apreixado no descoñecido.

En Galicia abundan as furnas. Basta dar un paseo pola costa para comprobalo. En todo o litoral lugués, coruñés e pontevedrés é doado observar os ocos que abriu a auga co seu petar incesante sobre os cantís no decurso do tempo. Anos e anos, o home gardoulles respecto porque, meterse nesas cavidades, na súa insondable negritude, era non só unha aventura apaixonante, senón tamén un perigo evidente. Por iso as furnas foron unhas grandes descoñecidas, e parte delas aínda seguen sendo só habitación inexpugnabile das aves mariñas, agás as menos fondas, visitadas ó longo do tempo por pescadores.

Na historia xeográfica de Galicia recóllense apuntes sobre cavidades da costa. Os estudiosos do tema legáronnos toponimias e lendas e tamén o relato dalgunha exploración. A *cova da Anca*, a dos *Touciños*, a da *Sirenita* e a do *Fanfarrón*, nomes de grutas do litoral coruñés, deron pé a moitas fantasías sobre a existencia no seu interior de cámaras sepulcrais, trasgos, espíritos queixosos e paisaxes paradisíacos..., mais, entre tantos contos, non se incluíu o da galiña cos seus pitos de ouro, que a tradición popular parece reservar para as covas do interior.

A finais do quinto decenio do século XX comezou no litoral pontevedrés a exploración e o estudo das furnas. O avance da espeleoloxía, e a ausencia de covas en terreos graníticos da costa, propiciou o acceso dos espeleólogos ás grutas mariñas. Foron os *Montañeiros Celtas* os exploradores de varias furnas nas Cíes e mais en Ons no ano 1959, e estes mesmos deportistas fixeron en 1969 a topografía da *Cova de Lago* no Morrazo. En anos sucesivos incorporáronse ás exploracións espeleólogos de *Trevinca*, *Santa Clara*, *Rey Gerión* e *Aradelas*, e foi un membro deste último club, **José Higinio Diz Dios**, quen habería continuar con elas durante as dúas

últimas décadas do século pasado.

Deportista incansable e investigador seriamente comprometido coa espeleoloxía, Diz fundou o *Espeleo Club Aradelas* de Vigo; foi directivo da FGE e membro do Grupo de Espeleosocorro galego. Os últimos tres anos dedicounos expresamente á elaboración do catálogo de furnas da costa pontevedresa xunto co seu compañeiro **Raúl Ríos Basadre**, tamén, coma Diz, explorador de moita experiencia. O froito dos seus coñecementos en materia de espeleoloxía, e a constancia que ámbolos dous verteron no labor do inventario culminaron nun catálogo que **FURADA** publica neste número.

A lista recolle 60 furnas coas súas correspondentes localizacións xeográficas, coordenadas, medios técnicos para acceder ó interior, descrições da estrutura e morfoloxía de cada cavidade, estado das augas, etc. En resume, o *Catálogo de Furnas do Litoral Pontevedrés* é un traballo serio e ben acreditado. Podémolo considerar como unha importante contribución ó coñecemento das peculiaridades da costa galega, e tamén como elemento de estímulo á actividade creativa e documental no eido da investigación espeleolóxica. Só hai que desexar agora que se estenda o exemplo.

ÁRTABROS EN CUBA

Ninguén coñeceu en Galicia ata 1996 a *histoplasmosis*, unha enfermidade que se contrae por respirar as emanacións do guano dos morcegos. Foi nese ano cando catro expedicionarios de *Ártabros* viaxaron a Cuba para explorar un importante sistema cavernoso en compañía de varios espeleólogos da illa, e tres deles contraeron o mal. De volta a Galicia, tardaron bastante tempo en repoñe-la súa saúde pois aquí nada o moi pouco se sabía dunha doenza que produce no enfermo febre e dificultades na respiración.

Nas páxinas amarelas deste número, dedicadas, como é habitual, a feitos da historia da Espeleoloxía e ós seus protagonistas, atopará o lector unha amplo relato daquela aventura que foi tan interesante no aspecto espeleolóxico coma dramática para a saúde dos seus participantes.

Enrique de Arce

Catálogo de furnas do litoral pontevedrés

Por: José Higinio Diz Dios (*)
Raúl Ríos Basadre (*)

Resumo: Este artigo é un catálogo das principais cavidades de orixe mariña ou furnas da provincia de Pontevedra. Nel descríbense ata un total de 60 cavidades con máis de 20mts. de desenrolo ou 10mts. de desnivel incluíndo as súas respectivas topografías e mapas de situación.

Resumen: Este artículo es un catálogo de las principales cavidades de origen marino o "furnas" de la provincia de Pontevedra. En él se describen hasta un total de 60 cavidades con más de 20mts. de desarrollo o 10mts. de desnivel incluyendo sus respectivas topografías y mapas de situación.

Summary: This article is a catalog of the main caves of a sea origin, originally called "furnas", in the province of Pontevedra. In it are described 60 caves in total, all of them with either more than 20mts. in length or with a 10mts. up or downward slope, including their topographies and location maps.

Zusammenfassung: Dieser Artikel ist ein Katalog der bedeutendsten Meereshöhlen oder "furnas" der Provinz Pontevedra. Hier werden bis zu 60 Höhlen mit über 20 Meter Länge oder 10 Meter Höhenunterschied beschrieben, einschliesslich ihrer jeweiligen Topographien und Lagekarten.

O catálogo de Furnas do Litoral Pontevedrés é froito dun dobre traballo. Por unha banda fíxose un labor de recompilación de información das primeiras exploracións en furnas, e por outra un arduo traballo de prospección e topografía ó longo de máis de tres anos só interrompidos polas treboadas e choivas dos invernos.

As primeiras exploracións en furnas datan da primavera do 1959 na que membros do Club Montañeiros Celtas fan varias exploracións nas Illas Cies e Illa de Ons; posteriormente, no 1969, espeleólogos deste mesmo club fan a topografía de Cova Lago na Península do Morrazo. Na década dos 70 únense ó carro das exploracións os clubs GESIC Trevinca e GES Santa Clara, destacando as topografías do

Furnas Xemelgas. Apenas 5 metros separan ámbalas dúas bocas
(Foto: J. Higinio Diz)

GES Montañeiros Celtas na Península do Morrazo (Cova "La Furna" e Cova Poniente). Pero sería na década dos 80 cando os traballos fanse máis continuados: o GE Rey Gerion OJE fai un croquis do Buraco do Inferno, o Club Montañeiros Celtas fai varias topografías nas Illas Cies (Furna das Lontras, Cova do Cadáver e Cova do Seixo) e o levantamento topográfico do Buraco do Inferno na Illa de Ons, mentras que por outra banda o Espeleo Club Aradelas explora e topografía as cavidades das enseadas de Caniveliñas e Fedorento tamén na Illa de Ons, e dende aquí, ó longo da década dos 90 o resto das furnas do litoral pontevedrés.

Os traballos de prospección fixéronse desde terra, camiñando

pola costa ou ben baixando ós cantís con cordas, e desde o mar, percorrendo os cantís nunha embarcación e nadando ata as furnas. Temos que dicir que nas Illas Cies non fomos quen de explorar os cantís oeste da Illa de San Martiño e sur-oeste da Illa do Medio; a forte ondaxe estivo a piques de emborcar a nosa game-la en varias ocasións.

Xeoloxía

Xeoloxicamente, a costa de Pontevedra pódese dividir en dous grandes grupos de rochas: Os granitos da idade Hercínica e os metasedimentos do Silúrico.

Os primeiros constitúen a práctica totalidade da costa. Están fortemen-

EXPLORACIÓN

te fracturados de xeito ortogonal e están formados na súa meirande parte por granitos de dúas micas e en menor grao por granodioritas. Nestas zonas graníticas as furnas aparecen como fenómenos aillados agás nas Illas Cies e Illa de Ons, nas que a súa estrutura tectónica favorece a formación das mesmas.

O segundo tipo de rochas son os metasedimentos do Silúrico, constituídos esencialmente por esquistos nos que se intercalan areniscas e cuarcitas. Os metasedimentos forman unha franxa encaixada no granito que se alonga de sur a norte (complexo "O Rosal - A Lanzada - Xuno") atravesando as Rías na súa parte máis occidental. É de salientar que nas zonas costeiras que coinciden con este tipo de rochas a formación de furnas é doada, como no caso de Monteferro, Cabo do Home (Península do Morrazo) ou a Enseada de Caniveliñas (Illa de Ons).

Alguns consellos

Ainda que as furnas son cavidades de pequeno tamaño compre ter en conta algúns consellos para a súa exploración.

Olo ás mareas e á ondada. Ainda que na furna non teñamos problemas é fácil quedar bloqueado nos cantís. Pode ser perigoso.

Revisar as instalacións dos pozos. Os ambientes mariños saturados de salitre atacan fortemente ós spits.

1. FURNA CORVEIRO

Situación:

Desenrolo horizontal: 29 mts.
MAPA TOPOGRÁFICO NACIONAL DE ESPAÑA

Escala 1:50.000 FOLLA 184 GROVE
Escala 1:25.000 FOLLA 184-II GROVE - ILLA DE ONS (3-10)

Punta Corveiro, parroquia de Noalla, concello de Sanxenxo.

Coordenadas UTM:

X=510.090; Y=4.696.975; Z=0 mts.
Asentada en metasedimentos da serie Silúrica (esquistos andalucíticos).

Topografía: Espeleo Club Aradelas (ECA). Marzo, 1995

Localización:

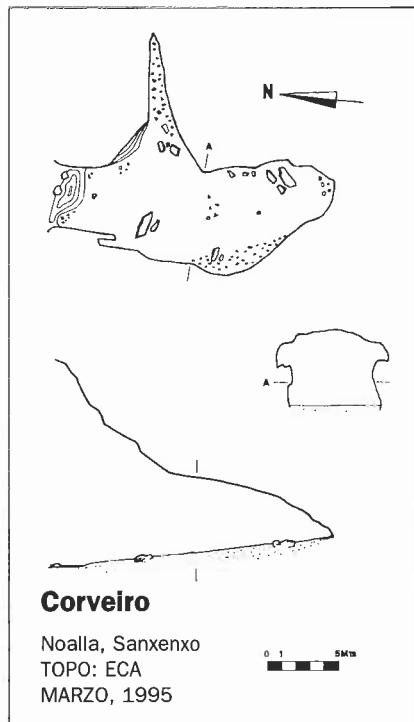
Localízase a metade do camiño entre Punta Corveiro e a praia de Portomouro. Unha estrada asfaltada baixa ata a devandita praia dende a C-550 (Portonovo-O Grove).

Descrición:

Unha grande boca de 6 metros de ancho e máis de 12 metros de altura permite que a luz do sol alumee a práctica totalidade desta furna de 20 metros de desenrolo no seu eixo principal. Somentes unha pequena galería lateral de 9 metros de lonxitude queda na penumbra.

O chan de area, as escasas filtracións e o ton escuro da rocha son as características máis sobresañtes da cavidade, sen esquecer os curiosos e chamativas formacións coralinas que se atopan preto da súa entrada e que non son habituais nestas costas.

Pese a non ter interés espeleolóxico, xeoloxicamente resulta moi interesante polos plegamentos dos estratos do cantil no que se abre a furna, a máis da composición mineral dos mesmos.

2. FURNAS XEMELGAS

Situación:

Desenrolo horizontal: 24 mts.
MAPA TOPOGRÁFICO NACIONAL DE ESPAÑA

Escala 1:50.000 FOLLA 184 GROVE

Escala 1:25.000 FOLLA 184-II GROVE - ILLA DE ONS (3-10)

Os fornos, parroquia de Noalla, concello de Sanxenxo.

Coordenadas UTM:

X=510.175 Y=4.696.725 Z=0 mts.

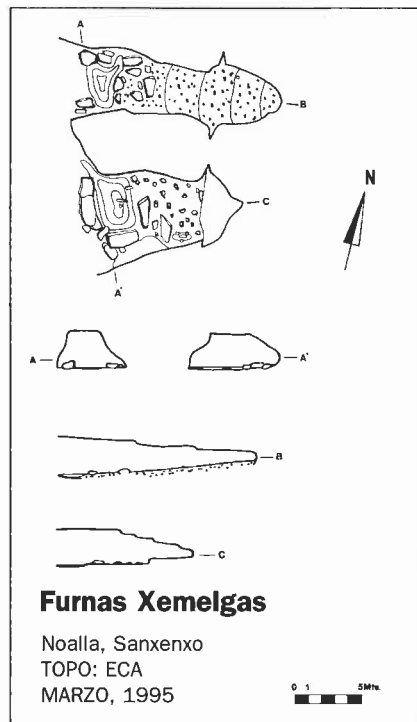
Desenrólase en metasedimentos da serie Silúrica (esquistos andalucíticos).

Topografía: Espeleo Club Aradelas (ECA). Marzo, 1995

Localización:

Ábrese ó pé dunha lisa parede de rocha que baixa deica o mar na zona chamada Os Fornos, pequena baía comprendida entre O Corveso e Punta Corveiro.

Unha pista de terra achéganos dende a estrada 550 (Portonovo - O Grove) deica Punta Corveiro; dende aquí podémonos achegar descendendo dun seito moi doado ó fondo da enseada.

EXPLORACIÓN

Descripción:

Son dúas pequenas cavidades paralelas de 14 e 10 metros de desenvolvemento cunha pequena separación entre elas de apenas 5 metros. Malia o seu pequeno tamaño, inclúense neste catálogo ó considerármolas de interés tanto pola súa morfoloxía coma polos seus fermosos arredores.

Ámbalas dúas galerías teñen o seu leito de rocha, aínda que na meirande delas fórmase un depósito de gravas que se espalla ata o final da mesma. A outra cavidade salpicada de pequenas pedras, presenta un treito final fortemente pulido.

Unha fina fractura que fura perpendicularmente as dúas cavidades permite que estas se acheguen aínda máis no seu interior intuándose así unha futura comunicación entrámbalas dúas.

Algunhas filtracións de auga doce orixinan pequenas coladas de cor laranxa que resaltan sobre os tons escuros da rocha nai. Non hai nelas contaminación algunha.

3. FURNA DE POCIÑAS

Situación:

Desenrolo horizontal: 29mts.
MAPA TOPOGRÁFICO NACIONAL DE ESPAÑA
Escala 1:50.000 FOLLA 184 GROVE
Escala 1:25.000 FOLLA 184-IV GROVE - ILLA DE ONS (3-10)
Praia das Pociñas, parroquia de

Noalla, concello de Sanxenxo.

Coordenadas UTM:

X=510.475 Y=4.695.975 Z=0 mts.

Escavada en metasedimentos da serie Silúrica (esquistos andalucíticos).

Topografía: Espeleo Club Aradelas (ECA). Setembro, 1993

Localización:

A furna ábrese nun illote situado en Pociñas, ó norte da praia de Major. Coa marea baixa este peneido de rocha queda seco sendo doado o acceso ó mesmo se camiñamos dende a praia.

Descripción:

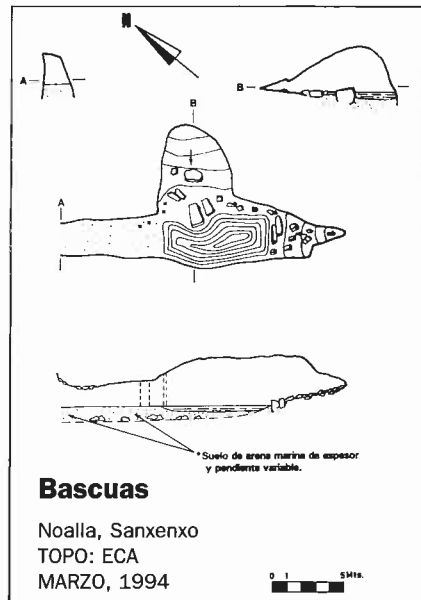
A morfoloxía desta cavidade acada un certo interés xa que a constitúen dous tubos cáseque paralelos de 15,5 e 14 metros comunicados entrámbolos dous por un burato no tabique que separa as galerías.

O máis longo dos tubos, cunha sección media de 4 metros de ancho, fura o illote dun lado ó outro orixinando un interesante arco natural, namentres que a segunda galería, de inferiores dimensións, non o chega a atravesar totalmente. Ámbalas dúas presentan pequenos buratos na zona sur dando lugar a entradas laterais e superiores de pouca importancia.

Nalgúns puntos da cavidade pódense ver depósitos de area e pequenas formacións calcáreas de orixe coralino.

Non hai contaminación algunha por mor da intensa circulación das

augas mariñas.

4. FURNA DE BASCUAS

Situación:

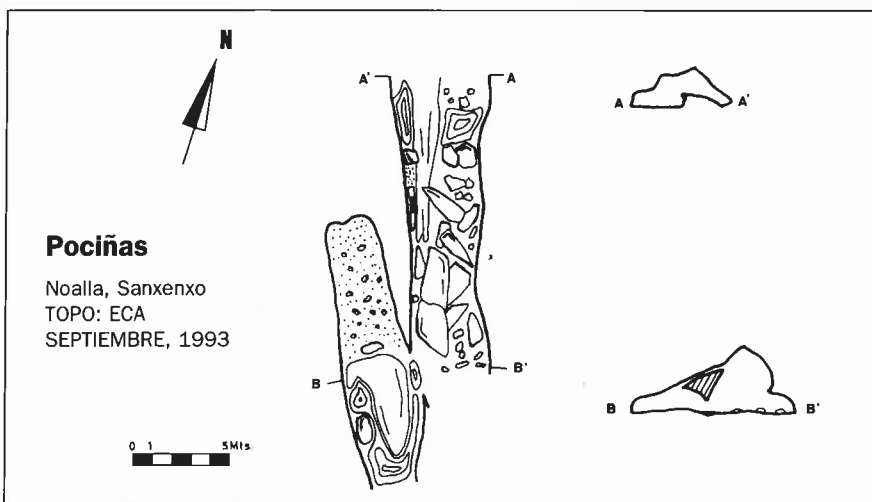
Desenrolo horizontal: 20 mts.
MAPA TOPOGRÁFICO NACIONAL DE ESPAÑA
Escala 1:50.000 FOLLA 184 GROVE
Escala 1:25.000 FOLLA 184-IV GROVE-ILLA DE ONS (3-10)
Praia de Bascuas, parroquia de Noalla, concello de Sanxenxo.
Coordenadas UTM:
X=511.750 Y=4.694.550 Z=0 mts.
Escavada en metasedimentos da serie Silúrica (esquistos andalucíticos).
Topografía: Espeleo Club Aradelas (ECA). Marzo, 1994

Localización:

Esta furna, amais das outras cavidades de menor importancia, ábrese nos cantís ó sur da praia de Bascuas dende a que o acceso é doado durante a baixamar.

Descripción:

Pola contra do que acostuma a ser, a furna escomenza nun tubo duns 10 metros de lonxitude e sección uniforme que anhea de súpeto nun dos seus laterais orixinando unha sala de dimensións importantes. Temos que lembrar que o que adoita acontecer neste tipo de cavidades é xustamente o contrario, unha grande boca de entrada que estreita ó tempo que avanzamos ó interior da galería.

EXPLORACIÓN

Ó longo de todo o ano pódense apreciar importantes filtracións de orixe fluvial entre as que compre suliñar as da galería de entrada, esta é a causa da abondosa proliferación das formas parietais de recheo que en forma de pequenas coladas de tons brancos e grises cobren distintas zonas do teito e paredes da cavidade.

Hai que suliñar as grandes diferencas apreciadas na espesura da area que constitúe o leito da cavidade que dunha marea a outra pode variar en máis dun metro. Isto amosa que o mar, que adoita actuar coma un axente erosivo, ás veces actúa tamén coma axente de recheo favorecendo a sedimentación de materiais como gravas e areas. Sen dúbida este tipo de fenómeno pode desvirtualas topografías despistando así ós futuros visitantes.

5. FURNA ELMO I

Situación:

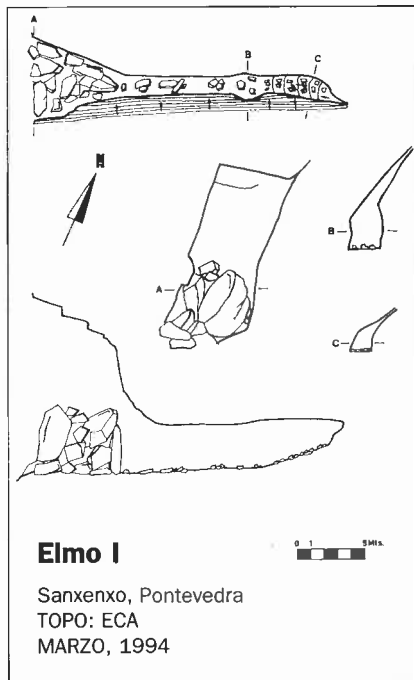
Desenrolo horizontal: 22 mts.
MAPA TOPOGRÁFICO NACIONAL DE ESPAÑA
Escala 1:50.000 FOLLA 185 PONTEVEDRA
Escala 1:25.000 FOLLA 185-III MARIN (4-10)
Punta de Elmo, parroquia de Adigna, concello de Sanxenxo.
Coordenadas UTM:
X=513.125 Y=4.692.900 Z=0 mts.
Escavada en metasedimentos do Silúrico (esquistos andalucíticos).
Topografía: Espeleo Club Aradelas (ECA). Marzo, 1994

Localización:

Collemos de seguido a estrada C-550 dende Portonovo cara o Grove e afastámonos pola pista que leva ó monte Cabicastro. Dende alí imos ata o monolito da Punta de Elmo e, ó pé del, ábrese a furna.

Descrición:

A boca da cavidade, malia as súas notables dimensións, pode pasar desapercibida por mor da grande cantidade e volume dos materiais clásticos que se amontoan nela.

Unha única galería de 22 metros de desenrolo ó longo dunha acentuada diaclasa constitúe a totalidade da cavidade na que se atopan algunhas pequenas coladas orixinalas polas filtracións de auga doce.

O grao de contaminación é practicamente nulo a excepción dalgúns residuos levados polas mareas.

A furna é inaccesible durante a preamar.

6. FURNA PENEDO

Situación:

Desenrolo horizontal: 34 mts.
MAPA TOPOGRÁFICO NACIONAL DE ESPAÑA
Escala 1:50.000 FOLLA 223 VIGO
Escala 1:25.000 FOLLA 223-I CANGAS (4-11)
Punta Penedo, parroquia de San Martín, concello de Bueu.
Coordenadas UTM:
X=517.175 Y=4.686.425 Z=0 mts.
Escavada en granitos de afinidade calcoalcalina do Hercínico (granodiorita precoz).
Topografía: Espeleo Club Aradelas (ECA). Agosto, 1995

Localización:

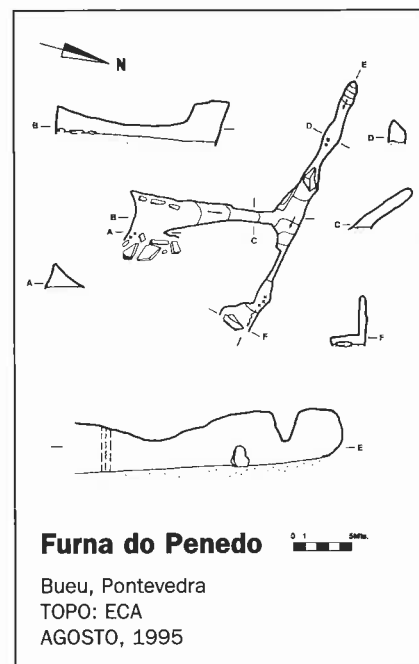
Situada entre a praia de Bueu e Punta Penedo, ó pé dun edificio de catro plantas. O acceso é doado camiñando dende a praia.

Descrición:

A furna posúe dúas bocas de acceso. A do norte, a máis estreita, leva a unha galería rectiliña que é o eixo principal da cavidade e enlaza ós 9 metros coa galería secundaria. De seguirmos pola principal atopamos unha grande pedra de 2 metros de lonxitude e 2 metros de altitude que cómpre gabear para acadalo treito final da cavidade.

A segunda entrada, semioculta por un montículo de bloques e máis preto da praia, xira de súpeto á dereita formando unha lene rampa descendente que logo de 12 metros enlaza coa galería principal. O chan é areoso na práctica totalidade do complexo.

Cómpre salienta-la existencia dunha importante filtración de augas fecais nos primeiros metros da galería principal, quizais procedente do bloque de vivendas construído sobor do cantil.

EXPLORACIÓN

7. COVA DO CANO/"LA FURNA"

Situación:

Desenrolo horizontal: 42 mts.
MAPA TOPOGRÁFICO NACIONAL DE ESPAÑA

Escala 1:50.000 FOLLA 223 VIGO
Escala 1:25.000 FOLLA 223-I CANGAS (4-11)

Furnia, parroquia de Hio, concello de Cangas do Morrazo.

Coordenadas UTM:

X=517.225 Y=4.683.950 Z=0 mts.

Cova do Cano. A súa grande boca permite que a luz ilumine toda a cavidade
(Foto: J. Higinio Diz)

Escavada en granitos de afinidade alcalina do Hercínico (granito de dúas micas cataclástico).

Topografía: GES Montañeiros Celtas (GES MC). Xullo, 1973

Localización:

Ábrese preto de Punta Couso, na costa sur da boca da Ría de Aldán. A zona na que se atopa coñécese polo topónimo "Furnia", que posiblemente faga referencia á existencia desta cavidade.

Descrición:

A furna debe o seu nome a un pequeno manantial de auga doce que está embalsado e encanado no seu interior e que serve de fonte durante a baixamar. Unha boca de grandes dimensións deixa pasala luz ata practicamente á totalidade da cavidade, formada por unha galería única de 42 metros de desenrolo onde as filtracións de auga doce son moi abundosas. Chámase tamén cova "A Furna".

A gruta, que só ten acceso durante a baixamar, carece de concrecións e non ten contaminación algunha.

8. FURNA CENTULO

Situación:

Desenrolo horizontal: 23 mts.
MAPA TOPOGRÁFICO NACIONAL DE ESPAÑA

Escala 1:50.000 FOLLA 184 GROVE
Escala 1:25.000 FOLLA 184-IV GROVE - ILLA DE ONS (3-10)

Punta Centulo, Illa de Ons, concello de Bueu.

Coordenadas UTM:

X=506.575 Y=4.694.365 Z=0 mts.
Desenrolada en granitos de afinidade alcalina do Hercínico (granito de dúas micas cataclástico).

Topografía: Espeleo Club Aradelas (ECA). Agosto, 1995

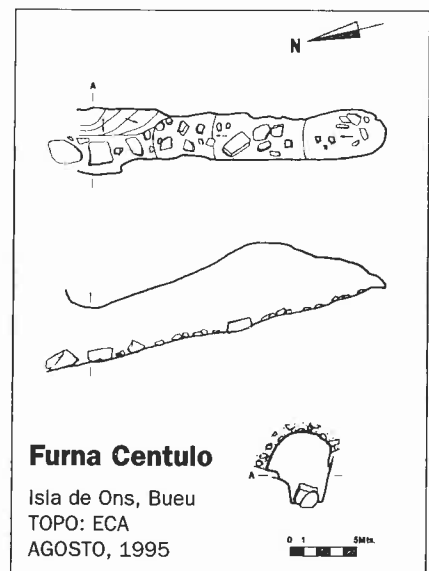
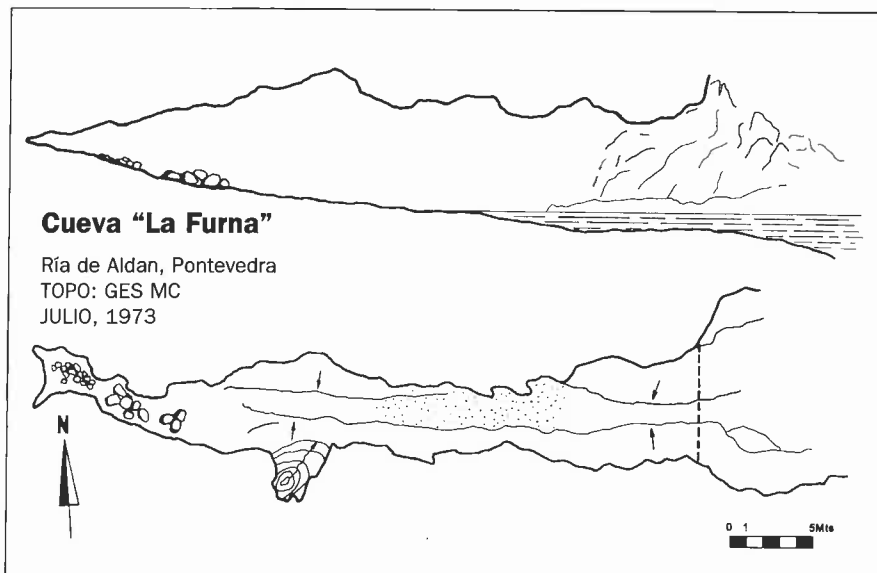
Localización:

Unha das rutas turísticas máis frecuentadas en Ons é o paseo ata a Punta do Centulo, na beira norde da illa. Dende alí pódese ollar a abraiante figura do illote do mesmo nome, co que se une na baixamar. É nesta punta, ó pé dos cantís, onde se abre a furna.

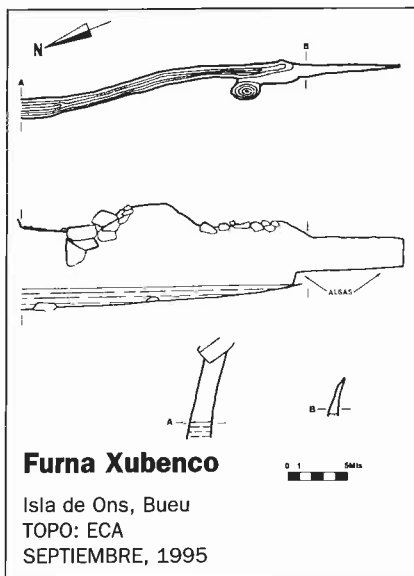
Descrición:

Esta pequena cavidade que cáese que non acada os 23 metros de desenrolo constitúena unha galería de perfil ascendente e moi erosionada nos seus primeiros metros pola actividade do mar. Bloques pulidos e escorregadizos de tódolos tamaños cobren o chan de rocha e algunhas finas filtracións de tons ocres decoran as paredes.

O acceso á furna somentes é posible coa marea baixa.

EXPLORACIÓN

9. FURNA XUBENCO

Situación:

Desenrolo vertical: 32 mts.

MAPA TOPOGRÁFICO NACIONAL DE ESPAÑA

Escala 1:50.000 FOLLA 184 GROVE

Escala 1:25.000 FOLLA 184-IV GROVE - ILLA DE ONS (3-10)

Punta de Xubenco, Illa de Ons, concello de Bueu.

Coordenadas UTM:

X=505.825 Y=4.694.100 Z=0 mts.

Escavada nos granitos de afinidade alcalina (granito de dúas micas cataclástico) da idade Hercínica.

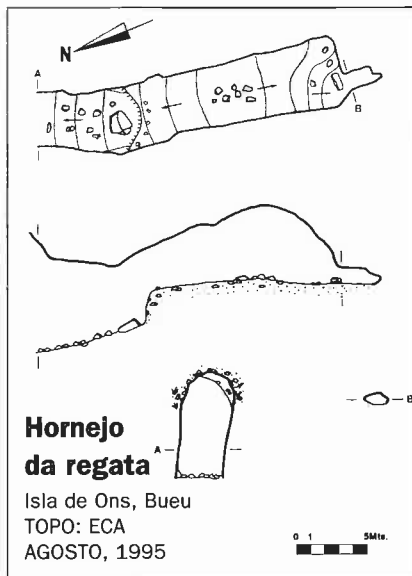
Topografía: Espeleo Club Aradelas (ECA). Setembro, 1995

Localización:

De seguírmo-la "Ruta dos corvos mariños" en dirección norde atopámo-lo sendeiro que vai deica a Punta de Xubenco, no que hai un sinal de "zona de paso restrinxido" por ser unha importante área de cría para unha chea de aves mariñas. Unha vez nos cantís debemos recuar pola costa cara ó interior da enseada da Pociña ata atopar-la canle na que se abre a furna.

Descrición:

A furna Xubenco é unha estreita diaclasa que se alonga máis de 30 metros e onde cómpre entrar nadando aínda coa baixamar.

A súa principal característica son os importantes depósitos de algas que se amorean e podrecen no treito final da caverna e que ás veces superan o metro de grosor. A continua descomposición destas grandes cantidades de materia orgánica ten diversos efectos negativos sobre a cavidade de xeito que o fedor do ar é cáseque irrespirable, a auga é moi turbia e cheira e as paredes cóbrense dunha fina película que as fai moi escorregadizas.

Por mor do seu elevado grao de contaminación e o seu escaso interese espeleolóxico non é aconsellable a súa visita.

10. FURNA DO HORNEJO DA REGATA

Situación:

Desenrolo horizontal: 24 mts.

MAPA TOPOGRÁFICO NACIONAL DE ESPAÑA

Escala 1:50.000 FOLLA 184 GROVE

Escala 1:25.000 FOLLA 184-IV GROVE - ILLA DE ONS (3-10)

Enseada da Pociña, Illa de Ons, concello de Bueu.

Coordenadas UTM:

X=505.900 Y=4.693.990 Z=0 mts.

Desenrólase nunha estreita faixa de metasedimentos do silúrico, no punto de contacto con os granitos da idade Hercínica.

Topografía: Espeleo Club Aradelas (ECA). Agosto, 1995

Localización:

Seguindo polo camiño que vai deica Punta Centulo tomamos un sendeiro que nos achega directamente ó fondo da enseada da Pociña e dende aquí adiantamos polos cantís ata punta de Xubenco. Pola metade do camiño xa vémo-la chamativa boca da cavidade xunta outras menos importantes.

Descrición:

Esta furna divídese en dous treitos de diferente composición. O primeiro é unha rampla de pelouros e bloques que remata nun resalte

Galos mariños preto da Furna Hornejo da Regata (Foto: J. Higinio Diz)

EXPLORACIÓN

arxiloso de pouco máis de 2 metros de desnivel. A forza do mar non chega máis alá deste punto.

O treito da galería que segue ó resalte é de chan terroso e húmido no que hai unha chea de fentos e carriza de pequeno tamaño por mor da grande luminosidade da caverna.

11. FURNA DE MANUELECHE

Situación:

Desenrolo horizontal: 64 mts.

Desnivel: 20 mts.

MAPA TOPOGRÁFICO NACIONAL DE ESPAÑA

Escala 1:50.000 FOLLA 184 GROVE

Escala 1:25.000 FOLLA 184-IV GROVE - ILLA DE ONS (3-10)

Ensenada da Pociña, Illa de Ons, concello de Bueu.

Coordenadas UTM:

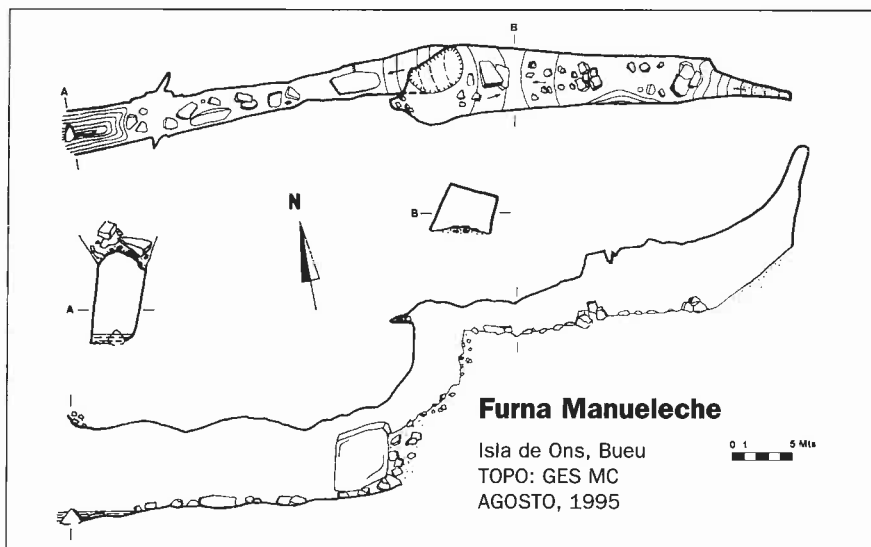
X=506.275 Y=4.693.875 Z=0 mts.

Escavada nos granitos de afinidade alcalina (granito de dúas micas cataclástico) da idade Hercínica.

Topografía: Espeleo Club Aradelas (ECA). Agosto, 1995

Localización:

Seguindo o camiño que vai ata Punta Centulo cómpre colle-la pequena desviación que nos leva directamente ó fondo da enseada da Pociña e máis concretamente á

zona coñecida coma Cova da Vella. De camiñarmos pola costa en dirección norde atopamos axiña a espectacular boca da furna de Manueleche.

Descrición:

Esta cavidade tamén coñecida coma "Cova da Vella" ou "Cova do touro dos cornos de ouro" é outra vella coñecida dos habitantes de Ons, ó menos a súa boca e treito inicial; de certo, esta galería agacha no seu interior unha galería superior de difícil acceso aparentemente descoñecida ata a nosa chegada.

A galería inferior é unha furna activa de chán e paredes limpos

de sedimentos agás algunhas grandes pedras que o mar non é quen de arrastrar nin espallar. Ós 18 metros un grande bloque de máis de 4 metros de altura e que cobre o ancho da galería fai de atranco impedindo o paso do mar e servindo de apoio a unha forte rampa de materiais clásticos formados por terra e rochas graníticas. Esta rampa non é máis que a base dun pozo de sección circular que nos vai achegar ata a galería superior na que cómpre salienta-las filtracións que discorren polas súas paredes orixinando nalgunas partes do chán interesantes microgours.

Furna de Manueleche. Unha das máis interesantes da Illa de Ons (Foto: Raúl Ríos)

12. COVA DO LOBO

Situación:

Desenrolo horizontal: 40 mts.

MAPA TOPOGRÁFICO NACIONAL DE ESPAÑA

Escala 1:50.000 FOLLA 184 GROVE

Escala 1:25.000 FOLLA 184-IV GROVE - ILLA DE ONS (3-10)

Punta Centulo, Illa de Ons, Concello de Bueu.

Coordenadas UTM:

X=506.650 Y=4.693.875 Z=0 mts.

Escavada nos granitos de afinidade alcalina do Hercínico (granito de dúas micas cataclástico).

Topografía: Espeleo Club Aradelas (ECA). Agosto, 1995

EXPLORACIÓN

Localización:

Dende o pobo tomámo-lo camiño que vai cara á Punta do Centulo no norde da illa. A poucos metros do monte Centulo un sendeiro baixa ata a pequena enseada na que está a furna.

Descrición:

A esta boca, coñecida dende sempre polos veciños da illa, rodéana unha chea de misteriosas lendas que poderían te-la súa orixe probablemente no seu difícil acceso que obríganos a entrar nadando incluso coa marea baixa.

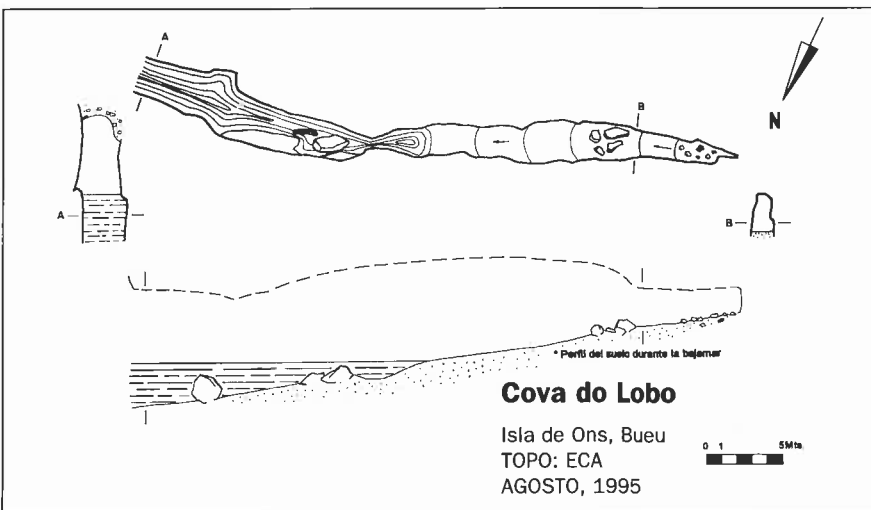
Logo de ter nadado uns 16 metros dende a entrada atopamos un estreitamento de difícil paso pola forza do mar. Ó sobrepasalo, achegámonos a unha pequena praia pola que adiantaremos deica o final da furna sendo os dous derradeiros metros de croios. Alí atopamos unha fendadura chea de residuos incrustados polas ondas.

No treito da galería anegado polas augas podemos observa-lo nivel máximo da preamar polo ton rosado das paredes que quedan ó descuberto ó baixa-las mareas.

Ainda na baixamar a entrada na Cova do Lobo ten que facerse a nado

(Foto: J. Higinio Diz)

13. FURNA PENDENTE ANCHA

Situación:

Desenrolo horizontal: 36 mts.
MAPA TOPOGRÁFICO NACIONAL DE ESPAÑA

Escala 1:50.000 FOLLA 184 GROVE

Escala 1:25.000 FOLLA 184 - IV GROVE - ILLA DE ONS (3-10)

Punta de Fontenova, Illa de Ons, concello de Bueu.

Coordenadas UTM:

X=505.750 Y=4.693.700 Z=0 mts.

Escavada en granitos de afinidade alcalina da idade Hercínica nunha zona moi fracturada e próxima a un pequeno afloramento de metasedimentos do Silúrico.

Topografía: Espeleo Club Aradelas (ECA). Setembro, 1995

Localización:

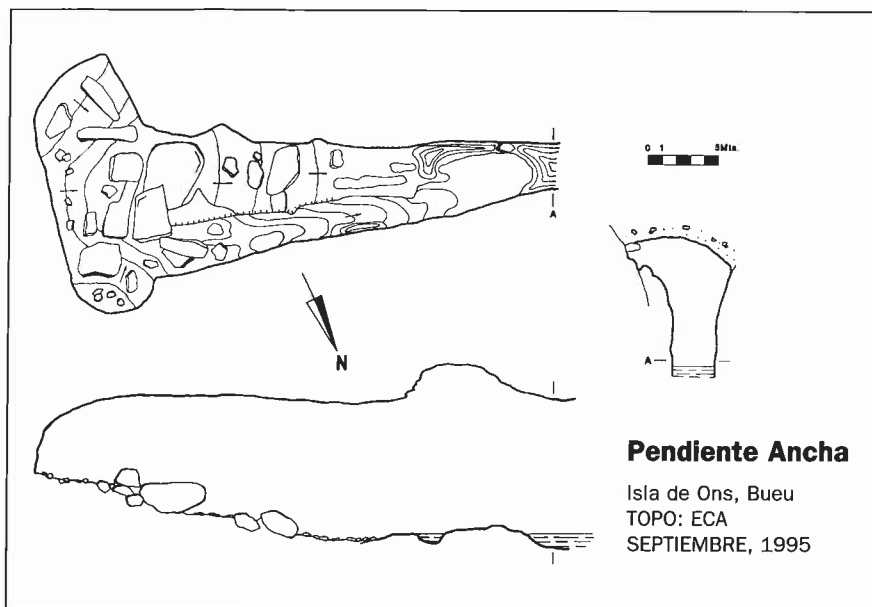
A cavidade ábrese ó fondo da pequena enseada entre a Punta de Fontenova e a Punta de Xubenco, onde asimesmo pódense atopar outras cinco furnas de pouco desenrolo maila as súas chamativas bocas.

Descrición:

De analizármola súa topografía observamos que a planta é totalmente inversa á meirande parte das cavidades recollidas neste catálogo, pasando progresivamente ó longo de 36 metros dunha entrada de pouco máis de 3 metros de ancho a un final de caverna de 18 metros.

De adentrármonos na furna veremos un resalte de rocha que discorre a media altura por gran parte da parede esquerda e onde destaca unha grande charca alimentada polas salpicaduras das ondas. A 25 metros da entrada achegámonos a unha zona de voluminosos bloques onde a galería ensanxa formando unha sala con algunhas formas de recheo a xeito de pequenas coladas.

EXPLORACIÓN

14. FURNA GALILLEIRO

Situación:

Desenrolo horizontal: 34 mts.
MAPA TOPOGRÁFICO NACIONAL DE ESPAÑA
Escala 1:50.000 FOLLA 184 GROVE
Escala 1:25.000 FOLLA 184-IV GROVE - ILLA DE ONS (3-10)
Punta o Galilleiro, Illa de Ons, concello de Bueu.
Coordenadas UTM:
X=506.555 Y=4.693.630 Z=0 mts.
Escavada na zona de contacto entre unha estreita franxa de metasedimentos do Silúrico e os materiais graníticos do Hercínico.
Topografía: Espeleo Club Aradelas (ECA). Agosto, 1995

Localización:

Toma-la pista de terra que dende o peirao nos leva ata á praia de Melide e dende aquí camiñar cara ó norte pola liña de costa ata Punta o Galilleiro onde atoparemos no primeiro lugar a furna O Cornecho e uns 10 metros máis adiante a furna Galilleiro.

Descrición:

Aínda que esta cavidade, do mesmo xeito que a grande maioría das furnas, desenrólase ó longo dunha única diaclasa, presenta unha chea de características que a converten nunha das máis interesantes da illa.

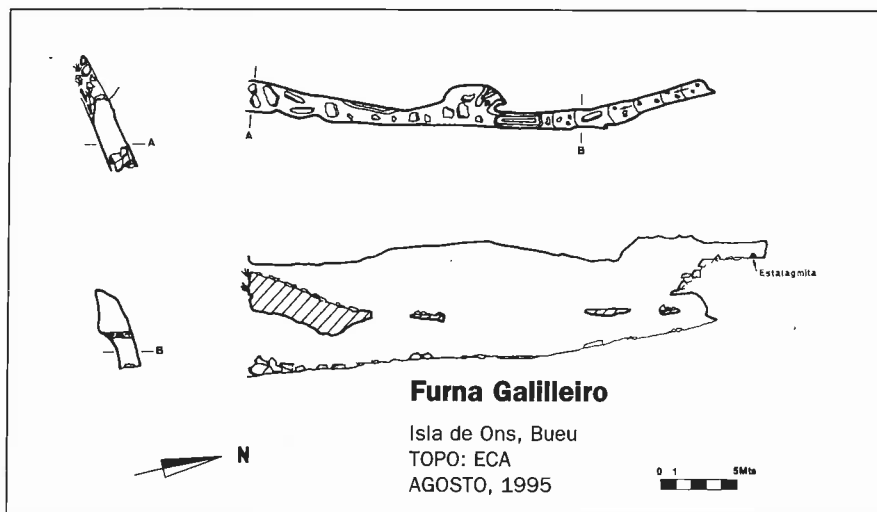

Estalagmita de importantes dimensións na Furna Galilleiro
(Foto: J. Higinio Diz)

En principio a furna semella estar formada por unha galería duns 2 metros de altura; mais a poucos metros da entrada podemos comprobar que trátase dun falso techo que da orixe a unha galería superior desfondada en tres treitos.

A galería inferior, cun ancho medio dun metro, acada os 31 metros de desenrolo e o seu chan é rochoso. Non hai sinais dunha grande actividade mariña coma o amosan o grande número de arañeiras que hai nos primeiros metros da mesma, polo que é posible visitala mesmo na preamar.

O treito superior é sen dubida algunha o de maior interés. Comunica ó exterior por unha pequena ventá situada a 5 metros por riba da entrada inferior e o seu ancho acada asimesmo os 5 metros. O chan esta formado por bloques, terra e lama que o fan moi escorregadizo. O derradeiro treito desta zona superior é ascendente e logo de facer unha trepada duns 4 metros de desnivel acádase unha pequena sala onde podemos apreciar unha espectacular estalagmita de tons vermellos de máis de 20 centímetros de altura. Nesta sala pódense ver tamén outras estalagmitas, estalactitas e coladas arxilosas de máis pequenas dimensións.

EXPLORACIÓN

15. FURNA O CORNECHO

Situación:

Desenrolo horizontal: 40 mts.
MAPA TOPOGRÁFICO NACIONAL
DE ESPAÑA

Escala 1:50.000 FOLLA 184 GROVE
Escala 1:25.000 FOLLA 184-IV
GROVE - ILLA DE ONS (3-10)

Punta o Galilleiro, Illa de Ons, concello de Bueu.

Coordenadas UTM:

X= 506.550 Y=4.693.625 Z=0 mts.

Asentada na zona de contacto entre unha estreita franxa de metasedimentos do Silúrico e os materiais graníticos do Hercínico.

Topografía: Espeleo Club Aradelas (ECA). Xuño, 1988

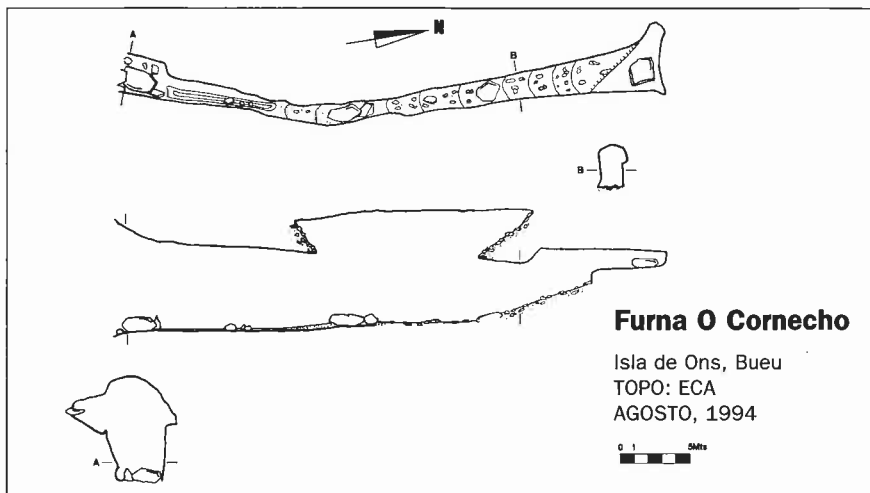
Localización:

Toma-la pista de terra que dende o peirao nos leva cara a praia de Melide e dende aquí ir de seguido pola liña de costa en dirección norte ata acada-la Punta o Galilleiro. É neste cabo onde separadas escasamente 10 metros ábrense as furnas O Cornecho e O Galilleiro, que pese a súa proximidade son de características claramente diferenciadas.

Descrición:

A súa chamativa boca de máis de 7 metros de altura e 4 metros de ancho fai que sexa ben coñecida polos lugareños. Fórmaa unha galería única de 40 metros de lonxitude. O primeiro tramo presenta un chan redondeado moi pulido e escorregadizo, que pola súa traxectoria practicamente horizontal axiña se asulaga ó subi-las mareas. Ós 12 metros da entrada dous bloques de considerable tamaño fan de atranco impedindo que o mar leve con él a area e pedras acumuladas tras deles, é o comenzo dun treito ascendente que se espalla ata acadar un resalte da rocha que forma unha pequena sala de apenas un metro de alto. O ancho medio da cavidade é de 1,5 metros.

Carece de filtracións de auga doce e de concrecións. O seu grao de contaminación é moi baixo.

16. FURNA FONTENOVA II

Situación:

Desenrolo horizontal: 32 mts.
MAPA TOPOGRÁFICO NACIONAL
DE ESPAÑA

Escala 1:50.000 FOLLA 184
GROVE

Escala 1:25.000 FOLLA 184-IV
GROVE - ILLA DE ONS (3-10)

Punta de Fontenova, Illa de Ons, concello de Bueu.

Coordenadas UTM:

X= 505.600 Y=4.693.550 Z=0 mts.

Escavada en granitos de afinidade alcalina do Hercínico (granito de dúas micas cataclástico).

Topografía: Espeleo Club Aradelas (ECA). Agosto, 1995

Localización:

Dende o manancial do Gaiteiro baixamos polos cantís ata a enseada de Bastián de Val. Dende aquí adiantamos pola costa en dirección norte deixando tras de nós as furnas de o Gaiteiro e Fontenova I ata acadar, logo dalgúns treitos traballosos, a boca de Fontenova II.

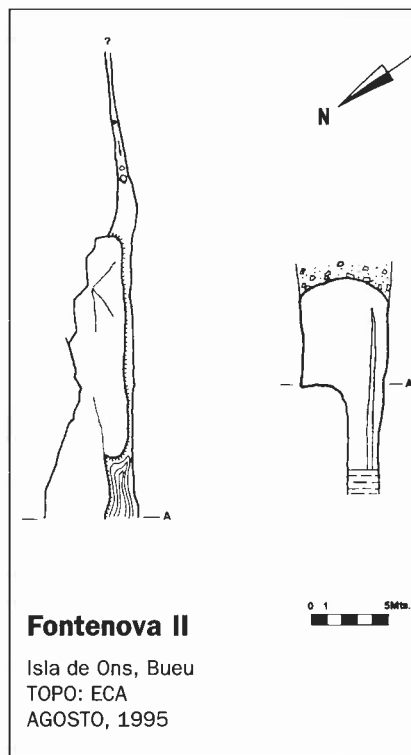
Para nos achegar cómpre termos en conta o estado das mareas.

Descrición:

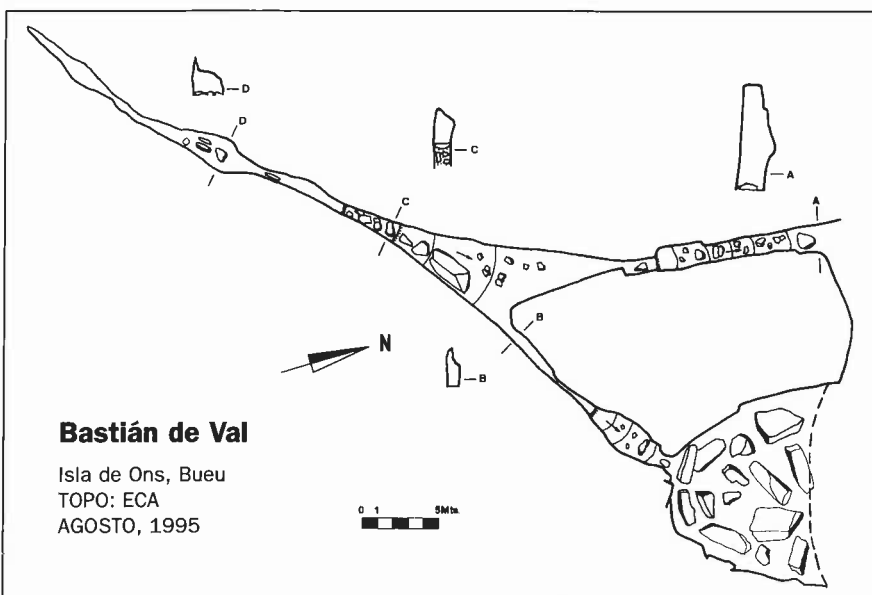
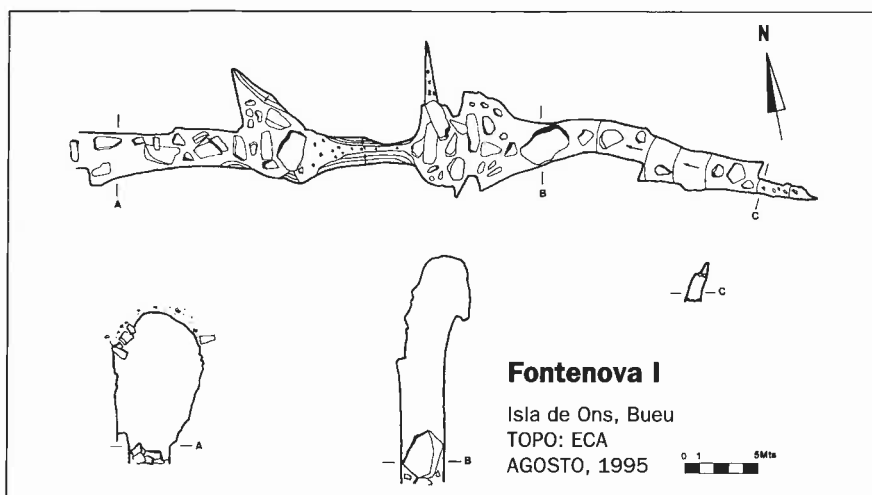
A fuma nos seus primeiros 18 metros ten un irregular e escorregadizo balcón lateral que invita ó explorador a extrema-las precaucións para non caer nunha fonda canle pola que o mar entra violentamente aínda

na baixamar. No remate deste treito un coidadoso destrepe permite baixar á parte inferior da galería se o deixaren o estado das mareas. Dende aquí a tendencia ascendente do chan e un vagoiro estreitamento das paredes convirte a fuma nunha marcada diaclasa que se alonga ata o final da cavidade.

Nalgúns puntos aprécianse pequenas filtracións de auga doce e algunhas coladas arxilosas.

EXPLORACIÓN

17. FURNA FONTENOVA I

Situación:

MAPA TOPOGRÁFICO NACIONAL DE ESPAÑA

Escala 1:50.000 FOLLA 184 GROVE

Escala 1:25.000 FOLLA 184-IV GROVE - ILLA DE ONS (3-10)

Punta de Fontenova, Illa de Ons, concello de Bueu.

Coordenadas UTM:

X= 505.575 Y=4.693.450 Z=0 mts.

Escavada nos granitos de afinidade alcalina do Hercínico (granito de dúas micas cataclástico).

Topografía: Espeleo Club Aradelas (ECA). Agosto, 1995

Localización:

Dende o manancial do Gaiteiro baixaremos polos cantís da ense-

ada de Bastián de Val e dende aquí avanzamos pola costa en dirección norde. Ó chegarnos fronte ó illote Xubenco, pirámide de rocha de 20 metros de altitude, atopamos unha pequena cavidade de 17 metros de lonxitude cunha grande boca; trátase da furna do Gaiteiro; pouco máis ó norde aparecerá diante de nós o imponente pórtico da furna Fontenova I.

Descrición:

A boca da cavidade é un grande arco de ferradura que se alonga 30 metros formando unha grandiosa bóveda que acada 15 metros de altitude e na que os corvos mariños aniñan nas zonas máis altas. Aquí un gran-

de bloque que atranca parcialmente a galería e que se sobrepasa polo seu lado dereito, sinala un cambio na morfoloxía da cavidade. O chan incrementa a súa pendente, o teito perde altitude e desaparece a súa forma abovedada transformando o final da la cova nunha modesta galería que morre 18 metros máis adiante.

A furna non ten concreción algunha e ten o chan salpicado de grandes bloques desprendidos do teito coma o que atopamos na parte superior esquerda da boca e que está a piques de caer.

18. FURNA BASTIÁN DE VAL

Situación:

Desenrolo horizontal: 85 mts.

MAPA TOPOGRÁFICO NACIONAL DE ESPAÑA

Escala 1:50.000 FOLLA 184 GROVE

Escala 1:25.000 FOLLA 184-IV GROVE - ILLA DE ONS (3-10)

Punta de Fontenova, Illa de Ons, concello de Bueu.

Coordenadas UTM:

X= 505.250 Y=4.693.050 Z=0 mts.

Escavada nos granitos de afinidade alcalina do Hercínico (granito de dúas micas cataclástico).

Topografía: Espeleo Club Aradelas (ECA). Agosto, 1995

Localización:

Dende o manancial de O Gaiteiro baixamos polos cantís á enseada de Bastián de Val para dende aquí adiantar cara ó sur ata acadar unha grande cova ó pe dun afloramento granítico. Ó fondo da mesma e semiculto polos bloques un pequeno burato dá paso á primeira entrada da cavidade, ben estreita, por certo. Un pouco máis adiante unha segunda boca permite entrar na furna dun xeito moito máis doado.

Descrición:

Malia ser unha cavidade descoñecida para as xentes do lugar, polo discreto das súas bocas, esta furna é unha das máis significati-

EXPLORACIÓN

vas no litoral pontevedrés polo seu grande desenrolo de máis de 85 metros.

Como xa dixeramos antes a primeira das bocas desemboca nunha galería que estreita ata frea-lo seu acceso nunha angosta fendadura que cáseque non acadada os 15 centímetros de ancho, polo que cómpre recuar ata o cantil e busca-la segunda entrada.

As dúas galerías veñen a dar nos vértices da base dunha sala triangular co chan de terra e algunhas chamativas filtracións. O vértice superior deste triángulo é un resalte que nos achega a unha galería cáseque rectiliña que forma pequenas salas e pasos estreitos.

19/20. FURNAS DE ESTREPEIRAL (E-1, E-2, E-3)

Situación:

Desenrolo horizontal: 22, 25 e 6 mts.

MAPA TOPOGRÁFICO NACIONAL DE ESPAÑA

Escala 1:50.000 FOLLA 184 GROVE

Escala 1:25.000 FOLLA 184-IV GROVE - ILLA DE ONS (3-10)

Punta Estrepeiral, Illa de Ons, concello de Bueu.

Coordenadas UTM:

X= 505.250 Y=4.692.850 Z=0 mts.

Desenrólase nunha estreita franxa de metasedimento do Silúrico (esquistos) que é a prolongación cara ó norte de outra de similares características que pasa pola enseada de Canivelñas e donde tamén existen varias furnas.

Topografía: Espeleo Club Aradelas (ECA). Xuño, 1996

Localización:

Ó noroeste da illa, dende o manantial do Gaiteiro, baixamos polos cantís deica a enseada Bastián de Val. Dende aquí adiantamos dirección sur ata a base da punta Estrepeiral onde ó fondo dunha pequena baía abren as tres bocas.

Bocas de acceso á Furna Bastián de Val (Foto: Raúl Ríos)

Descrición:

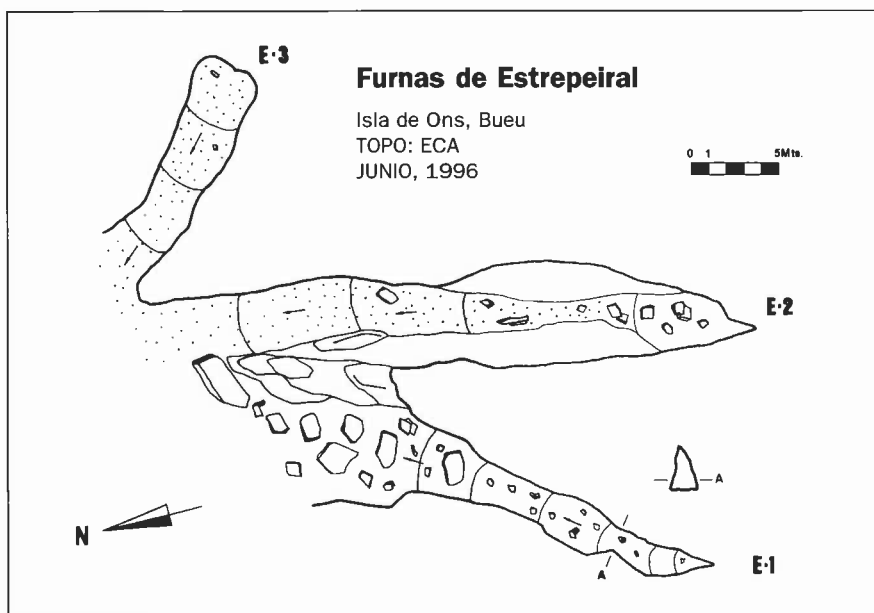
As tres furnas abren moi preto unhas das outras e quizais noutro foran unha cavidade única.

A E-1 ten un desenrolo de 22 metros e un ancho de boca duns 6 metros. O chán é lixeiramente ascendente e cuberto de croios e algúns restos achegados polas mareas. Atópase nun nivel lixeiramente superior que as súas homónimas E-2 y E-3.

E-2 é unha galería de 25 metros na que nos decatamos nas paredes e no chán do labor erosivo da forte onda-xe sobre a rocha nai. Algúns bloques cobren a parte central da cavidade.

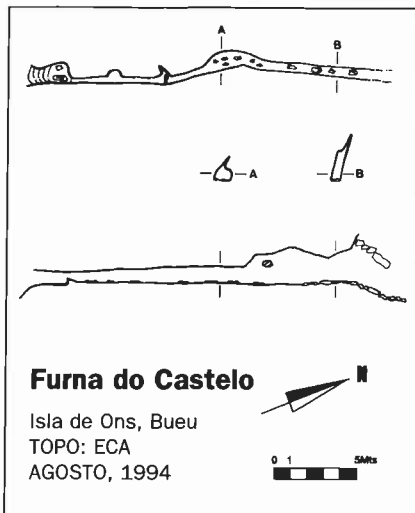
A furna E-3, de chan areoso, cáseque non acadada os 6 metros de desenrolo.

Unha chea de niños de gaivotas ocupan os cantís nos que se abren estas furnas.

EXPLORACIÓN

21. FURNA DO CASTELO

Situación:

Desenrolo horizontal: 20 mts.
MAPA TOPOGRÁFICO NACIONAL DE ESPAÑA
Escala 1:50.000 FOLLA 184 GROVE
Escala 1:25.000 FOLLA 184-IV GROVE - ILLA DE ONS (3-10)
Punta do Castelo, Illa de Ons, concello de Bueu.
Coordenadas UTM:
X= 505.950 Y=4.692.200 Z=0 mts.
Escavada nos granitos de afinidade alcalina do Hercínico (granito de dúas micas cataclástico).
Topografía: Espeleo Club Aradelas (ECA). Agosto, 1994

Localización:

Dende o peirao camiñar pola costa cara o norte ata chegar á Punta do Castelo, facilmente recoñecible polos restos dos muros dun antigo castelo que da nome a este cabo rochoso.

Descrición:

A furna, que non ten interés espeleolóxico algún non é máis que unha angosta galería duns 20 metros de lonxitude que seguindo unha fractura do granito fura o cabo dun lado ó outro sendo practicable unicamente polo seu extremo norte. A sección do conducto é homoxénea ó longo de toda a cavidade e nela vense sinais da forte circulación da auga como golpes de gubia e chans redondeados.

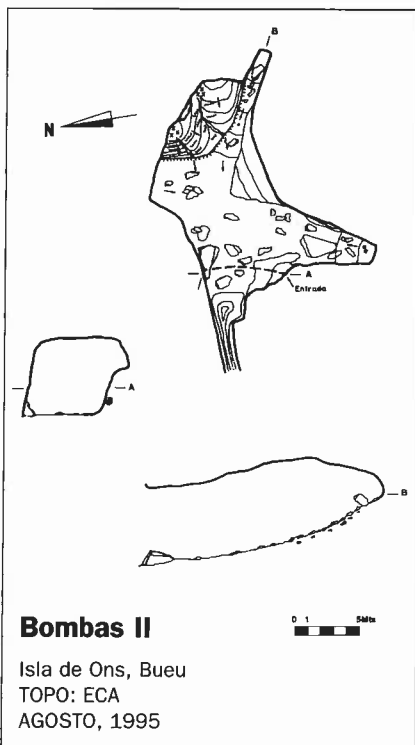
A presenza de moitas manchas de petróleo e outros materiais que levados polo mar encaixan ó longo desta galería de escamente 50 centímetros de ancho fan que o seu grao de contaminación sexa alto.

Unha vella lenda conta que existe una pasadizo que por debaixo do mar une o "Castelo da Rueda" có "Castelo de A Lanzada".

22. FURNA BOMBAS II

Situación:

Desenrolo horizontal: 31 mts.
MAPA TOPOGRÁFICO NACIONAL DE ESPAÑA
Escala 1:50.000 FOLLA 184 GROVE
Escala 1:25.000 FOLLA 184-IV GROVE - ILLA DE ONS (3-10)
Con das Bombas, Illa de Ons, concello de Bueu.
Coordenadas UTM:
X= 504.750 Y=4.691.900 Z=0 mts.
Escavadas nos granitos de afinidade alcalina (granitos de dúas micas cataclásticos) da idade Hercínica.
Topografía: Espeleo Club Aradelas (ECA). Agosto, 1995

Localización:

O acceso máis doado é toma-lo camiño que dende o piñeiral de Chan da Pólvora baixa ata Punta Liñeiro e dende aquí recúa pola costa ata o Con das Bombas, lugar onde está a furna.

Descrición:

A cavidade que se abre varios metros terra adentro é unha grande sala orixinada polo cruce de dúas diaclasas perpendiculares entre elas sometidas a un adiantado proceso clástico de escavación e afundimento potenciado pola acción das augas de orixe fluvial. O seu eixo principal prolóngase ata o mar ó través dunha fonda e estreita fractura que se asulaga parcialmente durante a preamar. No fondo da sala mana un pequeno regato ó longo do todo o ano, orixinando unhas chamativas coladas multicores de grande beleza. O chan desta cavidade é de rocha e cunha chea de croios.

A furna pódese visitar sin termos en conta o estado das mareas. O seu grao de contaminación é baixo.

23. FURNA CANO DAS BOMBAS (BOMBAS I)

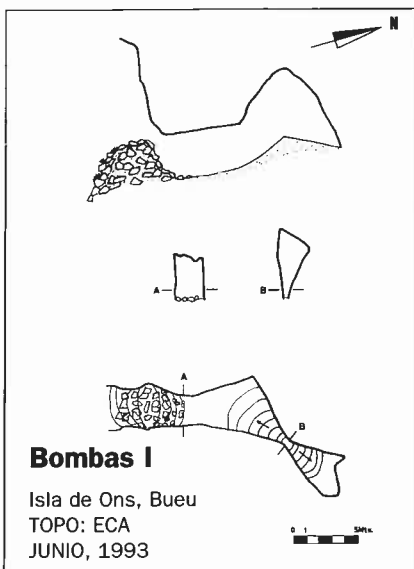
Situación:

Desenrolo horizontal: 18 mts.
MAPA TOPOGRÁFICO NACIONAL DE ESPAÑA
Escala 1:50.000 FOLLA 184 GROVE
Escala 1:25.000 FOLLA 184-IV GROVE - ILLA DE ONS (3-10)
Preto do Con das Bombas, Illa de Ons, concello de Bueu.
Coordenadas UTM:
X= 504.900 Y=4.691.625 Z=11 mts.
Escavada nos granitos de afinidade alcalina do Hercínico (granito de dúas micas cataclástico).
Topografía: Espeleo Club Aradelas (ECA). Xuño, 1993

Localización:

A furna atópase fronte ó illote Con dos Galos entre Punta Cebreiras e Con das Bombas na costa oeste da illa. O acceso máis doado é tomar polo camiño que vai dende o piñeiral de Chan da Pólvora ata punta

EXPLORACIÓN

Liñeiro e abandoalo poucos metros despois da arboreda para baixar ata o cantil á altura de Con dos Galos.

Descrición:

Malia o seu desenrolo de só 18 metros a furna é moi curiosa xa que se atopa a máis de 10 metros sobre o nivel do mar. A súa boca de entrada pasa practicamente inadvertida para o explorador xa que a oculta un grande montículo de derrubios procedentes dos procesos clásticos.

A cavidade constiúena basicamente dúas pequenas salas co chan terroso e que non teñen concreción e filtración algunha, o seu grao de contaminación é nulo.

24. FURNA CANIVELIÑAS III (C-3)

Situación:

Desenrolo horizontal: 22 mts.
MAPA TOPOGRÁFICO NACIONAL DE ESPAÑA
Escala 1:50.000 FOLLA 184 GROVE
Escala 1:25.000 FOLLA 184-IV GROVE - ILLA DE ONS (3-10)
Enseada de Caniveliñas, Illa de Ons, concello de Bueu.
Coordenadas UTM:
X= 505.125 Y=4.691.150 Z=0 mts.
Asentada nunha das estreitas franxas de metasedimentos do Silúrico (esquistos) que en dirección sur-norte incrústanse entre os materiais graníticos hercínicos.
Topografía: Espeleo Club Aradelas (ECA). Xuño, 1988

Localización:

Do mesmo xeito que as súas homónimas Caniveliñas I y Caniveliñas II esta furna, situada na enseada do mesmo nome, ten un acceso doado dende Chan da Pólvora.

Descrición:

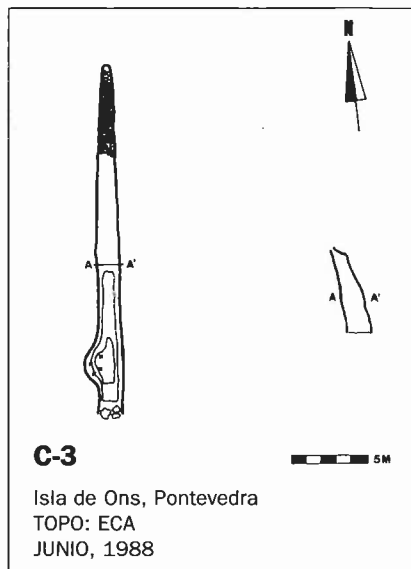
A súa orixe baséase principalmente na erosión que exerce o mar sobre unha diaclasa dos cantís. A súa boca, duns 5 metros de altitude e escasamente un metro de ancho, é boa proba disto.

O sistema de fracturas ortonormal da rocha fai que esta furna, formada por unha galería única duns 22 metros de desenrolo, estea practicamente aliñada con Caniveliñas I e polo tanto sexa perpendicular a Caniveliñas II.

Os primeiros metros da cavidade ocúpaos un pequeno lago co leito de rocha. A uns 10 metros da boca, o chan da galería aparece recuberto por unha capa de grava de orixe sedimentaria salpicada de croios moi redondeados arrastrados ata aquí pola forza das mareas e das ondas. Hai moitas filtracións de auga doce a uns 3 metros da entrada.

Achegándonos á Furna Caniveliñas III.
(Foto: J. Higinio Diz)

25. FURNA CANIVELIÑAS II (C-2)

Situación:

Desenrolo horizontal: 25 mts.
MAPA TOPOGRÁFICO NACIONAL DE ESPAÑA
Escala 1:50.000 FOLLA 184 GROVE
Escala 1:25.000 FOLLA 184-IV GROVE - ILLA DE ONS (3-10)
Enseada de Caniveliñas, Illa de Ons, concello de Bueu.
Coordenadas UTM:
X= 505.125 Y=4.691.000 Z=0 mts.
Asentada nunha das estreitas franxas de metasedimentos do Silúrico (esquistos) que en dirección sur-norte incrústanse entre os materiais graníticos hercínicos.
Topografía: Espeleo Club Aradelas (ECA). Xuño, 1988

Localización:

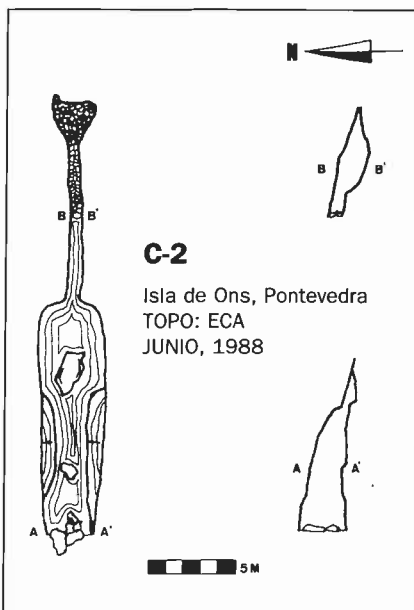
Do mesmo xeito que Caniveliñas I coñécena os lugareños co nome de Altura. A súa localización é doada na enseada de Caniveliñas, na costa oeste da Illa de Ons.

Descrición:

A entrada desta cavidade ábrese nos cantís practicamente ó nivel do mar. A súa forma é alongada acadando os 6 metros de altura.

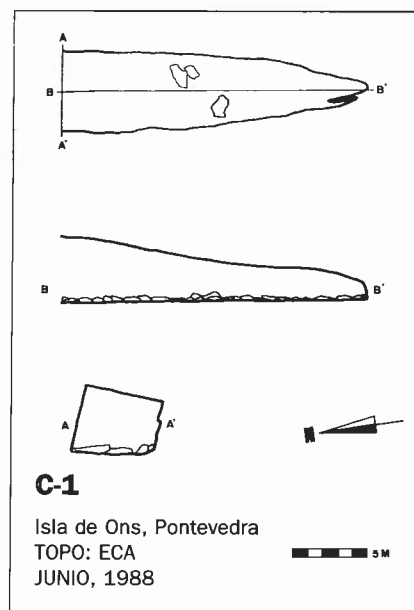
É un exemplo clásico de furna formada a partir dunha diaclasa pola acción erosiva do mar. Dende fora, por riba da entrada, pódese ver con claridade a fractura que orixinou a cavidade.

EXPLORACIÓN

C-2

Isla de Ons, Pontevedra
TOPO: ECA
JUNIO, 1988

C-1

Isla de Ons, Pontevedra
TOPO: ECA
JUNIO, 1988

Constitúena unha única galería de 25 metros de lonxitude e 89 graos de dirección respecto do norte polo que é practicamente perpendicular a Caniveleñas I da que está moi preto.

Na baixamar, ó longo dos 13 primeiros metros fórmase un pequeno lago de auga salgada, mentras que os derradeiros 8 metros quedan cubertos por gravas e outros materiais arrastrados polas mareas. Non ten concreción alguha.

26. FURNA CANIVELIÑAS I (C-1)

Situación:

Desenrolo horizontal: 20 mts.
MAPA TOPOGRÁFICO NACIONAL DE ESPAÑA
Escala 1:50.000 FOLLA 184 GROVE
Escala 1:25.000 FOLLA 184-IV GROVE - ILLA DE ONS (3-10)
Enseada de Caniveleñas, Illa de Ons, concello de Bueu.
Coordenadas UTM:
X= 505.075 Y=4.690.975 Z=7 mts.
Asentada nunha das estreitas franxas de metasedimentos do Silúrico (esquistos) que en dirección sur-norte incrustanse entre os materiais graníticos hercínicos.
Topografía: Espeleo Club Aradelas (ECA). Xuño, 1988

Localización:

Esta furna coñécena os lugareños co nome de Altura. A súa localiza-

ción é doada na enseada de Caniveleñas na costa oeste da Illa de Ons.

Descrición:

A súa boca, un romboide de 4,30 por 5,30 metros de lado, ábrese nos cantís a uns 7 metros sobre o nivel do mar (datos tomados durante a baixamar), polo que este nunca chega asulaga-la cavidade.

Fórmaa unha galería única de 20 metros de lonxitude e 8 graos de inclinación que ten o chan recuberto por materiais clásticos de pequenas dimensións. É unha cavidade moi seca, non ten filtración algunha de auga doce e carece de concrecións de tipo algún. Esta furna é moi frecuentada polas pombas para faceren nela os seus niños.

Hai unha lenda que conta que esta furna era a punta inferior dun túnel situado no macizo chamado "Altura", nunha cota de ó redor de 50 metros sobre o nivel do mar. Malia a existencia do extremo superior deste suposto túnel (atrancado na actualidade) non é probable que a furna formase parte do mesmo como indica a súa morfoloxía.

Non ten interés espeleolóxico.

27. BURACO DO INFERNO

Situación:

Desenrolo horizontal: 70 mts.
Desnivel: 43 mts.
MAPA TOPOGRÁFICO NACIONAL DE ESPAÑA
Escala 1:50.000 FOLLA 184 GROVE
Escala 1:25.000 FOLLA 184-IV GROVE - ILLA DE ONS (3-10)
Illa de Ons, concello de Bueu.
Coordenadas UTM:
X= 504.575 Y=4.689.900 Z=44 mts.
Escavada nos granitos de afinidade alcalina (granito de dúas micas cataclástico) da idade Hercínica.
Topografía: GES Montañeiros Celtas. Agosto, 1984

Localización:

Ábrese ó sur-oeste da illa e a súa localización é doada xa que esta moi ben sinalizada e aparece en tódalas guías, cartografía e folletos turísticos de Ons pola espectacularidade do seu gran pozo de entrada que da orixe a unha das meirandes verticais de Galicia.

Descrición:

A furna fórmana dúas galerías perpendiculares que acadan un desenrolo conxunto de máis de 60 metros, atópanse escavadas en dúas diaclasas verticais de gran altura.

A cavidade posúe dúas bocas de acceso de grandes dimensións que permiten levar a cabo a meirande parte do percorrido sen precisármomos luz artificial. A boca superior orixina un pozo de 43 metros voado na súa práctica totalidade. A entrada inferior se fai desaconsellada pola forza con que as ondas baten na costa.

Equipamento:

A sima tivo que se equipar en diferentes ocasións para técnica alpina por mor da forte abrasión dos ambientes mariños e a pouca dureza da rocha. A instalación básica consta de dous spits en cabeceira e un fraccionamento a 1,5 metros da boca, unha polea de reenvío permite evita-lo roza-

EXPLORACIÓN

mento inferior imposible de resolver mediante un fraccionamiento pola fragilidade dos materiais. Unha corda de 50 metros para a vertical e outra de 20 metros para a polea son precisas para realiza-lo descenso. Recoméndase prestar especial atención ó desprendimento de pedras dende a boca do pozo.

28. FURNA COVIÑAS

Situación:

Desenrolo horizontal: 33 mts.

MAPA TOPOGRÁFICO NACIONAL DE ESPAÑA

Escala 1:50.000 FOLLA 184 GROVE

Escala 1:25.000 FOLLA 184-IV GROVE - ILLA DE ONS (3-10)

Punta Coviñas, Illa de Ons, concello de Bueu.

Coordenadas UTM:

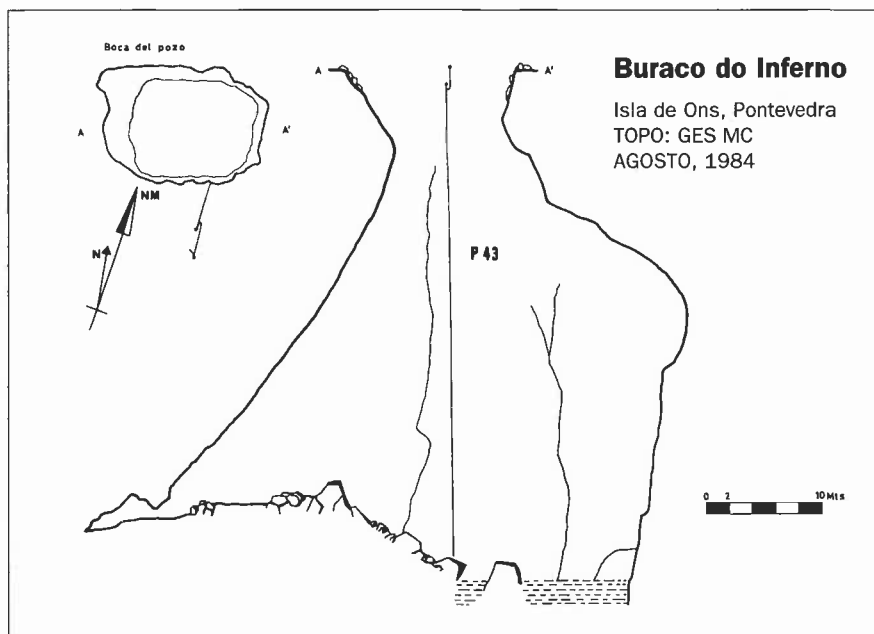
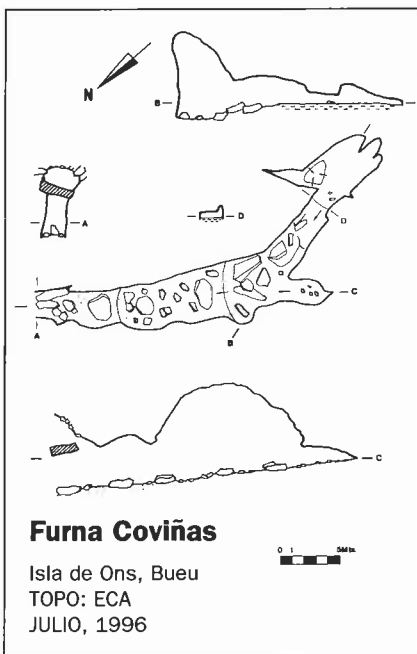
X= 505.330 Y=4.689.925 Z=0 mts.

Desenrolada en granitos de afinidade alcalina do Hercínico (granito de dúas micas cataclástico).

Topografía: Espeleo Club Aradelas (ECA). Xullo, 1996

Localización:

Cómpre colle-la pista que dende o pobo nos achega ata a praia de Pereiró e seguir a camiñar pola costa cara ó sur ata sobrepassar

Punta Coviñas. A furna ábrese nunha pequena enseada e é doada de recoñecer polo grande bloque de pedra que cobre a súa boca a xeito de sombreiro.

Descrición:

A galería de entrada é lixeiramente ascendente e o seu chan cóbreno bloques redondeados e area que progresivamente convértese en pedras pouco erosionadas e depósitos arxilosos. Ó fondo da galería, nunha pequena entrada, importantes filtracións de auga doce dan orixe a algunhas chamativas coladas de espesor considerable.

Un leve xiro sobre o eixo principal achéganos ata unha pequena sala co chan de arxila na que se perciben as pegadas de importantes filtracións hoxe desaparecidas. Un grande gour seco e finas coladas avermelladas e ocres adornan o teito e as paredes da mesma.

29. FURNA COLIÑO

Situación:

Desenrolo horizontal: 77 mts.

MAPA TOPOGRÁFICO NACIONAL DE ESPAÑA

Escala 1:50.000 FOLLA 184 GROVE

Escala 1:25.000 FOLLA 184-IV GROVE - ILLA DE ONS (3-10)

Punta Coliño, Illa de Ons, concello de Bueu.

Coordenadas UTM:

X= 505.325 Y=4.689.750 Z=0 mts.

Escavada nos granitos de afinidade alcalina (granito de dúas micas cataclástico) da idade Hercínica.

Topografía: Espeleo Club Aradelas (ECA). Xullo, 1996

Localización:

Cómpre colle-la pista que dende o pobo nos achega ata a praia de Pereiró e seguir a camiñar pola costa. A furna ábrese na pequena enseada que precede a Punta Coliño.

Descrición:

Somentes nos 18 primeiros metros da cavidade danse as características propias dunha furna (actividade mariña, croios, restos de algas, etc.), xa que logo cambia radicalmente a súa morfoloxía. Unha sucesión de ramplas ascendentes e descendentes cunha chea de bloques inestables e depósitos de gravas e arxilas achéganos ata o final desta importante cavidade de máis de 75 metros de desenrolo.

No referente ás formas de recheo hai tres tipos de concrecións parietais das que dúas non fomos quen

EXPLORACIÓN

de atopar en ningunha outra furna. A primeira son os clásicos microgours arxilosos que nesta cavidade son de cores ocre e negras. O segundo tipo de concrecións localizámolo nun treito de galería que noutrora poidera ter sido un lago e lembranos os coraloideas rugosos das cavidades calcáreas. O terceiro tipo de formación son finas e fráxiles bandeiras e estalactitas avermelladas que poden acadar-las 10 centímetros de lonxitude.

30. FURNA DOS ARCOS

Situación:

Desenrolo horizontal: 24 mts.
 MAPA TOPOGRÁFICO NACIONAL DE ESPAÑA
 Escala 1:50.000 FOLLA 184 GROVE
 Escala 1:25.000 FOLLA 184-IV GROVE - ILLA DE ONS (3-10)
 Punta Coliño, Illa de Ons, concello de Bueu.
 Coordenadas UTM:
 X= 505.250 Y=4.689.550 Z=0 mts.
 Desenrolada en granitos de afini-

dade alcalina do Hercínico (granito de dúas micas cataclástico).

Topografía: Espeleo Club Aradelas (ECA). Xullo, 1996

Localización:

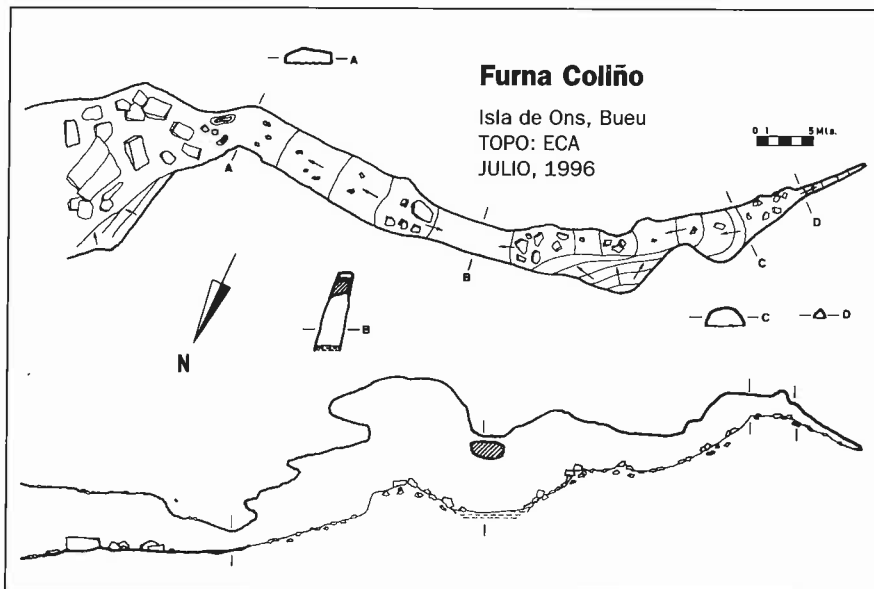
Cómpre colle-la pista que dende o pobo nos achega ata a praia de Pereiró. De seguirmos en dirección sur pola costa ata sobrepassar Punta Coliño, chegaremos a dous arcos naturais de gran altura entre os que atoparémola boca da furna.

Descrición:

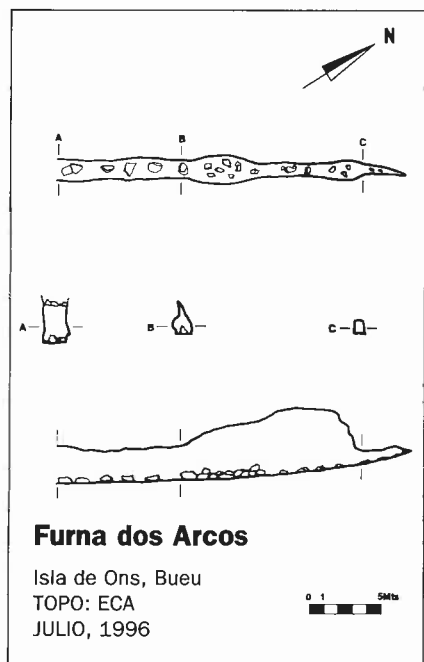
Un sistema de fracturas e diaclasas perpendiculares afecta a esta zona da costa orixinando un interesante conxunto de fenómenos xeolóxicos como canles rectiliñas, arcos naturais, illotes e a devandita cavidade, a cual non é máis que a prolongación de 24 metros dunha destas canles.

Esta discreta furna está moi erosionada polo mar que puliu e redondeou as súas paredes e as pedras que se amorean ó longo da galería.

Non ten interese espeleolóxico aínda que o seu entorno ben merece unha visita.

Achegándonos á Furna Coliño, unha das máis importantes da Illa de Ons
 (Foto: J. Higinio Diz)

EXPLORACIÓN

31. FURNA FEDORENTO (F-1)

Situación:

Desenrolo horizontal: 61 mts.
MAPA TOPOGRÁFICO NACIONAL
DE ESPAÑA

Escala 1:50.000 FOLLA 184 GROVE
Escala 1:25.000 FOLLA 184-IV
GROVE - ILLA DE ONS (3-10)

Enseada de Fedorento, Illa de Ons,
concello de Bueu.

Coordenadas UTM:

X= 504.925 Y=4.689.725 Z=0 mts.

Desenrólase nunha pequena zona
de esquistos e outros metasedi-
mentos do Silúrico encaixada nos
granitos hercínicos que compoñen
a meirande parte da illa.

Topografía: Espeleo Club Aradelas
(ECA). Xuño, 1988

Localización:

A boca da furna ábrese ó oeste da
praia situada ó fondo da enseada
de Fedorento, ó sur da illa de Ons.
Preto dela hai outras pequenas
furnas menos importantes.

Descrición:

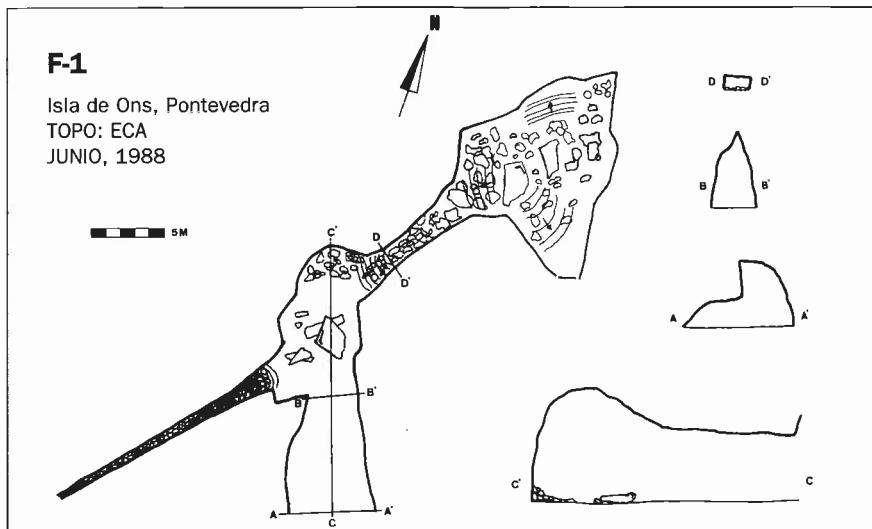
A cova, con máis de 60 metros de
desenrolo total, constitúena tres
galerías unha das cales desemboca
nunha sala de notables dimensións.

A galería de entrada é a máis
ampla da cavidade cunha lonxitu-
de duns 20 metros, un ancho de 4
metros e unha altura media de 5
metros. O chan é areoso e hai no
fondo bloques de orixe clástica.

As galerías laterais están a uns 2
ou 3 metros sobre o nivel do chan
da galería principal quizais por
mor da nula actividade do mar
sobre as mesmas. Estas seguen
unha mesma dirección marcada
por unha diaclasa e os seus chans
están cubertos na súa totalidade
por bloques e terra.

Ó fondo da galería lateral que avan-
za en dirección nordeste ábrese
unha sala duns 10 metros de diá-
metro con dúas pequenas ventás ó
exterior totalmente impracticables.
Esta sala ten algunhas bonitas
concrecións de orixe arxilosa.

Sen dúbida ningunha, é unha das
máis interesantes de tódala illa.

32. COVA DO CARRO

Situación:

Desenrolo horizontal: 28 mts.
MAPA TOPOGRÁFICO NACIONAL
DE ESPAÑA

Escala 1:50.000 FOLLA 222 CIES
Escala 1:25.000 FOLLA 222-II
CIES - DONON (3-11)

Costa da Vela, parroquia de Hio,
concello de Cangas do Morrazo.

Coordenadas UTM:

X= 511.375 Y=4.679.675 Z=0 mts.

Asentada en metasedimentos do
Silúrico (esquistos).

Topografía: GES Santa Clara (GES
SC). Setembro, 1981

Localización:

Dende o pobo de Donón baixamos
ata a Costa da Vela e camiñamos en
dirección sur. Antes de chegar á
Punta Basaduriños atoparemos ó pé
dos cantís a grande boca da furna.

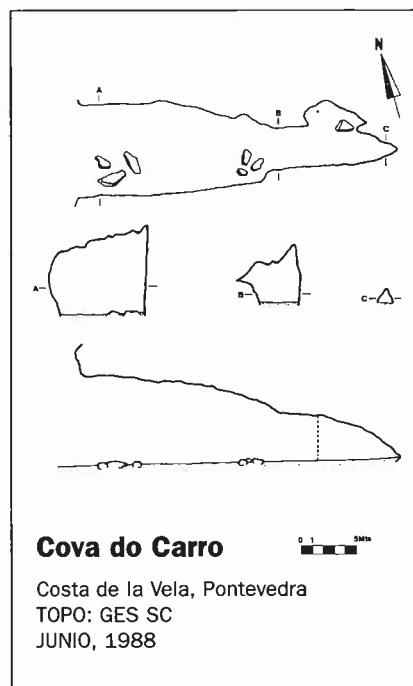
Descrición:

Chamada tamén "Cova Poniente",
posiblemente pola súa orientación
oeste-leste, que deixa ver dende o
interior da furna o maravilloso sol-
por sobre o Océano Atlántico.
Constitúena unha única galería de
chan areoso e 28 metros de lonxi-
tude. Dous muros de rocha que
son continuación das paredes da
cavidade, son testemuña da antiga
morfoloxía da mesma.

A furna só ten acceso durante a
baixamar polo que o seu grao de
contaminación é practicamente
nulo, a excepción dos materiais
arrastrados polas mareas. ➔

Pequenas estalagmitas na Furna de
Fedorento (Foto: J. Higinio Diz)

EXPLORACIÓN

33. FURNA BASADURIÑOS

Situación:

Desenrolo horizontal: 60 mts.
MAPA TOPOGRÁFICO NACIONAL DE ESPAÑA

Escala 1:50.000 FOLLA 222 CIES
Escala 1:25.000 FOLLA 222-II CIES - DONON (3-11)

Punta Basaduriños, parroquia de Hio, concello de Cangas do Morrazo.

Coordenadas UTM:

X= 511.225 Y=4.679.425 Z=5 mts.
Desenrolada en metasedimentos do Silúrico (esquistos).

Topografía: Espeleo Club Aradelas (ECA). Setembro, 1989

Localización:

Segui-la pista de terra que dende o pobo de Donón vai cara a Cabo Home. Logo de camiñar ó redor de un kilómetro a pista crúzase un cortafofo que baixa ata a costa. No remate deste atopámola entrada sur da furna.

Descrición:

Ten dúas grandes bocas de acceso, ámbalas dúas lonxe dabondo do nivel das augas, polo que é facilmente accesible aínda na preamar. É a única cavidade da Costa da Vela que xamais é invadida polo mar.

Basicamente constitúena dúas galerías que forman un ángulo duns 100 graos entre elas. A entrada norte anchea formando unha sala da que parte unha segunda galería orixinada esencialmente por unha estreita diaclasa duns 90 centímetros de ancho que vai a dar de novo ó exterior dando lugar a unha ampla sala co teito afundido na parte máis externa. Este feito de afundimentos é un proceso clástico que se repite a miudo e orixina cavidades mariñas das que as bocas de acceso se atopan actualmente a decenas de metros terra a dentro.

A cavidade carece de concrecións a excepción de algunhas pequenas sedimentacións de arxila, e o seu desenrolo total está ó redor dos 60 metros, cubertos de pelouros, bloques de pedra e depósitos de terra. Non ten contaminación.

34. FURNA BASADURIÑOS II

Situación:

Desenrolo horizontal: 14 mts.
Desnivel: 14 mts.

MAPA TOPOGRÁFICO NACIONAL DE ESPAÑA

Escala 1:50.000 FOLLA 222 CIES
Escala 1:25.000 FOLLA 222-II CIES - DONON (3-11)

Punta Basaduriños, parroquia de Hio, concello de Cangas do Morrazo.

Coordenadas UTM:

X= 511.150 Y=4.679.275 Z=0 mts.

Escavada en metasedimentos do Silúrico (esquistos).

Topografía: Espeleo Club Aradelas (ECA). Xaneiro, 1990

Localización:

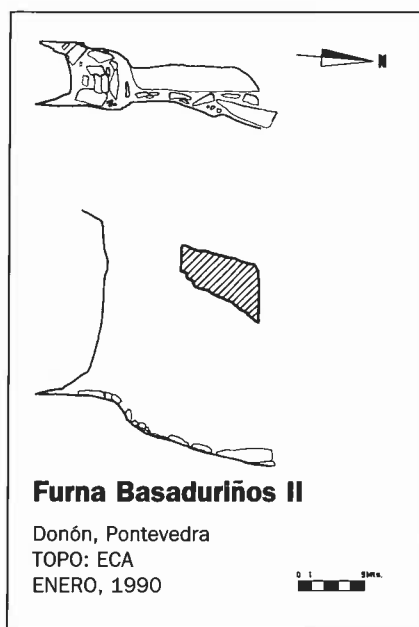
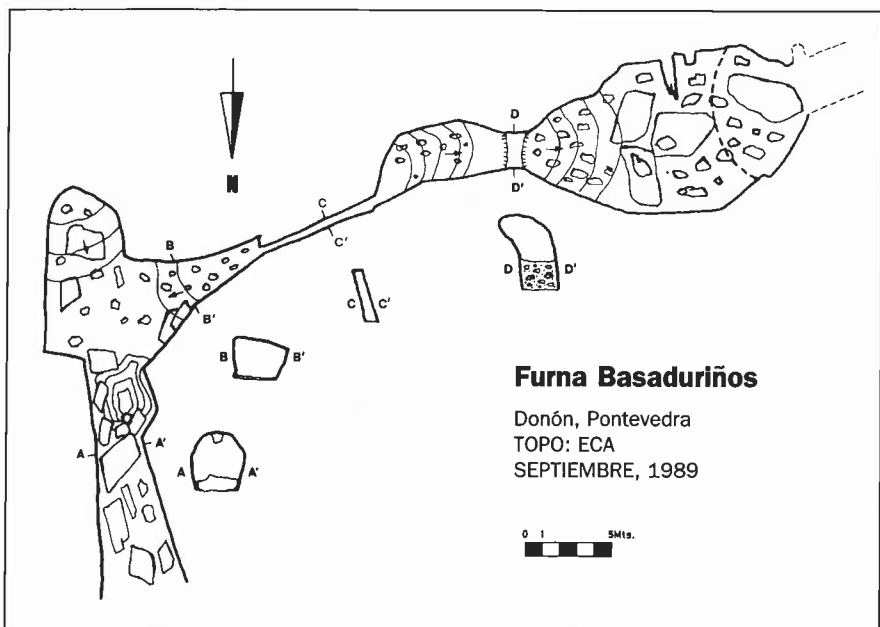
Segui-la pista de terra que dende o pobo de Donón vai cara a Cabo do Home. Logo de camiñar ó redor de un quilómetro, a pista crúzase cun cortafofo que baixa ata a costa. Uns 100 metros en dirección sur atopamos un cabo de rocha fortemente estratificado onde se abre a furna.

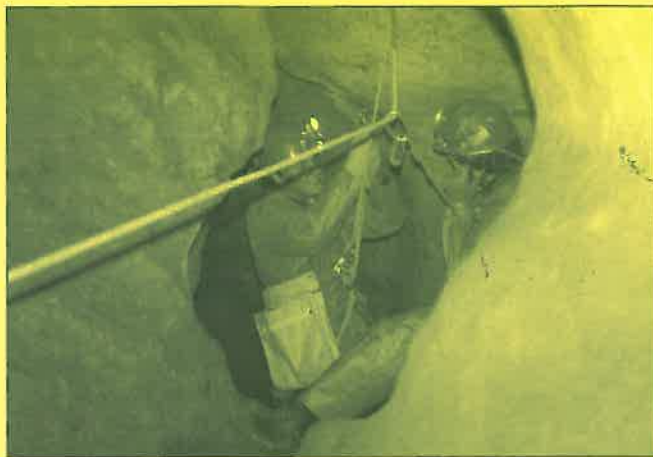
Descrición:

Ábrese na Punta de Basaduriños formando unha galería única de apenas 14 metros de lonxitude. No seu derradeiro treito o teito atópase parcialmente afundido orixinando unha segunda boca de acceso con máis de 14 metros de pozo. Ó igual que a furna Home IV, esta cavidade orixina un curioso arco natural.

O seu grao de contaminación é nulo.

(Continúa na páxina 35)

De la escala Electrón al ascenso por cuerda. Espeleólogos del GES Manzaneda se adaptaron pronto a las nuevas técnicas de progresión subterránea

El Alpino Manzaneda, un club con solera

Historia breve de 25 años de dedicación del GES a la práctica de la espeleología

Por: Manuel Díaz Prieto (*)

Recomponer o dar forma cronológica a un copioso historial de actividades deportivas, desarrolladas por los espeleólogos de un club con solera durante 25 años (1971-95), es una labor complicada, y máxime en esta ocasión, pues, quien emprende la tarea de elaborar este informe no perteneció nunca al CAM (Club Alpino Manzaneda) y sus fuentes de información han sido memorias, informes, reseñas de prensa y conversaciones personales con algunos de los principales personajes del mencionado club. Ni que decir tiene que la tarea -no es a modo de disculpa- le vino de rebote al autor, después de haber declinado su colaboración quienes tenían el deber moral de prestarla por su pertenencia, actual o pasada, a la referida entidad. →

AÑO	DENOMINACIÓN	FECHAS	LUGAR
1972	I Campamento Social	30 abril al 1 mayo	Cobas-Rubiá (Ourense)
1972	V Campamento Regional	27 al 29 octubre	Biobra-Rubiá (Ourense)
1973	II Campamento Social y I Curso	28 abril al 1 mayo	Mondoñedo (Lugo)
1973	VI Campamento Regional	12 al 15 octubre	Fresnedo-Teverga (Asturias)
1974	II Curso Social Iniciación	16 al 19 marzo	S. Tirso-Sobrado (León)
1974	III Campamento Social	1 al 3 noviembre	Biobra-Rubiá (Ourense)
1975	III Curso Social Iniciación	4 al 6 enero	Villarubin-Oencia (León)
1975	IV Campamento Social	27 al 30 marzo	Villarubin-Oencia (León)
1975	VIII Campamento Regional	17 al 20 julio	S. Tirso-Sobrado (León)
1976	V Campamento, IV Curso Social y I I Curso Regional	9 al 12 octubre	Biobra y Porto (Rubiá-Sobrado (Ourense-León)
1977	VI Campamento Social	30-31 oct. y 1 nov.	Fresnedo-Teverga (Asturias)
1979	VII Campamento Social	12 al 14 octubre	Covas-Rubiá (Ourense)
1980	VIII Campamento Social	1 al 4 mayo	Portela-Sobrado (León)
1980	IX Campamento Social	3 al 6 abril	Veiga Brañas-Pedraita (Lugo)
1981	XIV Campamento Regional	1 al 3 mayo	Campelo-Folgoso (Lugo)
1983	Semana Divulgación Espeleológica	21 al 26 junio	Ourense
1990	I Campamento Gallego Descenso Deportivo de Cañones	30 junio y 1 julio	Bouzas-Parada do Sil (Ourense)
1993	I Encuentro Gallego -Espeleo-Deportivos	22 y 23 mayo	Mondoñedo (Lugo)
1993	IV Campamento Gallego Descenso Deportivo de Cañones	26 y 27 junio	Viluxe-Bouzas - Parada do Sil (Ourense)

Tabla nº 1

Actividades organizadas por el GES del C.A.M.

Actividad didáctica en Cantabria. La enseñanza es una constante del GES CAM

TESTEMUÑA

A NTECEDENTES (1968-1970)

La historia, que se divide en tres actos, comienza en Ourense el **23 de marzo de 1971**, fecha en la que se aprueba en asamblea la nueva denominación de CLUB ALPINO MANZANEDA anulándose la antigua de Peña Trevinca-Ourense. El Club es continuación de la entidad predecesora en muchas de sus secciones deportivas, entre ellas la espeleología, pues con anterioridad miembros de la Peña ya habían reconocido zonas cársticas como la de la sierra de Encina da Lastra (Ourense-León) y la de Mondoñedo (Lugo), con motivo de asistir a los cursos regionales varios de sus componentes en los años 1968-69 y 1970; al III Campamento Regional celebrado en Cuevas del Sil (León), los días 14 al 16 de agosto de 1970,

RELACION DE CAVIDADES RECONOCIDAS (1971-81)

Sima Airela, Pala Pastor, Cueva Huerta, Sima da Espada, Pala Silvertó, Pala que Brua, La Zorra, Pumbeira, Cueto La Mina, La Riera, Balmori, Coberizas, Herrerías, Pozo del Fresno, El Agua, Collau Rubiera, Tito Bustillo, Buraco das Gallas, El Despiste, Rei Cintolo, Penedon, Sima Couso das Chadas, Las Pinturas, Da Vella, Do Muíño, Sima das Chollas, Valoiro, Las Narices, Casteret, Fruil, Pozo Campelo, Carballo, Muíño do Carballo, Dos Cousos, Nentín, Pala Z. Manuelon, Palas A-B-C y D, Pena Furada, Mina, Da Eira do Crego, Antigualló, Pe do Pau, Tras la Pala, Trasmonte, Dos Frades, Pozo Monuelon, Cabezo, Escultor o alfarero, Pozo El Horno, Cubelas, Sima Aradelas, Sima del Angel, Bonita, Pala E, Suas Fallas o Pena Tras Golada, Arrequeixado 1 y 2, Casares, A Tallada, Tara da Lastra, Tara, Tara Grande, Arcoya, Pozo Ribadois.

Tabla 2

las cavidades *Penedo, Silvertó, Val de Coiña, Gace, Airela, Despiste, Que Brúa, Grande, Garganta Derrumbada, Las Narices*, en la sierra Encina da Lastra; *El Rayo, Galicheiro y El Agua*, en la provin-

familiares (Iglesias, Pazos, Martínez, Rafael y López), dieron un aspecto peculiar a las actividades en las que tomaron parte. Fueron estos deportistas la base promotora del entonces incipiente GES del CAM (Grupo de Exploraciones Subterráneas del Club Alpino Manzaneda) que pronto habría de adherirse al -en aquel tiempo- joven Comité Regional Gallego de Espeleología (CRGE)

El ourensano Peña Trevinca cambió su nombre en 1971 por el de Club Alpino Manzaneda

y a la "Operación Biobra-70", del 18 al 21 de marzo de 1970.

En esas fechas, esta entidad deportiva registra incursiones en

cia leonesa, y en la del Rei Cintolo, en Lugo, todas ellas a cargo de un nutrido equipo de exploradores subterráneos que, aglutinados en una primera etapa por grupos

ACTO I: Los fundadores (1971-1981)

Destaca en este período la actividad organizadora y de participación de miembros del CAM en tareas sociales y oficiales relacionadas con la espeleología (*tabla n° 1*), actividad que forjó una nutrida cantera de jóvenes deportistas. Estos tomaron como zona

Cueva del Tesoro (Sorbas, Almería), 1988. Participantes en el VI Campamento Nacional de Espeleología. En el grupo están Nacho y Francisco Valencia del GES Manzaneda

SUS DIRECTIVOS

(Presidentes)

M^o Jesús Iglesias Álvarez de Novoa (1971-76)

COMISION GESTORA (1977-78)

Francisco M. Martínez García (1979-80)

José M. Fernández Soto (1981-84)

Juan C. Reboredo Ledo (1985-86)

Ignacio Rafael Ramos (1987)

Francisco J. Valencia Freire (1988)

Ignacio Rafael Ramos (1989-92)

Jesús Lobo Nogueira (1993-95)

TESTEMUÑA

principal de prácticas espeleológicas la sierra Encina da Lastra. Eran los tiempos del *dulfer* y el *electrón*, en los que pocos espeleólogos tenían iluminación de acetileno propia para progresar por las cuevas y simas (tabla nº 2) que visitaban. Cabe no obstante mencionar de esta época el descubrimiento de la *Pala Cubelas*, realizado conjuntamente con espeleólogos del GES Ártabros de La Coruña y del GES Club Montañeros Celtas de Vigo (Pontevedra), en el transcurso de la IV Campaña Topográfica (agosto, 1980), en la que también fueron hallados restos arqueológicos.

ACTO II: Los continuistas (1982-1989)

En esta etapa, el GES del Club Alpino Manzaneda emprende durante un corto periodo y bajo la dirección de José M. Fernández-Soto una labor (apoyada por los miembros fundadores Paco Martínez, José Luis Heras y Alfonso Pazos) de captación de jóvenes promesas, siendo su máximo exponente la organización en la capital ourensana de la Semana de Divulgación Espeleológica, celebrada a finales de junio de 1983. La Semana fue un revulsivo para el Club al conseguir la consolidación como deportistas de un reducido grupo de jóvenes socios, practicantes asiduos de la *espeleo*. Estos realizaban ya actividades en cuevas gallegas -preferentemente en la zona del Barco de Valdeorras-, ejercitándose en las técnicas de la entonces denominada espeleología alpina.

En aquel grupo destacaban, por su constancia, los hermanos Rafael Ramos (Alejandro y Nacho), Reboredo Ledo (Juan Carlos) y Blanco Suárez (Pepito). Con la incorporación de Valencia Freire (Quico) en 1984, se fortaleció este reducido núcleo de espeleólogos que ya se venían volcando en la participación de las actividades sociales de su club y en las oficiales de la reciente creada (1981) Federación Galega de Espeleoloxía (FGE). En este organismo se integraría en especial Paco Martínez, tanto en las estructuras

AÑO	DENOMINACION	ASISTENTES
1972	Operación España-Mazuco72 (Asturias)	Uno
1982	Jornadas Karst Larra-82 (Navarra)	Uno
1984	III Jornadas Nacionales de Espeleosocorro (Valporquero-León)	Dos
1985	IV Jornadas Nacionales de Espeleosocorro (Benquerencia-Mondoñedo)	Dos
1988	I Curso Nacional de Monitores-E.E.E. (Cantabria)	Dos
1988	VI Campamento Nacional-F.E.E. (Almería)	Dos
1989	II Curso Español de Espeleosocorro-E.E.E. (Cantabria)	Uno
1989	I Clinic Nacional Instructores y Monitores-F.E.E. (A Coruña)	Dos
1990	VII Campamento Nacional-F.E.E. (Huesca)	Uno
1990	V Congreso Español Espeleología-F.E.E. (Santander)	Uno
1992	I Curso Especialización Descenso Cañones-E.E.E. (Huesca)	Uno
1992	VI Congreso Español Espeleología-F.E.E. (A Coruña)	Uno

Tabla nº 3 Participación en actividades nacionales e internacionales

federativas de la Escola Galega de Espeleoloxía (EGE) como en el Grupo de Espeleosocorro Galego (GEG). Los conocimientos que habían adquirido a través de la enseñanza (asistencia a cursos) y de la formación en las técnicas básicas del espeleosocorro, habrían de servirles -a casi todos ellos- en el futuro para adaptarse a las modernas técnicas de progresión. Cabe señalar que una zona para llevar a buen fin su puesta a punto fue la vieja cantera de granito de San Pedro de Rocas, próxima a capital ourensana.

La marcha de Paco Martínez en 1984 -por motivos profesionales- a Vigo produce durante algunos meses un bajón en la actividad y en el ánimo de los espeleólogos del CAM, pero pronto habrían de tomar de nuevo conciencia de sobrevivir como grupo espeleológico. Se registran entonces cortos periodos de alternancia en la dirección, que vuelve a emprender durante varios años amplias campañas de captación de socios en colaboración con la FGE, organi-

Divulgación y didáctica, dos constantes del GES - CAM

El espeleosocorro es una actividad destacada de los deportistas ourensanos. En las fotos, imágenes de un ejercicio práctico de rescate con tirolesa en el interior de una cavidad subterránea

TESTEMUÑA

zando cursos y tareas diversas para jóvenes ourensanos: charlas en colegios; exposiciones fotográficas; la actividad *Viaxe ó Centro da Terra* (1986) y proyecciones de películas espeleológicas (1989).

Gracias a toda esa labor divulgadora, los espeleólogos del Club ourensano consiguen savia nueva y dan un salto importante en su historial deportivo al descubrir un río gallego para la práctica del descenso de cañones y bajar con éxito por su accidentado cauce el 15 de agosto de 1989. En el plano docente sobresalen las titulaciones alcanzadas por los miembros del CAM Nacho y Francisco como monitores de la Escuela Española de Espeleología, en agosto de 1988, acontecimiento que contribuiría a la consolidación definitiva de la práctica espeleológica de este veterano club gallego.

ACTO III: Los renovadores (desde 1990)

Merced a la incipiente base juvenil de la nueva promoción de deportistas, atraídos, principalmen-

te, por las actividades en el agua (cañones), el CAM organiza en esta tercera etapa el I Campamento Gallego oficial de dicha especialidad, apoyado por la Federación de Espeleología. La actividad se celebra, con notable éxito, el último fin de semana de junio de 1990, en el río Mao, con un total de 20 participantes pertenecientes a 6 clubs gallegos.

La nueva tendencia de los deportistas del CAM, denominada de "los renovadores", aparece en escena entre los años 1992-93 encabezada por Suso Lobo y Gustavo Feijo, a quienes se les unen los ya veteranos Nacho y Quico, dando así otra vez consistencia al equipo directivo del Grupo. Paso a paso, y después de múltiples contactos que años atrás ya se venían estableciendo con espeleólogos de otras zonas de España, propiciados por la participación de algunos miembros del GES Club Alpino Manzaneda en actividades y cursos nacionales (tabla n°3), surge la colaboración extraterritorial, pero, esa etapa bien merece reseña aparte en un

Rei Cintolo. Principio de los años ochenta. Agachados, José M. Fernández Soto, primer presidente del GES Manzaneda -primero por la derecha-; Arbones, Martín y Blanco. De pie, de derecha a izquierda, Bonifacio, Montesinos y Ernesto

análisis futuro por su trascendencia e importancia en el ámbito de la espeleología gallega. ■

(*) *Monitor de la E.E.E.*

RELACIÓN DE ESPELEÓLOGOS DEL G.E.S. MANZANEDA DESDE 1971 HASTA 1995

ABELLA AMOR	Carlos	1990	CORTIÑAS LORENZANA	Diego	1989
ABELLA AMOR	Guillermo	1990	COUGIL CONDE	Artur Xaquín	1991-92
ALARCENS UREZA	Teresa	1994	COUTO LOPEZ	Cristina	1994 (Licencia 28 días)
ALDEA MOSCOSO	José Manuel	1987-1989	DE LAS CUEVAS VILLAR	Francisco	1974-75
ALONSO FERNANDEZ	Sabela	1990	DE SOUTO ESPÍNEIRA	Iria	1990
ALONSO GONZALEZ	Alberto	1994	DEL RIO ALONSO	Mª Luisa	1994 (Licencia 28 días)
ALONSO SANCHEZ	Miguel	1994 (Licencia 28 días)	DEZA OJEA	Sonia	1994 (Licencia 28 días)
ALVAREZ FERNANDEZ	Ana Mª	1993 (Licencia 28 días)	DIAZ VIDAL	Alberto	1993
ALVAREZ NIEVES	José Ramón	1977-79	DIAZ VIEJO	Pablo	1989
ALVAREZ SUAREZ	Francisco	1994 (Licencia 28 días)	DOMINGUEZ ALVAREZ	Iago	1990
ANTA CRUZ	Avelino	1994 (Licencia 28 días)	DOMINGUEZ FERNANDEZ	Gonzalo	1984-87/1989-95
ARJEZ GARCIA	Carlos	1993-95	DOVAL MASIDE	Mª Dolores	1973
ARNAIZ MORENO	Atilano	1972	ESPINO MARTINEZ	Jesús	1980-81
ATRIO MOREIRAS	Mª Dolores	1994-95	ESTEVEZ GONZALEZ	José Antonio	1994 (Licencia 28 días)
ATRIO MOREIRAS	Emilio	1989/1994-95	ESTEVEZ RODRIGUEZ	Rubén	1989/1991-95
BALVIS GONZALEZ	Julio	1984-88	ESTEVEZ RODRIGUEZ	Jacobo	1990/1992-95
BLANCO ARJONA	Abel	1994 (Licencia 28 días)	FELJO GONZALEZ	Gustavo	1993-95
BLANCO FERNANDEZ	Manuela Teresa	1994-95	FELJO QUINTAS	Venerando	1987/1993 (Licencia 28 días)
BLANCO SUAREZ	José Luis	1980-84/1987	FERNANDEZ ENRIQUEZ	David	1993-95
BOCK VILLALVA	Alfonso	1994	FERNANDEZ BLANCO	Elga	1990
CACHAFEIRO MURIAS	Francisco	1989-90	FERNANDEZ CERREDA	Ricardo	1977-79
CARBALLEIRA FLORES	Jesús J.	1978/1980	FERNANDEZ GOMEZ	Francisco José	1993-95
CARIDE FREIRE	Antonio	1994-95	FERNANDEZ SOTO	José Manuel	1981-897
CASADO MIGUEZ	Angela	1994	FERRER GOMEZ DEL VALLE	Ernesto	1981-82
CASTRO MANGANA	Mª José	1977	FRANQUEIRA CONDE	Manuel	1995
CID ALVAREZ	Alberto	1971/1974-75	FREIRE FERNANDEZ	Oscar Manuel	1995
CORTES DIEGUEZ	Arturo	1987-88	FUENTES SAMPEDRO	Mario	1972-73/1975

TESTEMUÑA

G. ALONSO LOSADA	Francisco J.	1974	NOVOA RAMOS	Ramón Alberto	1987
GALLEGO FERNANDEZ	Manuel Ángel	1977/1980-81	NOVOA SARRIA	José	1994(Licencia 28 días)
GARCIA CADAVID	Ismael	1988	ORJALES SOMOZA	Antonio Manuel	1994
GARCIA GUERRERO	Bruno	1992	OTERO FERNANDEZ	José Manuel	1987
GARCIA IGLESIAS	José Ramón	1989	OTERO RODRIGUEZ	Alberto	1981-82
GARCIACEBREIROS	Mª Teresa	1994-95	OTERO RODRIGUEZ	Javier	1982-82
GAVELA CASTRO	Antonio	1974	PALLAS VALES	Mª Mar	1994(Licencia 28 días)
GAVELA GESTO	Antonio Andrés	1984/1986-87/1991-95	PASCUAL SOUTO	Leonardo	1994
GIL SELJO	Antonio	1994-95	PAZOS BANDE	Alfonso	1974-85
GIL SELJO	Aser	1994	PAZOS HUETE	Alfonso	1980
GOMEZ TORRES	Francisco Pedro	1977	PAZOS HUETE	Ángel	1976/1980/1982
GONZALEZ BARREIRA	Benjamín	1985-90/1994	PAZOS HUETE	Luis Sergio	1976/1980/1982
GONZALEZ CAAMIÑA	Pablo	1990	PEÑA-REY LORENZO	Isabel	1986
GONZALEZ GARCIA	Mª Isabel	1990/1994	PEREIRA CASTRO	Alfonso	1992-94
GONZALEZ MENENDEZ	Rogelio	1987	PEREZ VAZQUEZ	Juan Carlos	1995
GONZALEZ PEREZ	Diego	1990	PROL FERNANDEZ	Mercedes	1994
GONZALEZ PEREZ	Luis	1987	PUNTES VAZQUEZ	José Ramón	1992-94
GONZALEZ PEREZ	Rita	1987/1992	PUGA RODRIGUEZ	Eustaquio	1990
GONZALEZ RIZO	Daniel	1994	RAFAEL HERAS	José Luis	1971-87
GONZALEZ RODRIGUEZ	Fernando	1986-87	RAFAEL RAMOS	Alejandro	1980-88
GONZALEZ RODRIGUEZ	Guillermo	1990	RAFAEL RAMOS	Carlos	1978
GONZALEZ VAZQUEZ	Susana	1994	RAFAEL RAMOS	Ignacio	1983-95
GONZALEZ VICENTE	Diego	1994(Licencia 28 días)	RAFAEL RAMOS	Inmaculada	1986-87
HENTSCHEL GERRA	Jorge	1973	RAFAEL RAMOS	José Ramón	1987/1989/1994
HENTSCHEL GERRA	Aurelio	1973	RAMOS SOTO	Martín	1994(Licencia 28 días)
HERNANDEZ DIZ	Paula	1989	REBOREDO LEDO	Juan Carlos	1982-94
HERNANDEZ LORENZANA	Carlos	1993	REDONDO COLLAZO	Dolores	1985-87/1989/1993
IGLESIAS ALVAREZ DE NOVOA	Mª Jesús	1971-78/1980-84	RODRIGUEZ	Guadalupe Esther	1994
IGLESIAS DE NOVOA	Adolfo	1971-73	RODRIGUEZ ARAUJO	Roberto	1992-94
IGLESIAS RODRIGUEZ	José Manuel	1980-81	RODRIGUEZ ESTEVED	Damián	1992/1994
IGLESIAS RODRIGUEZ	Jesús	1971-75	RODRIGUEZ FERNANDEZ	Arturo	1985
IGLESIAS VALEIRAS	Javier	1994	RODRIGUEZ GONZALEZ	Xabier	1988
IGLESIAS VILLAR	Marcos	1990	RODRIGUEZ GONZALEZ	Santiago	1990
JORRETO DIAZ	Lucas	1990	RODRIGUEZ SOMOZA	Ana Victoria	1986-87
LAMELAS LLANES	Enrique	1988	RODRIGUEZ SOMOZA	Juan Ramón	1986-87
LAZARO AMOR	Miguel	1990	ROMERO SANCHEZ	Ignacio	1981-82
LOBO NOGUEIRA	Jesús	1992(Licencia 28 días)	RUBIN VAZQUEZ DE PARGA	Nieves	1994
LOPEZ FABELLO	Manuel	1986-88	SALGADO PEREZ	Rubén	1994(Licencia 28 días)
LOPEZ GOMEZ	Juan Manuel	1986-87	SEOANE LOPEZ	Pedro	1984-87/1989-92/1994
LOPEZ LEITOS	Pablo	1990	SOLLA VELOSO	Ivan	1990/1992-94
LOPEZ MORA	Fernando	1971-1975	SOMOZA GONZALEZ	Manuela	1977-78
LOPEZ MORA	Aurelio	1973	SOMOZA MENDEZ	Antonio	1990-93
LOPEZ PEÑA	Ana	1972-73/1975-76	SOTELO MARTINEZ	Jesús Ángel	1987
LOPEZ RIOS	Carlos	1989	SOTELO MARTINEZ	José Manuel	1986-87
LOPEZ RIVERA	Ignacio	1973	SUAREZ BORRAJO	Iria	1990
LOPEZ RIVERA	Carmen	1973	SUAREZ LOPEZ	Luis	1981
LOPEZ RIVERA	Javier	1973-74	TATO SANTOS	César	1986
LOSADA DIEGUEZ	Dositeo	1987-88	TEHOTONIO ARENAS	Alfonso	1992-95
LOUREDO CASTRO	José	1989/1992-94	TELXEIRA PANLO	Henrique	1995
LOURIDO LOPEZ	José Manuel	1987-91	TORRE CIDRE	Juan	1981-82
LOURIDO LOPEZ	Anxo	1990	UZAL MENDEZ	Juan José	1984-87
MANSO ALVAREZ	Emilio	1972	VALENCIA FREIRE	Rosana	1990
MARIN	Paulette	1973	VALENCIA FREIRE	Francisco Javier	1984-95
MARTINEZ CUBERO	Ana Mª	1977	VAZQUEZ CARBALLO	Santiago	1973
MARTINEZ GARCIA	Francisco M.	1971-85	VAZQUEZ MONJARDIN	José L.	1973
MARTINEZ TORCA	Pilar	1977-78	VIEITEZ CARRAZON	Sonia	1989
MENENDEZ VILLALBA	Carlos	1977-78/1981-82	VILLAMARIN FERNANDEZ	José Joaquín	1983-84
MENENDEZ VILLALBA	Luis	1981	VISO GOMEZ	Raúl	1976
MERA CARRION	Maria	1995	VISO VAZQUEZ	Raúl Antonio	1977-85
MOREIRO ARIAS	Manuel	1995	YEPES TOMIÑO	Jorge	1993
MOURE ALVAREZ	Gustavo	1992	ZABAL GONZALEZ	Manuel	1993-95

Tres espeleólogos coruñeses se sometieron en 1971
a una prueba de resistencia en la Cova do Rei Cintolo

“Operación Averno”, 100 horas bajo tierra

El año 1971 llegaba a su fin. Hacía poco más de doce meses que el grupo de montaña Rey Gerión había creado oficialmente su sección de espeleología, llamada GERGO, la primera en la ciudad de A Coruña, lo que suponía una novedad por el desconocimiento generalizado de esta actividad entre la gente. Pero la sección necesitaba crecer y consolidarse sobre una base más firme de la que entonces tenía.

La primera oportunidad se presenta en la Semana Santa de aquel año: Oviedo fue sede de una reunión nacional de grupos de espeleología que reclamaban la separación de la Federación de Montaña. Asistieron a ella representantes del GERGO. La segunda fue un curso de espeleología celebrado en Ramales de la Victoria (Cantabria) -al que acudimos animados por el fundador del Rey Gerión, **Paco Luis Parga**, y en especial la puesta en práctica de lo que en él aprendimos.

Nació entonces la idea de realizar una actividad de cierta importancia -al menos en el ámbito interno del club- y de poner en práctica los conocien-

tos adquiridos. Nos trazamos, pues, como objetivo, realizar dos importantes trabajos en la *Cova do Rei Cintolo*: topografiar las partes frecuentadas y recoger muestras orgánicas y bacteriológicas para su análisis.

Ese mismo año, los medios de comunicación difundieron la gesta del espeleólogo **E. Reyes** quien, en el mes de febrero, había permanecido, creo recordar, 74 días en el interior de una cavidad para estudiar el comportamiento y la aclimatación humana en el medio subterráneo. Este hecho nos animó a incluir en el programa la prueba de nuestra estancia ininterrumpida en la cueva, en la que permaneceríamos incomunicados con el exterior. Al mismo tiempo, la publicidad que se iba a dar a la operación contribuiría a llamar la atención de la gente hacia un deporte aún poco conocido. ¿Podríamos lograrlo? ¿Tendríamos, a pesar de nuestra bisoñez, la suficiente capacidad de organización? ¿Cómo nos comportaríamos en una situación tan novedosa?

Estos fueron, principalmente, los retos de la *Operación Averno*, en masculino, aunque se impondría la versión femenina de *averna* al ser cambiada la palabra por un diario. Mas la prueba de la incomunicación nos obligaría a alterar los preparativos iniciales, pues estimamos necesario contar con la

colaboración de un médico y variar la logística para dar rigor a la experiencia que íbamos a vivir.

El grupo tenía suficiente material de exploración. Y para que pudieran seguir nuestros trabajos y conocer nuestro estado de ánimo desde el exterior, el entonces jefe de la Policía Municipal de La Coruña, don **Miguel Lis Sacristán**, nos facilitó teléfonos móviles de funcionamiento por cable. A su vez, de la empresa “Begano”, por medio de **Jesús Corral**, conseguimos neveras portátiles, bebida, carteles de señalización e incluso un vehículo para el transporte.

El doctor **Juan Bort** fue nuestro médico. El se encargó de los controles previos y posteriores a la operación, así como de la dieta. Y nuestro desaparecido y recordado colaborador en Mondoñedo, **Alfredo Losada**, quien en tantas ocasiones había mostrado su afecto y amabilidad hacia los espeleólogos, consiguió los permisos oportunos para que la operación se pudiera llevar a cabo de la manera prevista.

En el plano científico, además de las topografías y de los trabajos de bioespeleología programados, destacaba el control horario, pues, lógicamente, carecíamos de reloj y debíamos calcular el tiempo por nuestro ritmo fisiológico. La comunicación con el exterior era sólo de salida, no podíamos recibir por telefonía, sólo enviar mensajes, y la adaptación a la humedad, a la oscuridad, y la posible influencia de la claustrofobia; la posibilidad de la pérdida de la orientación espacial, y la misma relación

Miembros del equipo de superficie intercambian opiniones con los tres espeleólogos que pasaron más de cien horas incomunicados en el interior de la cavidad

El Dr. Juan Bort examina a los tres deportistas en el campamento base, una vez finalizada la "Operación Averno"

humana, eran otras cuestiones que podrían ocasionarnos problemas.

La actividad fotográfica sería importante. Realizaríamos un completo reportaje de las formaciones de la cavidad y de los daños causados en ella, para su posterior estudio y divulgación. Además, anillaríamos y meditaríamos algunos murciélagos con el fin de conocer sus hábitos migratorios.

En Nochebuena se celebra la última reunión con el grupo de superficie: Montesinos, Cano, Maroño, Alcárcel, Seoane sabían de la labor cómoda que les esperaba, y, al igual que el equipo de ataque, formado por Manolo Díaz, Francisco Debén y Andrés Castiñeiras, sólo deseaban una cosa: partir cuanto antes hacia Mondoñedo.

El reto de permanecer 100 horas en la cueva comienza en la media tarde del 25 de diciembre. Ya en el interior, nos dedicamos a montar las tiendas, tener el hilo telefónico, adecuar el campamento base a las condiciones de la sala e instalar instrumentos de medición como termómetro, barómetro e higrómetro. La temperatura ambiente era de 15 grados y la humedad relativa del aire, del 95 por ciento.

El día 26 topografiamos la Sala do Pote e inspeccionamos las de Cirios y

Órgano. Se nos plantearon problemas con las baterías de los teléfonos, debido a la humedad, inalterable, mientras la temperatura había descendido a 11 grados. También tuvimos complicaciones con el carburo, que se nos agotó a unos pocos metros del campamento.

La jornada del día 27 -diez grados de temperatura y 96% de humedad- la iniciamos topografiando las salas del Órgano y Cirios. Tuvimos problemas con el camino del río; tardamos más de lo previsto en regresar a la base, tras haber recogido muestras de agua y barro y un gusano para su identificación. La diferencia horaria con el exterior, al final de la jornada, era de una hora y veinte minutos.

La mañana del 28 la dedicamos a fotografiar formaciones. Nos sorprendió encontrarnos con dos espeleólogos, a pesar de que habíamos pedido que nadie entrase en la cueva durante la prueba. Por suerte no se rompió la incomunicación. Por la tarde revisamos los croquis de Cirios, Órgano y Pote y el del camino del río. Después

tomamos fotografías de las zonas no topografiadas. Al final del día, la diferencia de tiempo con el exterior era de 1 hora.

Los murciélagos fueron los protagonistas de la mañana del día 29. En alguna gatera se contaban por decenas; procedemos a anillarlos. Después, toca recogida y toca limpieza en el campamento base. Por la tarde exploramos partes desconocidas de la cueva. Hallamos un pozo y algunos desniveles que hacían peligrosa la exploración. A las doce de la noche llevábamos más de 100 horas de estancia en la cavidad, incomunicados. El equipo de superficie baja a visitarnos. Nosotros permanecemos en el interior hasta las doce horas del día siguiente. Antes de salir, revisión médica y cambio de impresiones con los compañeros del exterior. La experiencia finalizó con éxito. Con ella contribuimos, al menos, a difundir entre las gentes la emocionante práctica de un deporte nuevo y casi desconocido en Galicia: el de la espeleología. ■

A. Castiñeiras,
miembro de la "Operación Averno"

(NOTA DE FURADA: Non foi casualidade que en 1992 se celebrase na cidade da Coruña o IV Congreso Español de Espeleología, e formaran parte da Comisión Organizadora varios dos participantes, directos ou colaboradores, da "Operación Averno")

Martes
24 de diciembre de 1996

■ HACE 25 AÑOS ■

Viernes,
24 de diciembre de 1971

GALICIA

Tres jóvenes espeleólogos coruñeses, Francisco Martínez Debén, Manuel Antonio Díaz Prieto y Andrés Castiñeiras Viéitez, intentarán permanecer cien horas dentro de las cuevas del Rey Centollo.

ABC

MADRID, DOMINGO 2 DE ENERO DE 1972

La noche del día 25 de diciembre, estos tres jóvenes se encerraron en el interior de unas cuevas, enclavadas en el monte Castro, a siete kilómetros de Mondoñedo, con el propósito de pasar varios días en ellas, con objetivos deportivos

Zona de Bolondrón donde se instaló el campamento

Cuatro “ártabros”, exploradores en Cuba

Participaron, junto con espeleólogos de la isla, en las primeras incursiones subacuáticas de seis cavidades

RESUME: A exploración de cavidades subterráneas en Cuba derivou nun serio problema de saúde para tres espeleólogos coruñeses. Á volta da súa viaxe a illa caribeña tiveron que seren tratados dunha enfermidade practicamente descoñecida en Galicia, a histoplasmosis, causada polas emanacións do guano de morcego. Nestas páxinas contan a súa odisea.

RESUMEN: La exploración de cavidades subterráneas en Cuba derivó en un serio problema de salud para tres espeleólogos coruñeses. A la vuelta de su viaje a la isla caribeña, tuvieron que ser tratados de una enfermedad prácticamente desconocida en Galicia, la histoplasmosis, causada por las emanaciones del guano de murciélago. En estas páginas cuentan su odisea.

SUMMARY: The exploration of underground cavities in Cuba derived in a serious problem of health for three speleologists of Coruña. At the return of their trip to the Caribbean island, they had to be treated because of a practically unknown illness in Galicia, the histoplasmosis, caused by the emanations of the guano of bat. In these pages they count their odyssey.

ZUSAMMENFASSUNG: Die Erforschung der unterirdischen Höhlen in Kuba wurde zu einem ersten Gesundheitsproblem für drei Speläologen aus Coruña. Nach der Rückkehr von ihrer Reise auf die karibische Insel, mussten sie wegen einer in Galicien praktisch unbekanntes Krankheit behandelt werden, der Histoplasmose, die von den Emanationen des Fledermaus-Guano verursacht wird. Auf diesen Seiten wird von ihrer Odyssee erzählt.

La espeleología en Cuba no está considerada simplemente como un deporte, sino como una actividad encaminada al estudio científico de todo lo que entraña una cueva, su formación geológica, su fauna, sus condiciones atmosféricas, etc. Es de destacar el gran interés y la afición que despierta esta actividad en los jóvenes cubanos, que suplen en muchas ocasiones la carencia de medios técnicos con sus conocimientos científicos y su enorme entusiasmo.

A esta conclusión llegaron los cuatro miembros del GES Ártabros de A Coruña que visitaron la isla

TESTEMUÑA

en 1996, invitados por el G.E. *Juan Esper* de La Habana a participar en el Congreso sobre Arqueología, Espeleología y Medio Ambiente, lo que les permitió conocer algunas cuevas de la isla y colaborar con espeleólogos cubanos en exploraciones programadas a raíz del Congreso.

El GES Ártabros envió a la capital de Cuba a los espeleólogos **Roberto Pérez Ramos, Carlos Reyes Pérez Luengo, José Luis Blázquez Barca y María Paz Traba Canosa**. Salieron de A Coruña el 17 de septiembre, pero no habrían de volver juntos. Uno de ellos debió anticipar su regreso por hallarse enfermo, y los demás lo hicieron el 20 de octubre. De estos, dos necesitaron también asistencia médica por estar afectados (al igual que el compañero que había vuelto antes) de *Histoplasmosis*, una dolencia desconocida entonces en A Coruña, producida por el guano de los murciélagos.

Los espeleólogos coruñeses dedicaron sus primeros días en La Habana a planificar las exploraciones y poner a punto los equipos necesarios. En una reunión en casa del presidente del *Juan F. Esper*, Enrique Dalmau, acordaron que la actividad se centraría en lograr la localización exacta, por medio del GPS, de las cuevas que iban a explorar; en el estudio

Descenso de material a un pozo inundado

bioespeleológico y paleontológico de las mismas, y en comprobar si existe o no conexión entre las cuevas *Chela* y *Chicharrones*. Otros acuerdos se referían a la preparación del material -botellas de aire comprimido, plomos, cuerdas, carburo, etc., de acuerdo con la tipología de cada exploración- y a la adquisición de alimentos para una estancia de quince días en la zona cárstica de Bolondrón.

Antes de partir hacia las cavidades que iban a ser objeto de

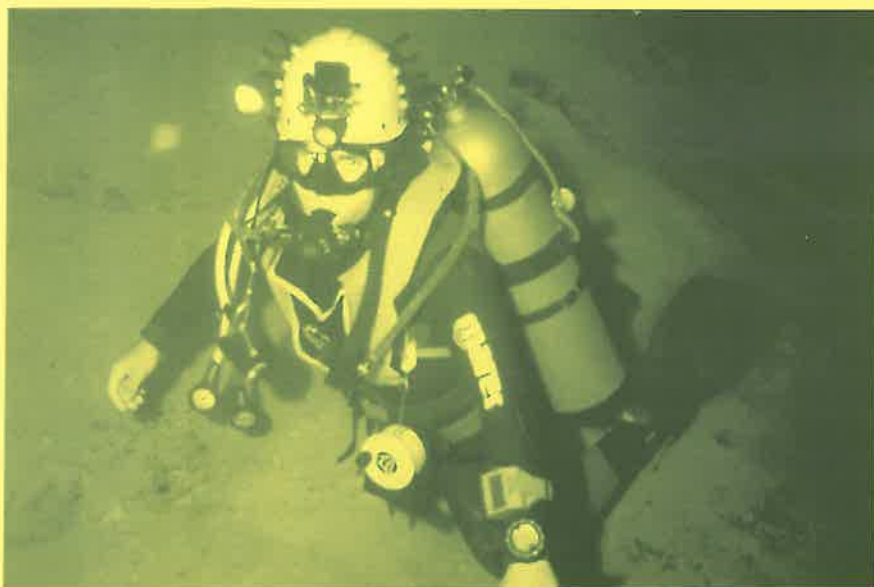
estudio los espeleólogos coruñeses realizaron **diversas** visitas en La Habana, una de ellas a la Fundación de la Naturaleza y el Hombre, en la que estuvieron acompañados por **Angel Graña**, secretario de la Sociedad Espeleológica de Cuba. Conocieron allí al presidente de esta entidad y a la vez de la fundación, el Dr. **Antonio Núñez Giménez**, ex ministro de Cultura, de la Academia de Ciencias, compañero del Che, ex embajador de Cuba en Perú y autor de múltiples trabajos sobre el **mundo** subterráneo, por los que está considerado como la figura más relevante de la espeleología cubana y sudamericana. El Dr. Núñez comentó largamente sus experiencias y se interesó por la situación de la espeleología en Galicia. Los coruñeses le entregaron material didáctico de la Federación Galega de Espeleoloxía y Núñez correspondió al obsequio con las últimas publicaciones de la citada sociedad.

Tras asistir los días 21 y 22 de septiembre a las sesiones del Congreso, organizado por el Comité Espeleológico en la ciudad de La Habana, el 24 llegaron a Bolondrón, donde instalaron el campamento junto a la casa de una amable familia de campesinos. En las exploraciones partici-

Espeleólogos participantes en las exploraciones

TESTEMUÑA

Un espeleobuceador avanza por una galería inundada

parían un total de 19 espeleólogos (los cuatro coruñeses de Ártabros -espeleobuceadores- y 15 cubanos).

El día 26 exploran ya la Cueva Chicharrones y, al día siguiente, coruñeses y cubanos efectúan en la Cueva El Infierno la

inmersión más profunda de todas las planificadas (48 metros), rompiendo la leyenda según la cual en el fondo de la cavidad habría una turbina que oscurecería las aguas y produciría fuertes corrientes.

En días sucesivos visitaron, entre otras, la Cueva Negra; la de

La Palma, donde recogieron muestras de peces ciegos; la de El Pichi o Siete Salones, de gran entrada y con millares de murciélagos en su interior; la de San Juan, donde efectuaron otra inmersión, y las cavidades del Sistema Cavernario Majagua-Canteras, de la Sierra de San Carlos.

Tres miembros de Ártabros penetraron en este último sistema subterráneo por el Superior Sumidero, bajando después al Cauce actual con el objetivo de permanecer en la cueva tres días y dos noches, sin salir al exterior, para recorrer el mayor número posible de canales y salas. En la superficie pudieron contemplar los llamados mogotes, que son unas formaciones geomorfológicas muy altas, de paredes verticales y situadas en medio de la llanura. Su cima es plana, de rocas carbonatadas y dentro de ellas se forman grandes sistemas cavernarios. Este tipo de formaciones se presenta también en las Antillas y en China. ➔

COLABORACIÓN

Estudio sobre la *Loxosceles cubana* de la Cueva del Agua (La Habana)

El veneno de este arácnido es menos tóxico que el de sus congéneres del continente americano

Por : Oileenyn Navarro Díaz (*)

Cueva del agua

San José de las Lajas, La Habana
SEPTIEMBRE, 1985

Escala horizontal y vertical

0 10 20 30 40 50 m

1/1000

- Estratos calizos
- Anemolita
- Concreción

- Sedimentos
- Derrumbes
- Continuación desconocida

RESUME: A autora ten estudiado polo miúdo a *Loxosceles cubana*, unha araña ben representada nas cavidades de Cuba e da que se teñen aínda poucos coñecementos sobre a súa ecoloxía e bioloxía, e chegou a conclusión de que a toxicidade do seu veneno é moito menor ca dos seus conxéneres do continente americano.

RESUMEN: La autora ha estudiado detenidamente la *Loxoscelles cubana*, una araña

bien representada en las cavidades de Cuba y hasta hoy poco investigada, y llegó a la conclusión de que la toxicidad de su veneno es mucho menor que la de sus congéneres del continente americano.

SUMMARY: The author has studied the Cuban *Loxoscelles* attentively, a very represented spider in the cavities of Cuba and up to now little investigated, and she reached the conclusion that the toxicity of its poison

is much smaller than that of the same family of the American continent.

ZUSAMMENFASSUNG: Die Autorin hat die Kubanische *Loxoscelles*, eine in den Höhlen von Kuba häufig vorhandene und bis jetzt wenig erforschte Spinne, eingehend studiert und kam zu dem Schluss dass die Toxizität ihres Giftes viel geringer ist als die ihrer Artgenossen auf dem amerikanischen Kontinent. ➔

TESTEMUÑA

Reptando en un paso estrecho

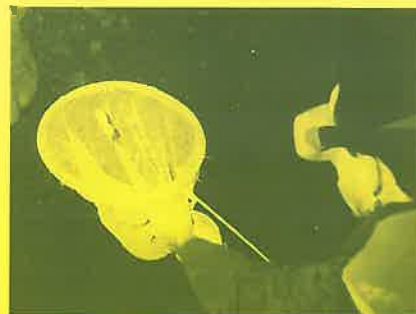
Inesperadamente, el día siete uno de los espeleólogos de Ártabros debió regresar a Coruña por encontrarse enfermo. Tenía fiebre y respiraba con dificultad. Fue internado en el *Juan Canalejo* con síntomas de un mal desconocido. Sus tres compañeros continuaron las exploraciones programadas conjuntamente con los cubanos, pero, después de varios días de actividad y de haber explorado muchas cuevas, comenzaron a dar muestras de cansancio. Algunos perdieron entre 8 y 10 kilos de peso a causa del esfuerzo realizado, en lo que

¡Qué murciélagos!

influyó también el cambio de dieta y sobre todo la alta temperatura reinante aquellos días en la isla.

El día 10 otro espeleólogo coruñés acusa fiebre alta y dificultades en la respiración, por lo que tuvieron que internarlo en el Hospital *Calixto García* de La Habana donde le fue diagnosticada una *histoplasmosis*. Los días 11 y 12, el resto de los expedicionarios consigue extraer fósiles de la *Cueva Chicharrones* y el 13 dan por concluidas las actividades y los coruñeses preparan el regreso.

Captura de peces ciegos

Comenzó entonces una pequeña odisea: el primer vuelo hacia Europa tuvo que ser cancelado porque no había suficientes viajeros. Deberían, pues, esperar aún seis días más para poder abandonar la isla. En ese tiempo, un tercer espeleólogo de Ártabros cayó también enfermo de *histoplasmosis*. Los tres permanecieron en un hotel de La Habana a la espera de la partida que se habría de retrasar aún hasta el día 18.

En ese tiempo la isla sufrió los efectos del huracán *Lili*, que produ-

COLABORACIÓN

La *Loxosceles cubana*, Gertsch, es una especie de araña bien representada en las cuevas de Cuba. En ella se observa una evidente disminución de la toxicidad del veneno, lo que la diferencia de sus congéneres del continente americano. Son escasos los conocimientos que se tienen acerca de la ecología y biología de esta especie. La Cueva del Agua está situada al sudoeste de San José de las Lajas, provincia de La Habana, a unos 6 Km. del poblado y al sur de Meseta Roja. Presenta una extensión de 270 m. con una superficie aproximada de 3.800 m. y al final de la misma se localiza una trampa térmica. La cueva está constituida por doce salones (Anexos). La aplicación de un modelo bifactorial para las zonas de la cueva y los meses de conteo, analizando la densidad, dio como resultado que no existían diferencias significativas entre diciembre y marzo, es decir, que para estos meses el número de individuos permanece constante, lo cual es lógico si se tiene en cuenta que ambos son meses de

seca y que las especies de este género al parecer alcanzan su estado adulto entre los 9 y 12 meses de vida.

La zona de mayor densidad fue la de penumbra (Fig. 3). Al parecer posee los valores óptimos de temperatura y las condiciones ecológicas más favorables. En el suelo hay un depósito de guano fresco lleno de insectos que son fuente de alimento importante para las arañas. En la zona oscura hay una población muy grande de arácnidos del orden *Amblipigy* y género *Phrtus*, los cuales compiten con la *Loxosceles* por el nicho espacial, lo que justifica la menor densidad de individuos en esta zona (Fig. 3). Al parecer las altas temperaturas no son favorables para esta especie, lo que se corrobora por la significativa disminución en la trampa térmica del número de ejemplares.

La aplicación del modelo bifactorial para la densidad de adultos (Fig. 1) mostró diferencias significativas entre los meses, entre las zonas y

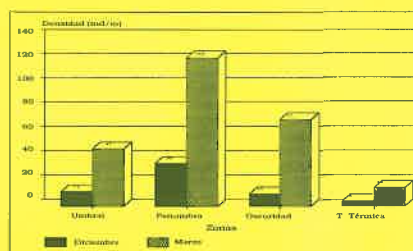

Figura 1. Densidad de adultos por zonas

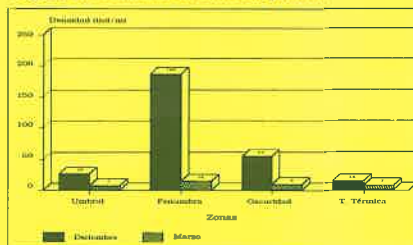

Figura 2. Densidad de juveniles por zonas

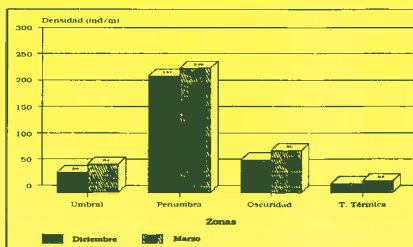

Figura 3. Densidad total por zonas

TESTEMUÑA

jo vientos de 120-140 km./horas y obligó a cancelar los vuelos. Finalmente el día 18 partieron hacia Coruña vía París. Los médicos los esperaban a la vuelta para conocer su estado. Sólo uno de los cuatro *ártabros* no contrajo la enfermedad, que, una vez diagnosticada, se trató con el antibiótico *Ketoconazol*. Tras una recuperación progresiva, los espeleólogos recibieron el alta a los 25 días de su ingreso en el centro médico. Fue este el segundo caso conocido de *histoplasmosis* en Galicia, lo que movió a su presentación en el Congreso "Inmunología 1996".

Los espeleólogos sospechan que contrajeron la enfermedad en la *Cueva El Pichi*, donde gran cantidad de guano de murciélago se esparce por el suelo y por la superficie de las aguas interiores que tuvieron que cruzar a nado. Los cubanos ya están "adaptados" a esas condiciones de habitabilidad cavernícola; por eso no enfermaron. Y el espeleólogo coruñés que

se libró de la *histoplasmosis* fue tal vez por haber accedido a la cueva por otra entrada y permaneció luego menos tiempo expuesto a las emanaciones del guano. Según los expertos, el grado de gravedad de esta dolencia depende del tiempo de exposición al foco infeccioso y de la resistencia de la persona. Los síntomas son cansancio, dolor muscular, falta de apetito y, en los casos más graves, dificultad de respiración por la noche.

A pesar de este incidente, los espeleólogos de Ártabros realizaron exploraciones subacuáticas en las siguientes cuevas: *El Arriero* (35 metros de longitud y 12,6 de profundidad), *Chela* (40 y 24), *El Infierno* (48 metros de profundidad, la más honda de las exploradas), *San Juan* (52 y 42), *Negra* (15 y 9) y *El Pichi* (135 y 7). Además se descubrió una nueva cueva, *Ártabros*; apareció una nueva sala en *El Pichi* (*Sala Carimyr*); bautizaron el salón de la del *Infierno* con el nombre de

Salón de la Amistad, y, en *Chicharrones*, hallaron restos fósiles de vertebrados cuya antigüedad puede calcularse en varios millones de años. En esta última cueva lograron forzar el sifón de la parte final, permitiendo con ello la continuidad por su interior. Para su estudio se recolectaron 18 especies de animales cavernícolas, la mayoría de ellas por primera vez.

Por parte de Cuba participaron en estas actividades los espeleólogos Enrique Dalmau, Omar Villa Roque, Amaury Hechavarría, Tania Araujo, Nicolás Zúñiga y Roberto Sánchez, del grupo *Juan F. Esper*; Abel Pérez, Alfredo García, Oileyn Navarro, Dayamí Hernández, Pedro Luis González e Israel González, del grupo *Biokarst*; Carlos A. Borrego, del *Guamuhaya*; Vladimir Otero, del *Martel* y José B. González, del grupo *Guatiao*. ■

GES Ártabros

COLABORACIÓN

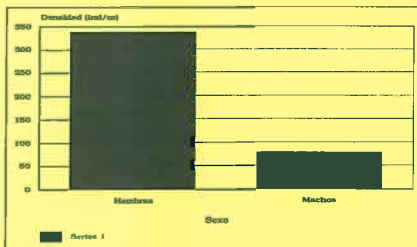

Figura 4. Densidad total por sexo

entre las interacciones. La penumbra resultó ser la parte de mayor densidad de adultos en marzo. Se realizó un ANOVA bifactorial para

la densidad de juveniles (Fig. 2) que es mayor en el mes de diciembre para todas las zonas. Una matriz de correlación dio como resultado la inexistencia de asociación entre densidad y temperatura. Sin embargo, en la tabla (Anexo 1) se observa una tendencia a la disminución de la densidad con un aumento de la temperatura, por lo que al parecer las altas temperaturas constituyen un factor limitante para la especie. El comportamiento de la densidad con respecto a la humedad relativa es similar a la temperatura (Anexo 1).

Zona	Subzona	Mes	Densidad	Machos	Hembras	Juventud	Temp.	Humedad
Umbral	S. Entrada	Dic	16	1	7	19	29.2	90.0
		Mar	25	3	19	3	23.0	83.6
	S. Azucena	Dic	20	1	3	16	19.0	84.3
		Mar	29	7	18	4	21.4	85.0
Penumbra	S. Baile 1	Dic	103	2	11	90	20.4	89.59
		Mar	114	20	96	8	22.4	90.1
	S. Baile 2	Dic	118	4	18	96	20.8	89.6
		Mar	123	16	100	6	22.6	90.1
Oscuridad	S. Phrynos	Dic	22	0	3	20	22.0	86.0
		Mar	26	7	21	2	22.6	95.1
	S. Garrapatas	Dic	42	0	8	34	26.4	96.2
		Mar	50	13	30	7	26.5	96.1
T. Térmica	S. Salón 1	Dic	11	0	1	10	32.3	97.0
		Mar	15	1	7	5	32.2	97.2
	S. Salón 2	Dic	7	0	3	4	33.5	96.8
		Mar	9	3	6	2	33.6	96.6

Anexo 1

En todas las zonas se comprobó que la densidad de hembras supera casi cinco veces a la de machos (Fig. 4). Hay datos de otras especies de arañas donde el comportamiento es

similar. Al parecer, un macho puede fecundar a más de una araña. En tamaño ellos son menores que las hembras. Las tablas de contingencia R*C realizadas mediante el Test G reafirman los resultados de los bifactoriales reflejando la asociación existente entre la densidad de juveniles y adultos para diciembre y marzo, en los que esta especie alcanza su completa madurez. En cuanto a densidad de juveniles y adultos por zonas, las tablas de contingencia mostraron una diferencia significativa entre ellas, presentándose la zona de penumbra con los máximos valores, tanto de juveniles como de adultos. La distribución espacial fue analizada por zonas. En la umbral la población se encuentra distribuida al azar, lo que supuestamente se da por la llegada ocasional de individuos. ■

(*) Museo Nacional de Historia Natural. Obispo 61. Habana Vieja. CP 10100. C. Habana. Cuba. E-mail mnhnc@ceniai.cu

EXPLORACIÓN

Home IV. Furna en fase de afundimento ou morte (Foto: J. Higinio Diz)

35. FURNA HOME IV

Situación:

Desenrolo horizontal: 31 mts.
Desnivel: 12 mts.

MAPA TOPOGRÁFICO NACIONAL DE ESPAÑA

Escala 1:50.000 FOLLA 222 CIES
Escala 1:25.000 FOLLA 222-II CIES - DONON (3-11)

Area Basaduriños, parroquia de Hio, concello de Cangas do Morrazo.
Coordenadas UTM:

X= 510.675 Y=4.678.100 Z=0 mts.

Escavada en metasedimentos do Silúrico (esquistos).

Topografía: Espeleo Club Aradelas (ECA). Marzo, 1994

Localización:

Segui-la pista de terra que dende o pobo de Donón vai cara a Cabo do Home. A poucos metros do faro de cor branca e á nosa derereita, está a Area de Basaduriños. É nesta pequena enseada na que se abren as furnas Home II, Home III e Home IV.

Localízase preto da furna Home III, a poucos metros en dirección norde.

Descrición:

Dentro da vida dunha furna podemos distinguir unha primeira fase de escavación ou crecemento, e

unha segunda fase de afundimento ou morte. A furna Home IV é un craro exemplo desta segunda fase, xa que o proceso clástico de afundimento é tan adiantado que máis que dunha cavidade poderíamos falar dun grande arco natural con máis de 10 metros de altitude.

A lonxitude total da cavidade é de 33 metros e o seu grao de contaminación e baixo.

36. FURNA HOME III

Situación:

Desenrolo horizontal: 32 mts.

MAPA TOPOGRÁFICO NACIONAL DE ESPAÑA

Escala 1:50.000 FOLLA 222 CIES
Escala 1:25.000 FOLLA 222-II CIES - DONON (3-11)

Area Basaduriños, parroquia de Hio, concello de Cangas do Morrazo.
Coordenadas UTM:

X= 510.665 Y=4.678.105 Z=0 mts.

Asentada en metasedimentos do Silúrico (esquistos).

Topografía: Espeleo Club Aradelas (ECA). Xaneiro, 1990

Localización:

Segui-la pista de terra que dende o pobo de Donón vai cara a Cabo do Home. A poucos metros do faro de cor branca e á nosa derereita, está

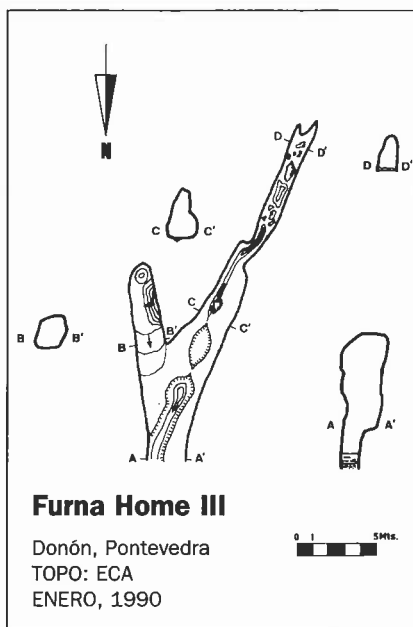
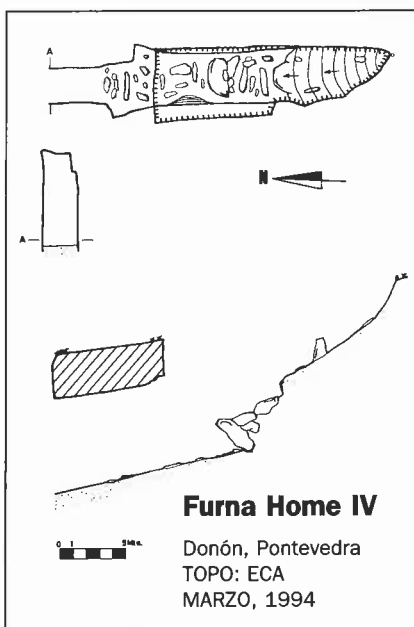
a Area de Basaduriños na que se abre a furna.

Descrición:

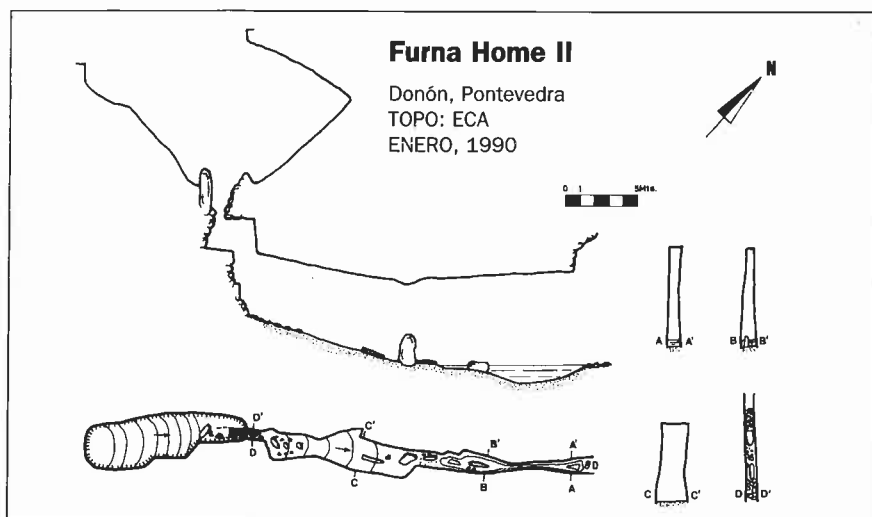
Básicamente constitúena dúas galerías que forman un ángulo de 33 graos entre si. A galería principal, a máis longa, atópase moito máis erosionada e escavada pola actividade das augas mariñas. En ámbalas dúas galerías hai pequenas coladas arxilosas de tonalidade vermella o que amosa a escasa acción de recheo das augas superficiais. O chan da cavidade é de rocha e no seu primeiro tramo está parcialmente ocupado por un lago de auga salgada de 5,30 metros de lonxitude e 50 centímetros de profundidade.

Durante o verán de 1988 os 8,70 primeiros metros da galería principal, hoxe ocupados polo lago da entrada, estaban formados por un chan de area de máis dun metro de grosor. Fora da cavidade a costa da Area de Basaduriños era na súa meirande parte de area constituíndo unha pintoresca praia. Na actualidade a area desapareceu na súa totalidade tanto da furna como do resto da costa.

Esta cavidade ten paso somentes coa baixamar. Durante a preamar a auga bate con forza na boca da mesma.

EXPLORACIÓN

37. FURNA HOME II

Situación:

Desenrolo horizontal: 24 mts.
 Desnivel: 20 mts.
 MAPA TOPOGRÁFICO NACIONAL DE ESPAÑA
 Escala 1:50.000 FOLLA 222 CIES
 Escala 1:25.000 FOLLA 222-II CIES - DONON (3-11)
 Area de Basaduriños, parroquia de Hio, concello de Cangas do Morrazo.
 Coordenadas UTM:
 X= 510.645 Y=4.678.115 Z=0 mts.
 Desenrolada en metasedimentos de Silúrico (esquistos).
 Topografía: Espeleo Club Aradelas (ECA). Xaneiro, 1990

Localización:

A poucos metros do faro branco de Cabo do Home, e á nosa dereita, está a Area de Basaduriños, na que se abren as furnas Home II, Home III e Home IV.

Descrición:

Constitúea unha galería única que segue unha diaclasa cunha dirección duns 230 graos norte na que desemboca un interesante pozo de orixe clásica formado polo afundimento dos materiais que forman o teito da cavidade. Este ten forma de funil e o seu fondo atópase cáseque totalmente atrancado por depósitos terrosos na parte de enlace coa cavidade. Este atranco pode te-la súa orixe na escasa actividade de limpeza e escavación das augas mariñas neste treito final da galería.

A galería de entrada é estreita e nela, coa baixamar, fórmase un lago de 1,20 metros de profundidade e 7 metros de lonxitude e un paso estreito de 40 centímetros que só permite o acceso camiñando ó través do mesmo ou ben facendo unha bonita e esvaradía cheminea sobre as augas. No interior a galería ensancha e seca constituindo unha rampla de rocha que remata nun tapón de terra e rochas que atranca a diaclasa. Gabeando por este pillámo-la base do pozo.

O acceso só é posible coa marea baixa. Non ten concrecións e o seu grao de contaminación é baixo.

38. FURNA HOME I

Situación:

Desenrolo horizontal: 24 mts.
 MAPA TOPOGRÁFICO NACIONAL DE ESPAÑA
 Escala 1:50.000 FOLLA 222 CIES
 Escala 1:25.000 FOLLA 222-II CIES - DONON (3-11)
 Punta Robaleira, parroquia de Hio, concello de Cangas do Morrazo.
 Coordenadas UTM:
 X= 510.650 Y=4.677.775 Z=0 mts.
 Escavada en metasedimentos do Silúrico (esquistos).
 Topografía: Espeleo Club Aradelas (ECA). Xaneiro, 1990

Localización:

Segui-la pista de terra que dende o pobo de Donón se achega a Cabo

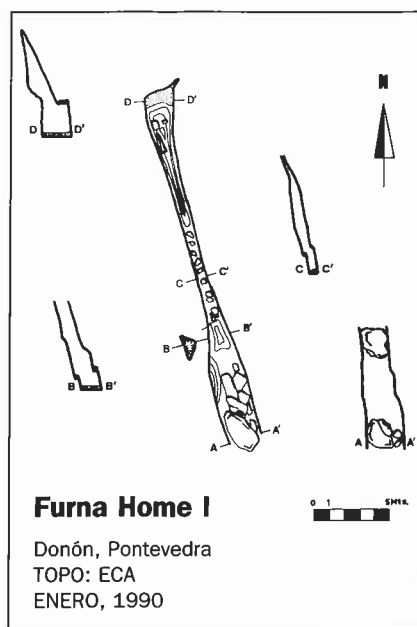
do Home. Preto deste unha curta desviación lévanos ata un curioso faro de cor vermella sito na Punta Robaleira. Ó pé do mesmo, en dirección suroeste, ábrese a boca da furna.

Descrición:

A furna Home I é un claro exemplo da clásica cavidade de orixe mariña. Constitúea unha galería única que avanza practicamente en dirección sur-norte ó longo dunha diaclasa de pegadas visibles no exterior. Un pequeno afundimento no teito da cavidade a poucos metros da boca da lugar a unha nova entrada.

A altitude media da galería é de 7 metros e o seu ancho medio dun metro. O chan é de rocha e atópase asulagado en varios tramos por lagos de auga salgada. Na parte final da furna fórmase un depósito de area que varía de forma e tamaño según a actividade de mariña.

Esta cavidade invádena a cotío as mareas polo que o acceso somentes é posible durante a baixamar. Sen dúbida algunha esta é unha das causas da total ausencia de concrecións e da carencia absoluta de contaminación.

EXPLORACIÓN

39. COVA LAGO

Situación:

Desenrolo horizontal: 65 mts.
 MAPA TOPOGRÁFICO NACIONAL DE ESPAÑA
 Escala 1:50.000 FOLLA 222 CIES
 Escala 1:25.000 FOLLA 222-II CIES - DONON (3-11)
 Punta Fusión, parroquia de Hio, concello de Cangas do Morrazo.
 Coordenadas UTM:
 X= 511.500 Y=4.677.900 Z=0 mts.
 Desenrólase en metasedimentos do Silúrico formados basicamente por esquistos.
 Topografía: GES Montañeiros Celtas (GES MC). Xullo, 1969

Localización:

Segui-la pista de terra accesible a turismos que dende o pobo de Donón diríxese cara á praia de Mellide. Antes de chegar a esta deixámo-los vehículos para baixar polo carreiro que nos leva deica Punta Fuxiño onde está a furna. Tamén se pode acceder pola costa dende a praia de Barra.

Descrición:

A cavidade, con dúas bocas de acceso e un desenrolo total de 65 metros, ten forma de "U". Importantes filtracións de auga doce, especialmente durante os meses do inverno, orixinan un gran lago de 20 metros de lonxitude ó longo da galería norte de entrada. A súa salinidade é variable xa que o mar chega só á cavidade dun xeito esporádico durante as mareas máis vivas.

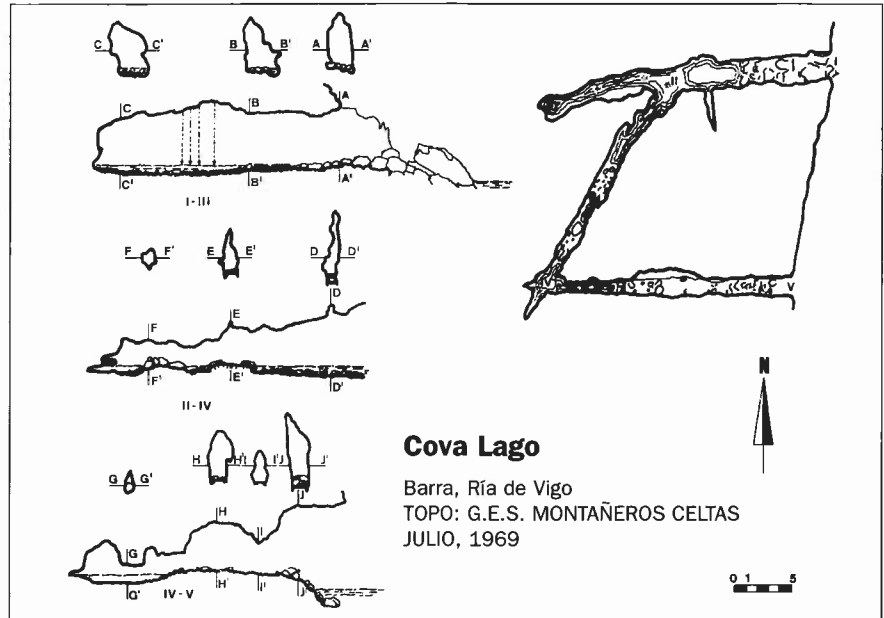
Belas sedimentacións arxilosas de vivos tons laranxa e avermellados tapizan algúns puntos da cavidade.

O seu grao de contaminación é baixo e só algunhas algas levadas polas mareas chegan a se descompoñer na auga salobre.

40. FURNA DE SANTA MARTA

Situación:

Desenrolo horizontal: 56 mts.
 Desnivel: 17 mts.
 MAPA TOPOGRÁFICO NACIONAL DE ESPAÑA
 Escala 1:50.000 FOLLA 223 VIGO
 Escala 1:25.000 FOLLA 223-I CANGAS (4-11)

Praia de Santa Marta, parroquia de Darbo, concello de Cangas do Morrazo.

Coordenadas UTM:
 X= 515.800 Y=4.678.550 Z=0 mts.
 Escavada en granitos de afinidade calcoalcalina do Hercínico (granodiorita precoz).
 Topografía: GES Santa Clara (GES SC). 1979

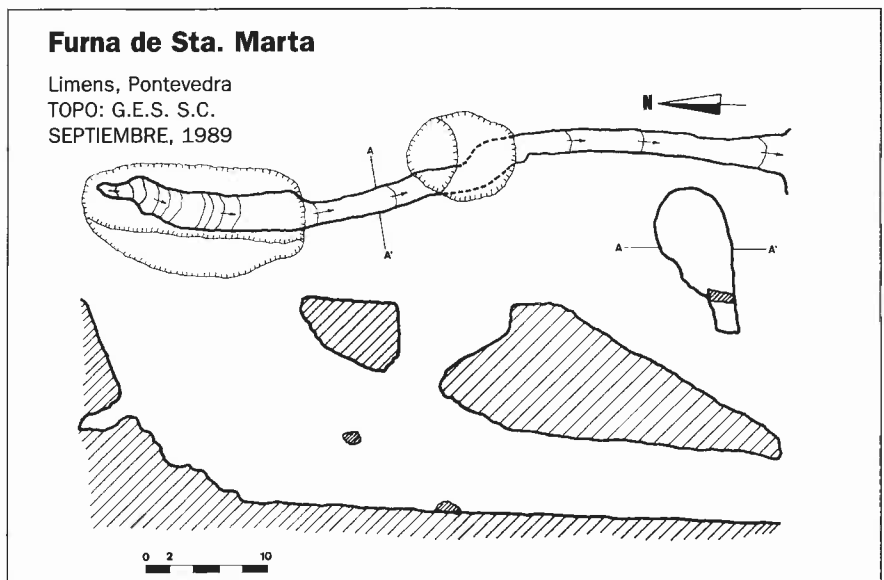
Localización:

Collémo-la estrada que dende Cangas do Morrazo se achega ata a praia de Liméns. Ó leste da mesma atopámo-la praia de Santa Marta e preto, a furna do mesmo nome.

Descrición:

Trátase dunha cavidade formada por unha galería única de 56 metros de lonxitude. O seu teito está afundido en dous puntos diferentes orixinando cadanseu pozos de 17 e 16 metros. Estes ábrese baixo unha mesta arboreada de piñeiros e eucaliptos que serven de ancoraxe natural para o seu descenso. Tamén podémonos achegar á cavidade por mar.

A furna é coñecida polos veciños dende a antigüidade e créronse ó seu redor curiosas lendas coma aquela que conta que durante as

EXPLORACIÓN

Furna de Santa Marta. Descendendo o pozo de 16 metros (Foto: J. Hignio Diz)

invasións turcas a Cangas, os habitantes da vila fuxían por un túnel subterráneo que dende o monte Castelo de Darbo baixaba ata a praia de Sta. Marta, sendo a furna o extremo inferior do suposto túnel.

O grao de contaminación da cavidade é alto debido á grande cantidade de lixo que se bota polos pozos que só poden ser parcialmente lavados polas mareas.

41. MONTEFERRO I

Situación:

Desenrolo horizontal: 24 mts.
MAPA TOPOGRÁFICO NACIONAL DE ESPAÑA

Escala 1:50.000 FOLLA 261 TUI
Escala 1:25.000 FOLLA 261-I BAIONA (4-12)

Cansadoura, península de Monteferro, parroquia de Panxón, concello de Nigrán.

Coordenadas UTM:

X= 513.250 Y=4.667.550 Z=0 mts.

Escavada en metasedimentos da serie Silúrica (esquistos).

Topografía: Espeleo Club Aradelas (ECA). Marzo, 1994

Localización:

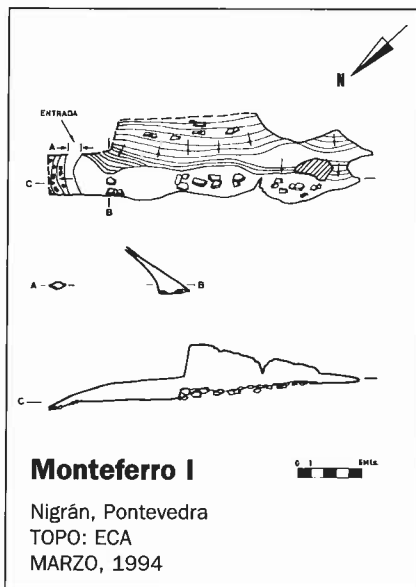
Na estrada de Monteferro que nos leva cara ó monumento ós "Mártires do Mar" tomámo-la pista forestal que baixa ata o faro da Meda. Antes de chegar ó derradeiro treito, asfaltado, desviámonos por unha pista de terra non aconsellable a turistas que se achega ata o borde dos cantís. Dende aquí, camiñando pola costa cara á praia de Patos, atopámo-la boca da furna.

Descrición:

A cavidade pode pasar facilmente desapercibida por mor da orientación lateral da boca e a súas pequenas dimensións de un metro de ancho e 60 centímetros de alto que obrigan a prestar especial atención ás mareas.

Toda a furna desenrólase ó longo dunha diaclasa de 35 graos de inclinación moi erosionada na súa parte inferior pola circulación das augas mariñas. Despois dos 10 primeiros metros o seu chan está cuberto por unha chea de bloques pequenos. No derradeiro tramo a galería bifúrcase orixinando dous pequenos tubos abertos na parte inferior e superior da diaclasa e comunicados ámbolos dous por unha pequena pendente.

En diferentes puntos pódense apreciar algunhas sedimentacións dunha chamativa cor branca que contrastan cos residuos e algas arrastados polo mar.

42. MONTEFERRO II

Situación:

Desenrolo horizontal: 27 mts.
MAPA TOPOGRÁFICO NACIONAL DE ESPAÑA

Escala 1:50.000 FOLLA 261 TUI
Escala 1:25.000 FOLLA 261-I BAIONA (4-12)

Cansadoura, península de Monteferro, parroquia de Panxón, concello de Nigrán.

Coordenadas UTM:

X= 512.625 Y=4.667.450 Z=0 mts.

Desenrólase en metasedimentos da serie Silúrica (esquistos).

Topografía: Espeleo Club Aradelas (ECA). Novembro, 1996

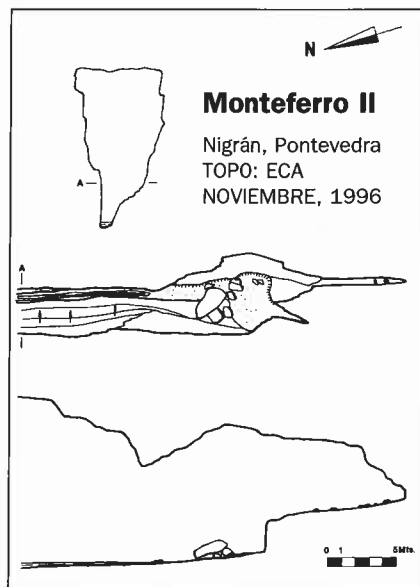
Localización:

Na estrada de Monteferro que nos leva deica o monumento ós "Mártires do Mar" tomámo-la pista forestal que baixa ata o faro da Meda. Dende aquí, camiñando pola costa en dirección leste, atoparemos moi achegadas entre elas as furnas IV, III, II.

Descrición:

Dous farallóns de rocha que penetran no mar son continuación das paredes da furna e testemuña da súa antiga morfoloxía que agora presenta un desenrolo aproximado de 27 metros.

Os 19 primeiros metros da galería son de amplas dimensións polo que a luz do día a alumea na súa

EXPLORACIÓN

práctica totalidade. Neste tramo o chan está fortemente erosionado na zona esquerda formando unha longa canle que ensancha nos derradeiros metros orixinando unha pequena sala de chan areoso na que, no seu centro, uns bloques de pedra desprendidos do teito son testemuña dos adiantados procesos clásticos.

Un esvaradizo resalte de dous metros permite continuar ó longo de 8 metros máis ó traves dunha estreita galería salpicada de madeiras e outros materiais lanzados pola forza das ondas.

Do mesmo xeito que as furnas Monteferro III e IV, moi preto dela, carece de formacións litoxénicas algunhas.

43. FURNA MONTEFERRO III

Situación:

Desenrolo horizontal: 20 mts.

MAPA TOPOGRÁFICO NACIONAL DE ESPAÑA

Escala 1:50.000 FOLLA 261 TUI

Escala 1:25.000 FOLLA 261-I BAIONA (4-12)

Cansadoura, península de Monteferro, parroquia de Panxón, concello de Nigrán.

Coordenadas UTM:

X=512.600 Y=4.667.435 Z=0 mts.

Escavada en metasedimentos do Silúrico (esquistos).

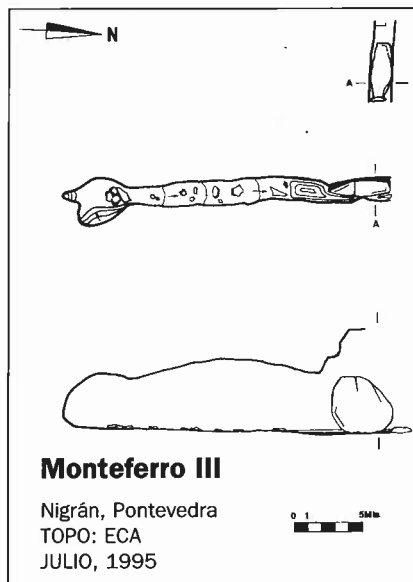
Topografía: Espeleo Club Aradelas (ECA). Xullo, 1995

Localización:

Na estrada de Monteferro que nos leva cara ó monumento ós "Mártires do Mar" tomámo-la pista forestal que baixa ata o faro da Meda. Dende aquí, camiñando pola costa en dirección leste, atopámo-la furna Monteferro IV e ó seu carón Monteferro III.

Descrición:

A característica máis salientable desta cavidade é a enorme pedra de 4 metros de alto e outro tanto de profundidade que se encaixa na boca da galería agachándoa na súa totalidade. O único xeito de acceso

é gabear por un incómodo e escorregadizo empotre entre a rocha e a parede da furna.

Xa no interior da cavidade, unha galería co chan de rocha de 20 metros de lonxitude e un ancho medio de 2,5 metros espállase en liña recta cara o sur ata acadalo derradeiro treito da furna, no que esta anchea lixeiramente e a súa altura diminúe.

A abundosa fauna mariña nas paredes e teito da cavidade é testemuña de que o mar a enlaga na súa totalidade na preamar polo que non hai forma de recheo algunha.

44. MONTEFERRO IV

Situación:

Desenrolo horizontal: 18 mts.

Desnivel: 10 mts.

MAPA TOPOGRÁFICO NACIONAL DE ESPAÑA

Escala 1:50.000 FOLLA 261 TUI

Escala 1:25.000 FOLLA 261-I BAIONA (4-12)

Cansadoura, península de Monteferro, parroquia de Panxón, concello de Nigrán.

Coordenadas UTM:

X=512.585 Y=4.667.425 Z=0 mts.

Desenrolada en metasedimentos do Silúrico (esquistos).

Topografía: Espeleo Club Aradelas (ECA). Maio, 1995

Localización:

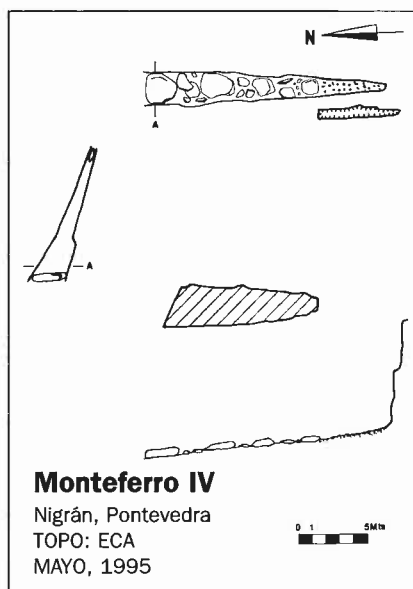
Na estrada de Monteferro que nos leva cara ó monumento ós "Mártires do Mar" tomámo-la pista forestal que baixa ata o faro da Meda. Dende aquí, camiñando pola costa en dirección leste, atopámo-la boca da furna.

Descrición:

Somentes durante a baixamar pódese acadar doadamente a boca inferior desta pequena furna que se desenrola ó longo dunha zarrapicada fractura que segue fielmente a dirección dos estratos da masa de rocha.

Unha única galería de pouco máis de 17 metros de lonxitude salpicada de bloques pulidos de metaesquistos prateados e dourados constitúe a totalidade da cavidade, que nos seus derradeiros metros atópase afundida orixinando unha segunda boca de 5 metros de lonxitude e un metro de ancho cunha vertical máxima de 9,60 metros. Este segundo acceso permite que a luz do sol alumee toda a cavidade.

A forte e continuada acción das augas mariñas non permite a acumulación de contaminación algunha nin a proliferación de formas de recheo.

EXPLORACIÓN

45. JERÓNIMO I

Situación:

Desenrolo horizontal: 22 mts.
MAPA TOPOGRÁFICO NACIONAL
DE ESPAÑA

Escala 1:50.000 FOLLA 260 OIA
Escala 1:25.000 FOLLA 260-II
BAREDO (3-12)

Parroquia de Baredo, concello de
Baiona.

Coordenadas UTM:

X=510.075 Y=4.662.300 Z=15 mts.

Escavada en granitos de afinidade
alcalina do Hercínico (granito de
dúas micas cataclástico).

Topografía: Espeleo Club Aradelas
(ECA). Xullo, 1987

Localización:

Está situada na marxe esquerda
da estrada de Baiona cara a A
Guarda (C-550) no punto quilomé-
trico 58,600, a un metro sobre o
nivel da mesma.

A súa aparición débese a ter cor-
tado o monte por mor do novo traza-
do da estrada.

Descrición:

A cova ábrese a 15 metros sobre o
nivel do mar, ten a súa boca par-
cialmente cuberta por bloques e
está constituída por unha única
galería cunha traxectoria descen-
dente de 22 metros de desenrolo.
Algunhas pequenas sedimenta-

cións de arxila decoran os derra-
deiros metros da cavidade.

Liques e fentos cobren as paredes
da furna mais temos que salientar
unha variedade dunha vistosa cor
verde fosforescente.

Aínda que o seu acceso é doado
pola súa proximidade á estrada,
non ten contaminación algunha.

46. JERÓNIMO II

Situación:

Desenrolo horizontal: 25 mts.

MAPA TOPOGRÁFICO NACIONAL
DE ESPAÑA

Escala 1:50.000 FOLLA 260 OIA
Escala 1:25.000 FOLLA 260-II
BAREDO (3-12)

Parroquia de Baredo, concello de
Baiona.

Coordenadas UTM:

X=509.060 Y=4.662.400 Z=15 mts.

Escavada en granitos de afinidade
alcalina do Hercínico (granito de
dúas micas cataclástico).

Topografía: Espeleo Club Aradelas
(ECA), Marzo, 1994

Localización:

Está situada na marxe esquerda
da estrada de Baiona cara a A
Guarda (C-550) no punto quilomé-
trico 60 a uns 1.400 metros da
cova de Jerónimo I.

A súa aparición débese a ter corta-
do o monte por mor do novo traza-
do da estrada.

Descrición:

A cova constitúea unha única sala
de 25 por 7 metros que remata
nun pequeno saínte polo que dis-
corre a auga que ven dunha impor-
tante filtración, xerando belas
sedimentacións de tons vermellos
e ocres para logo afundir entre os
bloques do chan. Un pequeno lago
de auga doce garda ó longo dunha
grande parte do ano a boca da
cavidade desaparecendo nos
meses de verán.

Aínda que non se detecta a presen-
cia de quiróptero algún na furna,
si poidemos observar algúns depó-
sitos de guano.

A súa altitude de 15 metros sobre
o nivel do mar e o grande número
de bloques que forman o chan da
cavidade desprendidos recente-
mente polas obras de construción
da estrada, impiden determinar
con precisión a súa orixe marina
malia as marcadas características
que se nos amosan.

Do mesmo xeito ca en Jerónimo I,
case non se atopan sinais de con-
taminación.

47. FURNA ESCODELO

Situación:

Desenrolo horizontal: 34 mts.

MAPA TOPOGRÁFICO NACIONAL
DE ESPAÑA

Escala 1:50.000 FOLLA 222 CIES
Escala 1:25.000 FOLLA 222-IV
CIES (3-11)

Illas Cíes, Illa do Norte ou de Monte
Agudo, concello de Vigo.

Coordenadas UTM:

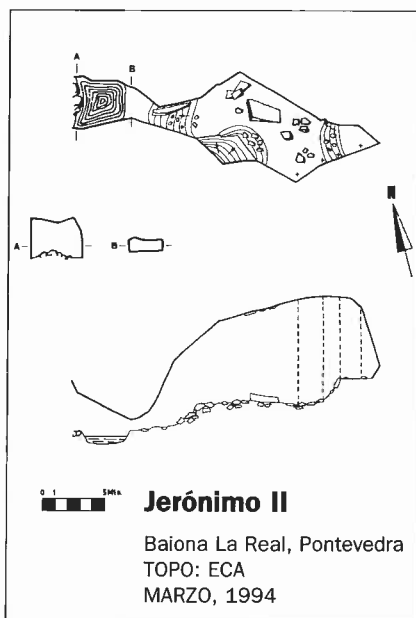
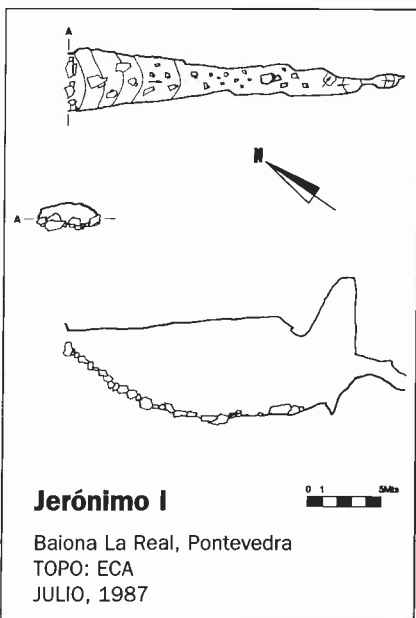
X=507.050 Y=4.677.750 Z=0 mts.

Escavada nos granitos de afinidade
alcalina (granito de dúas micas
cataclástico) da idade Hercínica.

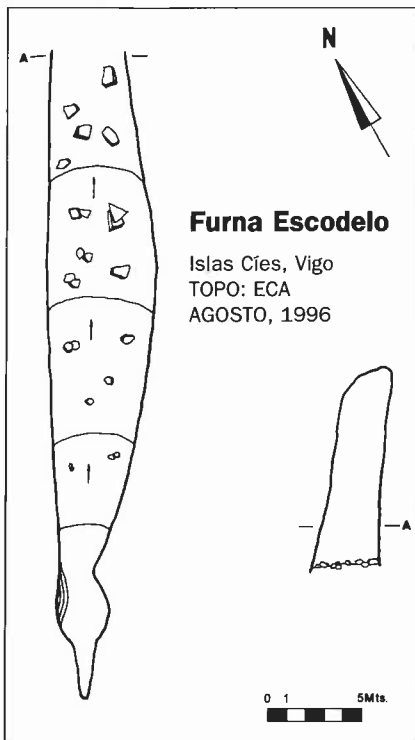
Topografía: Espeleo Club Aradelas
(ECA). Agosto, 1996

Localización:

Atópase na bahía entre Punta
Escodelo e Punta do Cabalo no

EXPLORACIÓN

extremo norte da illa. De acceso difícil tanto por mar, por mor das fortes e constantes ondas e correntes, como por terra pola complicada orografía vertical do terreo.

Descrición:

Como é propio dos chans graníticos, a furna desenrólase ó longo dunha fractura que en dirección sur-oeste adianta cara ó interior da illa. A súa boca de cáseque 4 metros de ancho e máis de 10 metros de altura e o seu desenrolo rectiliño que avanta os 34 metros de lonxitude son testemuña da forte acción erosiva do mar sobre a diaclasa. Non ten filtracións significativas de auga doce e de tódolos tipos de formas de recheo. O leito da cavidade constitúeno croios moi pulidos e esbaradizos polo que cómpre progresar con coidado.

É de reseña-la existencia de gaviotas mortas e feridas nos primeiros metros da cavidade quizais como resultado dunha fortísima ondada.

48. FURNA LAXE DO PEITO II (CN-5)

Situación:

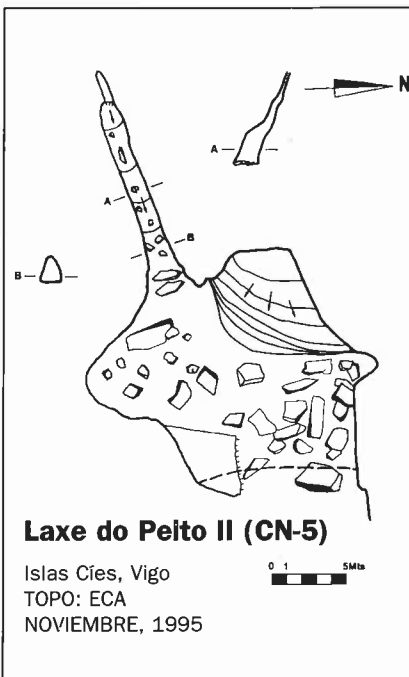
Desenrolo horizontal: 29 mts.
 MAPA TOPOGRÁFICO NACIONAL DE ESPAÑA
 Escala 1:50.000 FOLLA 222 CIES
 Escala 1:25.000 FOLLA 222-IV CIES (3-11)
 Illas Cíes, Illa do Norte ou de Monte Agudo, concello de Vigo.
 Coordenadas UTM:
 X=507.850 Y=4.677.225 Z=0 mts.
 Desenrolada en granito de dúas micas fortemente fracturado da idade Hercínica.
 Topografía: Espeleo Club Aradelas (ECA). Novembro, 1995

Localización:

Ó pé de Monte Agudo, poucos metros ó norte da Laxe do Peito, atopámo-la furna CN-5. Malia a súa ampla e cómoda boca de entrada, o acceso por mar non é doado por mor da forte ondada frecuente na zona.

Descrición:

A súa grande boca de máis de 13 metros de ancho da lugar a unha importante sala de entrada de planta romboidal de 13 por 14 metros de

Illas Cíes. Achegándonos á costa preto da Furna Laxe do Peito II
 (Foto: J. Higinio Diz)

lado co chan cuberto de grandes bloques graníticos redondeados, resultado dos avanzados procesos clásticos que deron lugar a esta primeira parte da cavidade. No fondo da sala unha fractura dá paso a unha estreita galería que finaliza despois de 14,5 metros dando á furna un desenrolo total de 29 metros.

Carece de concrecións agás de algunha pequena colada.

49. FURNA LAXE DO PEITO I (CN-4)

Situación:

Desenrolo horizontal: 34 mts.
 MAPA TOPOGRÁFICO NACIONAL DE ESPAÑA
 Escala 1:50.000 FOLLA 222 CIES
 Escala 1:25.000 FOLLA 222-IV CIES (3-11)
 Illas Cíes, Illa do Norte ou de Monte Agudo, concello de Vigo.
 Coordenadas UTM:
 X=508.025 Y=4.677.050 Z=0 mts.
 Escavada nos granitos de afinidade alcalina (granito de dúas micas cataclástico) da idade Hercínica).
 Topografía: Espeleo Club Aradelas (ECA). Outubro, 1995

EXPLORACIÓN

Localización:

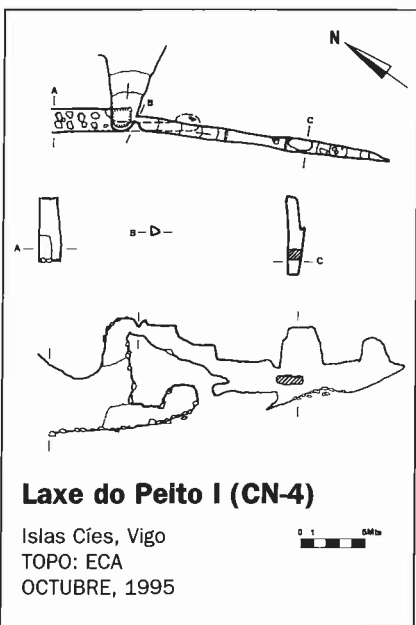
Atópase poucos metros ó norte do faro de Monte Agudo ó pé da montaña do mesmo nome. A miúdo o acceso por mar non é doado por mor da forte ondada, que nesta zona e practicamente constante polo efecto das correntes e os ventos.

Descrición:

A furna posúe dúas bocas de acceso e fórmaa basicamente unha única galería de 27 metros de lonxitude, 7 metros de alto e un ancho medio dun metro. Ós 8 metros da entrada norte a cavidade semella rematar apreciándose unicamente unha posible continuación na súa parte superior, lugar onde enlaza coa segunda entrada á que accedemos dende fóra por unha pequena escalada de 7 metros de desnivel. Neste punto un pequeno burato introdúcenos de novo no eixo principal ó través dunha rampla descendente fortemente concrecionada que remata nun lago temporal de auga doce que se espalla ata o remate da galería.

As fortes filtracións axudan á formación de concrecións a xeito de coladas vermellas e pequenas estalactitas.

Abondosos depósitos de guano revelan a existencia de quirópteros.

Laxe do Peito I (CN-4)

Islas Cíes, Vigo
TOPO: ECA
OCTUBRE, 1995

50. FURNA DE CHANCELOS (CN-7)

Situación:

Desenrolo horizontal: 25 mts.
MAPA TOPOGRÁFICO NACIONAL DE ESPAÑA

Escala 1:50.000 FOLLA 222 CIES
Escala 1:25.000 FOLLA 222-IV CIES (3-11)

Illas Cíes, Illa do Norte ou de Monte Agudo, concello de Vigo.

Coordenadas UTM:

X=507.875 Y=4.676.250 Z=0 mts.

Escavada nos granitos de afinidade alcalina (granito de dúas micas cataclástico) da idade Hercínica.

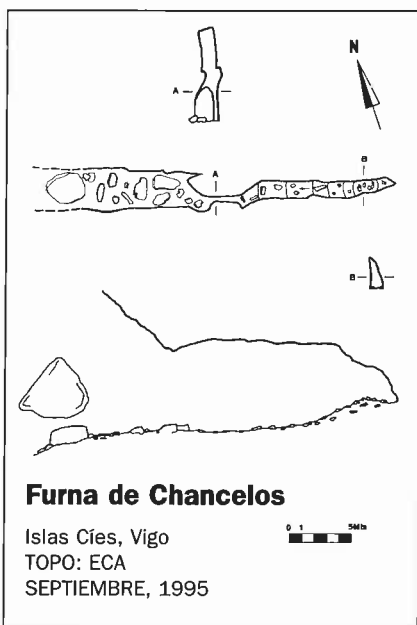
Topografía: Espeleo Club Aradelas (ECA). Setembro, 1995

Localización:

De seguirmos polo camiño que dende o peirao de pasaxe nos achega ata o faro de Monteagudo, un outeiro situado entre os Altos de Chancelos e Monte do Sur invita a nos asomar ós cantís na enseada de Chancelos, un dos poucos lugares polo que podemos baixar con comodidade á escarpada costa oeste da illa. Ó sur desta pequena enseada e cáseque acochada por un gran bloque granítico, ábrese a boca da furna.

Descrición:

Esta furna está formada por unha galería rectilínea e ascendente de 25

Furna de Chancelos

Islas Cíes, Vigo
TOPO: ECA
SEPTIEMBRE, 1995

metros de lonxitude. No comenzo o seu ancho é un pouco superior ós 3 metros; mais axiña estreita pola súa parte inferior e cáseque non acadada os 40 centímetros para ensanchar algúns metros máis adiante.

Todo o chan da caivade está cuberto de pequenos bloques e no seu treito final pódense atopar unha chea de materiais arrastrados polas mareas.

Sen dúbida algunha o máis interesante da furna é a composición mineral das súas concrecións que se poden dividir en dous grupos. O primeiro e máis abondoso neste tipo de cavidades son coladas, estalactitas e estalagmitas arxilosas de pequeno tamaño, aínda que nos causou impresión a súa cor esencialmente negra. O segundo grupo constitúeno algunhas ringleiras de pequenas estalactitas ramificadas que non superan os 2 centímetros de lonxitude. A súa composición podería ser algún carbonato.

51. FURNA DAS LONTRAS (CN-1, 2, 3)

Situación:

Desenrolo horizontal: 46 mts.
MAPA TOPOGRÁFICO NACIONAL DE ESPAÑA

Escala 1:50.000 FOLLA 222 CIES
Escala 1:25.000 FOLLA 222-IV CIES (3-11)

Illas Cíes, Illa do Norte ou de Monte Agudo, concello de Vigo.

Coordenadas UTM:

X=508.350 Y=4.675.900 Z=0 mts.

Escavada en granitos de afinidade alcalina do Hercínico (granito de dúas micas cataclástico).

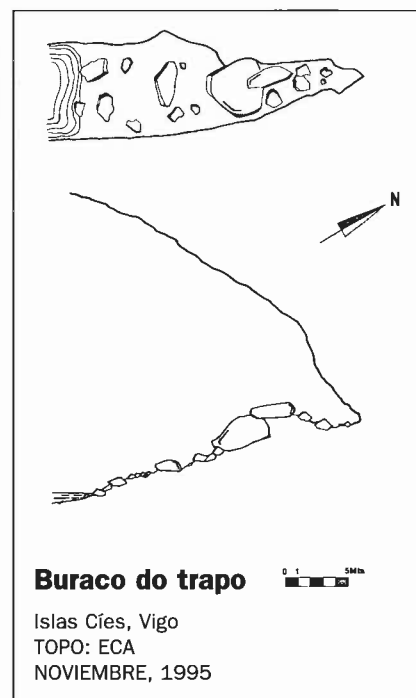
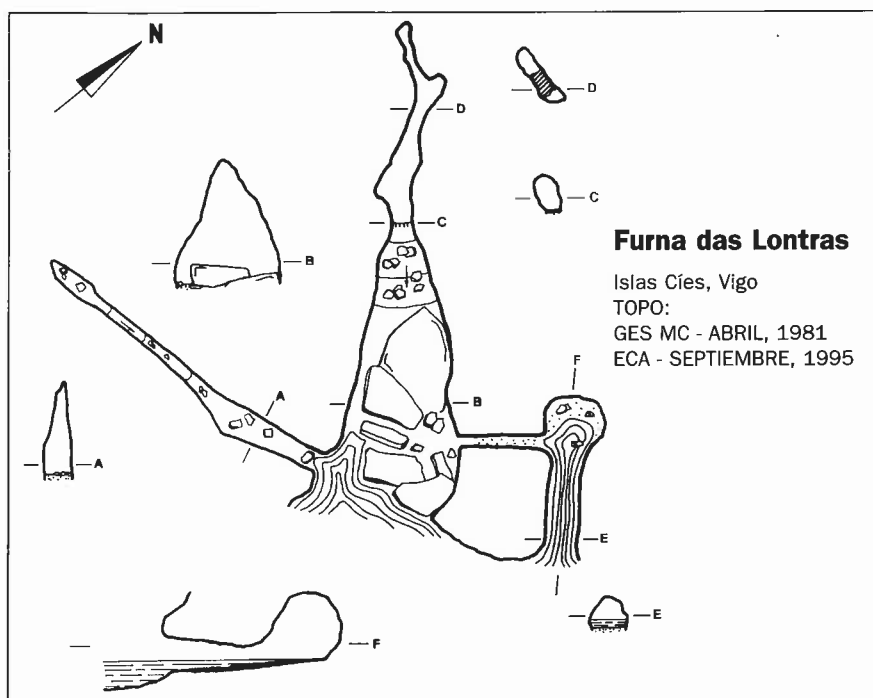
Topografía: GES Montañeros Celtas (GESMC). Abril, 1981

Espeleo Club Aradelas (ECA). Setembro, 1995

Localización:

Atópase o norte da praia de Figueiras. En poucos minutos o acceso é doado por terra dende o peirao do barco de liña.

EXPLORACIÓN

Descrición:

Orixinariamente estas tres cavidades constituían unha furna única formada por tres galerías, mais co tempo, a acción erosiva do mar provocou o esvaramento e afundimento dos materiais do teito da sala de entrada.

De sur a norde, a primeira cavidade (CN-1) constitúea unha galería estreita e co chan areoso de 17 metros de lonxitude somentes accesible durante a baixamar.

A segunda galería (CN-2) avanta perpendicular á liña de costa e nela percibimos un pequeno saínte que non deixa ó mar enche-los derradeiros metros da cavidade. Dende este resalte a galería estreita moito e o chan vóltase terroso.

A terceira galería (CN-3) desenrolase practicamente paralela á costa ó longo de 7 metros ata cruzar cunha diaclasa coa que forma un ángulo recto e que a leva novamente cara ó mar orixinando unha segunda boca de acceso que se sifona durante a preamar.

52. BURACO DO TRAPO

Situación:

Desenrolo vertical: 24 mts.
MAPA TOPOGRÁFICO NACIONAL DE ESPAÑA
Escala 1:50.000 FOLLA 222 CIES
Escala 1:25.000 FOLLA 222-IV CIES (3-11)
Illas Cíes, Illa do Medio o do Faro, concello de Vigo.
Coordenadas UTM:
X=507.675 Y=4.674.375 Z=0 mts.
Desenrolada en granitos de afinidade alcalina do Hercínico (granito de dúas micas cataclástico).
Topografía: Espeleo Club Aradelas (ECA). Novembro, 1995

Localización:

Dende o camping ascenderemos polo cortafogo ata o observatorio de aves que se atopa ó borde dos cantís a unha cota de 100 metros sobre so nivel do mar. Dende aquí descenderemos facéndose imprescindible o uso de material de técnica alpina para achegármonos con seguridade á parte superior da boca.

Descrición:

A boca da cavidade que supera os 20 metros de altura e o difícil e

arriscado acceso por mar, obríganos a instalar pola parede dereita un espectacular rappel sobre a canle de entrada. Unha escorregadiza cornisa permite acada-lo interior da cavidade que resulta decepcionante polo seu curto desenrolo logo da súa suxerente imaxe exterior.

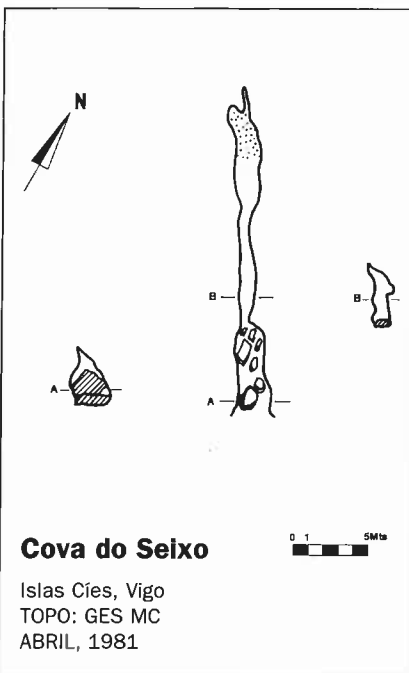
O chan da furna está formado por unha rampla de bloques graníticos desprendidos do teito da mesma.

53. COVA DO SEIKO (CM-2)

Situación:

Desenrolo horizontal: 22 mts.
MAPA TOPOGRÁFICO NACIONAL DE ESPAÑA
Escala 1:50.000 FOLLA 222 CIES
Escala 1:25.000 FOLLA 222-IV CIES (3-11)
Illas Cíes, Illa do Medio o do Faro, concello de Vigo.
Coordenadas UTM:
X=507.208 Y=4.673.525 Z=0 mts.
Desenrolada en granitos de afinidade alcalina do Hercínico (granito de dúas micas cataclástico).
Topografía: GES Montañeros Celtas. Abril, 1981

EXPLORACIÓN

Localización:

Ábrese no extremo sur da Illa do Faro, no fondo dunha profunda gorxa ó pé do faro da Porta. Unha cómoda pista que parte do peirao de pasaxe lévanos directamente ata o faro para dende alí baixar en poucos minutos ata a parte superior da boca da furna. Para alcanzar a entrada é necesario destrepar ata o nivel do mar e nadar pola canle ata a boca, ou ben realizar unha doada travesía de escalada pola parede esquerda da gorxa.

Descrición:

A cavidade, que se desenrola ó longo dunha diaclasa, é unha modesta continuación da profunda canle de entrada que algún día seccionará esta pequena península orixinando un novo illote. Un importante bloque desprendido do cantil obstrúe parcialmente a boca desta discreta furna de algo máis de 20 metros de desenrolo e carente de interés espeleolóxico. Paredes pulidas e chan de rocha con algúns bloques e depósitos de cunchas son as súas principais características.

Recibe o nome potas salientables vetas de cuarzo que abundan nos granitos nos que se desenrola.

54. COVA DO CADAVER (CM-1)

Situación:

Desenrolo horizontal: 35 mts.
 MAPA TOPOGRÁFICO NACIONAL DE ESPAÑA

Escala 1:50.000 FOLLA 222 CIES
 Escala 1:25.000 FOLLA 222-IV CIES (3-11)

Illas Cíes, Illa do Medio o do Faro, concello de Vigo.

Coordenadas UTM:

X=507.275 Y=4.673.525 Z=0 mts.

Asentada nos granitos de afinidade alcalina do Hercínico (granito de dúas micas cataclástico) que forman a illa.

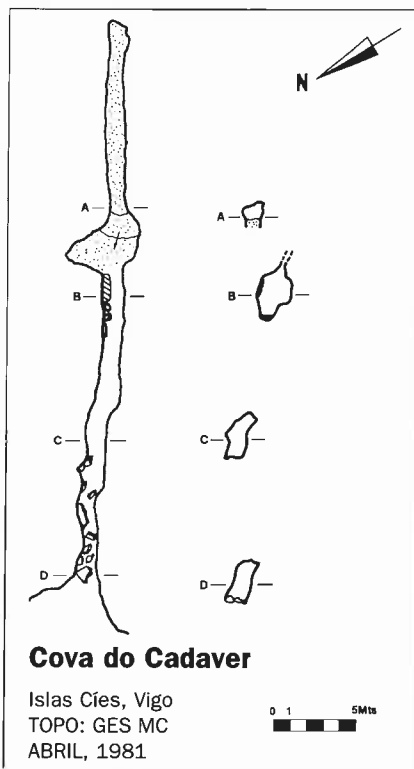
Topografía: GES Montañeros Celtas. Abril, 1981

Localización:

Ábrese no extremo sur da illa ó fondo da profunda gorxa situada ó pé do faro da Porta, ó que chegamos doadamente camiñando pola pista que sae do peirao de pasaxe. Atópase moi preto da Cova do Seixo.

Descrición:

Pese ás discretas medidas da súa boca, é unha furna das máis significativas da illa no que a lonxitude

se refire, superando os 35 metros de desenrolo ó longo dunha galería rectilínea poboadade de pequenos bloques na súa primeira metade e depósitos de area e anacos de cunchas no treito restante. As súas formacións litoxénicas redúcense a algúns pequenos microgours de orixe arxilosa e vistosas cores.

Foi bautizada como Cova do Cadáver polos espeleólogos que fixeron a súa exploración e levantamento topográfico no ano 1981 na lembranza do naufraxio do cargueiro "Marvel", no que perderon a vida varios tripulantes, sendo os seus corpos arrebolados polo mar a estas costas.

55. FURNA DESESPERADA (CS-1)

Situación:

Desenrolo horizontal: 29 mts.
 MAPA TOPOGRÁFICO NACIONAL DE ESPAÑA

Escala 1:50.000 FOLLA 222 CIES
 Escala 1:25.000 FOLLA 222-IV CIES (3-11)

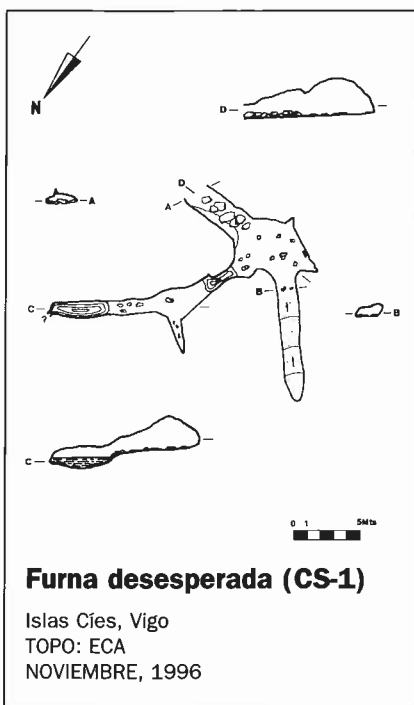
Illas Cíes, Illa do Sur ou de San Martiño, concello de Vigo.

Galería asulagada parcialmente na Furna Desesperada

(Foto: J. Higinio Diz)

EXPLORACIÓN

Coordenadas UTM:

X=508.700 Y=4.672.100 Z=0 mts.

Escavada nos granitos de afinidade alcalina do Hercínico (granito de dúas micas cataclástico) que forman a illa.

Topografía: Espeleo Club Aradelas (ECA). Novembro, 1996

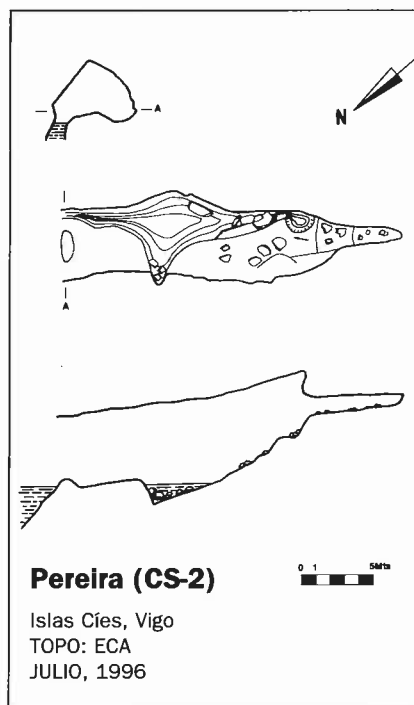
Localización:

Atópase a uns 625 metros ó sur do peirao da praia de San Martiño; o acceso é doado por mar durante a baixamar.

Descrición:

Esta furna ten dúas bocas de acceso. A boca sur é a entrada principal e da paso a unha galería de 17,5 metros de lonxitude dos que os 6 derradeiros forman un curioso depósito de area que contrasta co chan de rocha do resto da cavidade. Os primeiros 9 metros desta galería dan lugar a unha sala con moitas formacións litoxénicas que comunica de novo co exterior ó través dunha galería parcialmente asulagada de 11 metros de desenrolo.

As concrecións observadas son febles estalactitas de ata 30 centímetros de lonxitude, dimensións

pouco adoitadas neste tipo de cavidades. A súa composición basicamente arxilosa dalles un peculiar ton vermello, textura escamosa e unha moi grande fraxilidade, polo que é preciso evita-lo roce coas mesmas.

56. FURNA PEREIRA (CS-2)

Situación:

Desenrolo horizontal: 23 mts.

MAPA TOPOGRÁFICO NACIONAL DE ESPAÑA

Escala 1:50.000 FOLLA 222 CIES

Escala 1:25.000 FOLLA 222-IV CIES (3-11)

Illas Cíes, Illa do Sur ou de San Martiño, concello de Vigo.

Coordenadas UTM:

X=508.750 Y=4.672.020 Z=0 mts.

Desenrolada en granito de dúas micas fortemente fracturado da idade Hercínica.

Topografía: Espeleo Club Aradelas (ECA). Xullo, 1996

Localización:

Esta cavidade localízase con facilidade polas grandes dimensións da súa boca e porque está situada a 100 metros ó sur da furna

Desesperada. Xunto con esta e a CS-3, esta furna sitúase no sector da costa comprendido entre o peirao da praia de San Martiño e o peirao preto da Punta da Xesteira.

Descrición:

É a clásica cavidade de orixe mariño formada por unha galería única que supera os 23 metros de lonxitude, moi ancha nos primeiros metros e que vai estreitando a medida que nos adentramos. Esta configuración é debida a que a acción erosiva do mar é moito máis efectiva e continuada na boca, pola que o mar entra ó través dunha profunda canle aínda na baixamar, que no interior da cavidade, onde os materiais clásticos acumulados son moi abondosos e dificilmente arrousados polas mareas.

57. FURNA DA LAMEIRA (CS-3)

Situación:

Desenrolo horizontal: 47 mts.

MAPA TOPOGRÁFICO NACIONAL DE ESPAÑA

Escala 1:50.000 FOLLA 222 CIES

Escala 1:25.000 FOLLA 222-IV CIES (3-11)

Illas Cíes, Illa do Sur ou de San Martiño, concello de Vigo.

Coordenadas UTM:

X=508.850 Y=4.671.900 Z=0 mts.

Asentada nos granitos de afinidade alcalina do Hercínico (granito de dúas micas cataclástico) que forman a illa.

Topografía: Espeleo Club Aradelas (ECA). Xullo, 1996

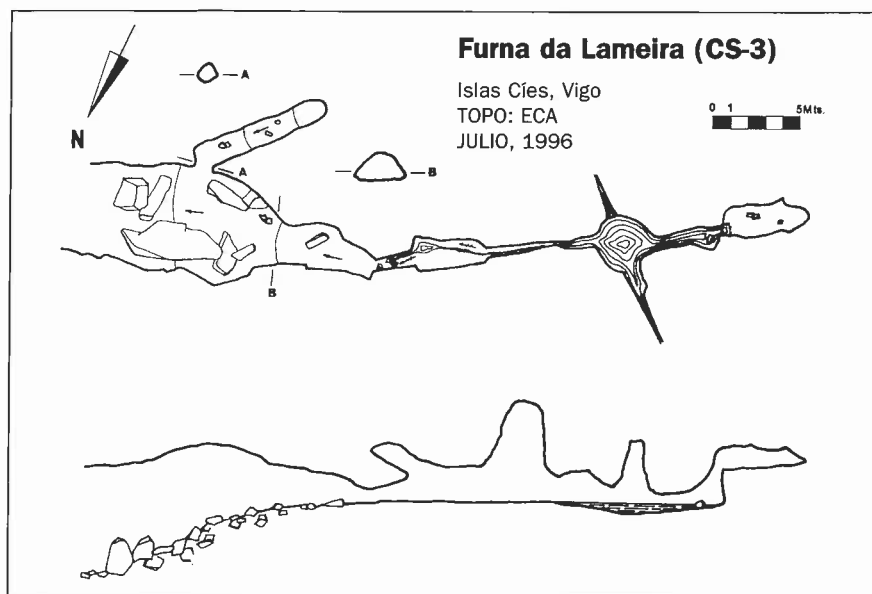
Localización:

A furna ábrese a poucos metros ó norte do peirao de Punta da Sesteira.

Descrición:

A furna divídese en dúas zonas claramente diferenciadas. A primeira, de orixe mariño, abrangue ata os 18 primeiros metros da cavidade e ten o chan cuberto de grandes bloques de rocha; unha pequena galería de pouco máis de 7 metros orixina unha ramificación lateral de pouca

EXPLORACIÓN

altura. A segunda parte da cavidade, moito máis estreita, é de orixe fluvial e nunca a asulaga o mar. A 30 metros da entrada ábrese unha pequena sala moi bela polas concrecións arxilosas de vivos tons vermellos atravesada por unha importante diaclasa que forma dúas novas galerías impracticables para o espeleólogo. O chan de todo este conxunto é un lago de auga doce e fondo de lama duns 30 centímetros de profundidade. Ó final da cavidade ábrese unha pequena sala superior.

Detectouse a presenza dun quiróptero e importantes depósitos de guano.

58/59. FURNA SUAPONTE (CS-4 E CS-5)

Situación:

Desenrolo horizontal: 20 e 27 mts.
Desnivel: 0 e 15 mts.

MAPA TOPOGRÁFICO NACIONAL DE ESPAÑA

Escala 1:50.000 FOLLA 222 CIES
Escala 1:25.000 FOLLA 222-IV CIES (3-11)

Illas Cíes, Illa do Sur ou de San Martiño, concello de Vigo.

Coordenadas UTM:

CS-4: X=508.935 Y=4.671.810
Z=0 mts.

CS-5: X=508.950 Y=4.671825
Z=0mts.

Asentada nos granitos de afinidade alcalina do Hercínico (granito de dúas micas cataclástico) que forman a illa.

Topografía: Espele Club Aradelas (ECA). Xullo, 1996

Localización:

Ambalas dúas cavidades atópanse nunha pequena enseada entre o peirao e Punta da Sesteira cunha pequena separación de escasamente 10 metros.

Descrición:

A furna Suaponte de 20 metros de desenrolo non ten interés espeleolóxico. Importantes filtracións de auga doce tapizan de brión a súa grande boca, resultado dos avanzados procesos clásticos, que de seguida estreita seguindo unha diaclasa. Nos derradeiros metros atopamos algunhas filtracións e coladas.

Ó sur desta cavidade, e acochada polos grandes bloques de pedra desprendidos do teito da furna Suaponte, ábrese a CS-5. O primeiro treito desta furna constitúeno un túnel de sección circular duns 2 metros de diámetro e 6 de lonxitude que se sifona durante a preamar. A partires deste lugar a galería progresa dun xeito ascendente vencendo un forte desnivel ó longo de 21 metros que hai que trepar con moitísimo coidado para evita-la caída de pedras. Algunhas raíces que se ven ó final da galería son testemuñas da inminente proximidade da superficie.

60. FURNA DA XESTEIRA (CS-6)

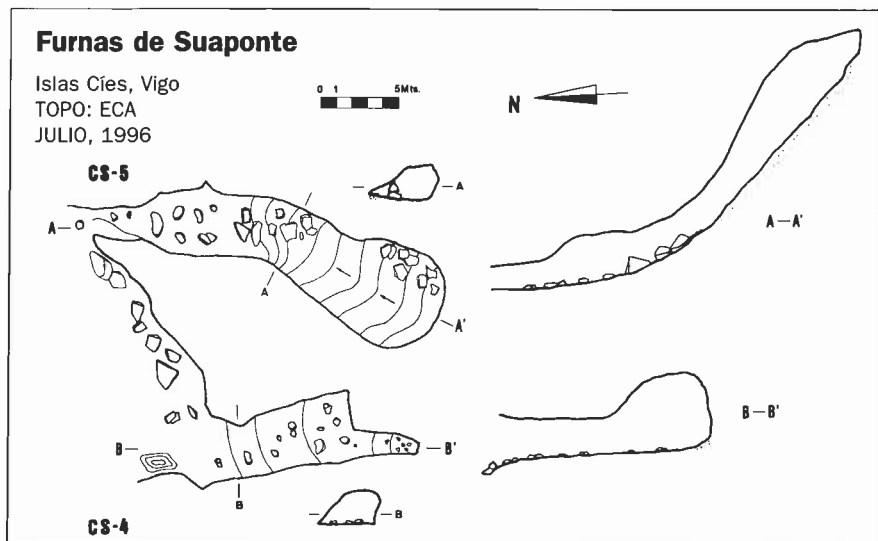
Situación:

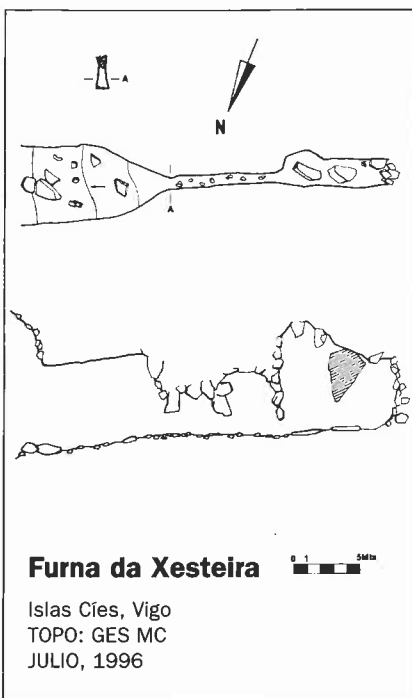
Desenrolo horizontal: 27 mts.

MAPA TOPOGRÁFICO NACIONAL DE ESPAÑA

Escala 1:50.000 FOLLA 222 CIES
Escala 1:25.000 FOLLA 222-IV CIES (3-11)

Illas Cíes, Illa do Sur ou de San Martiño, concello de Vigo.

Crías de gaviota arrastradas polo mar á Furna da Sesteira (Foto: Raúl Ríos)

Coordenadas UTM:
X=509.050 Y=4.671.750 Z=0 mts.
Desenrolada en granitos de afinidade alcalina do Hercínico (granito de dúas micas cataclástico).
Topografía: Espeleo Club Aradelas (ECA). Xullo, 1996

Localización:

A furna CS-6 ábrese no lado sur da Punta da Sesteira. Do mesmo xeito que nas outras cavidades desta zona da illa, o acceso é doado por mar ó ser esta unha área protexida de abondo dos ventos e polo tanto, da forte ondada.

Descrición:

A entrada por mar é moi espectacular. Dous farallóns de rocha son testemuña da antiga morfoloxía da cavidade e do impresionante proceso de afundimento dos materiais superiores.

A furna está contituída por unha única galería de extrañas características. Ó comenzo, como adoita acontecer neste tipo de cavidades, é ampla e de grande altitude, mais de súpeto, convértese nun incómodo tubo de escasamente

60 centímetros de ancho que segue ó longo de 8 metros e vai dar nunha sala de máis de 2 metros de ancho e de 8 metros de lonxitude probablemente de orixe fluvial por mor de que o mar endexamais chega a esta zona da cavidade. Un grande bloque de pedra atópase fincado a media altura no centro da sala.

O desenrolo total da caverna é de 27 metros e nela atopamos algunhas formas de recheo como pequenas coladas de tons vermellos e ocre.

Colaboradores

Almansa Aranda, Esperanza
Bruna Quintas, Beatriz
De la Puente Crespo, Alejandro
Diz Dios, Purificación
Vila Barros, Miguel

Agradecementos

Camino Llamas, Yolanda
Campos Martínez, Ramón
Matos Vicente, Miguel Ángel
Vila Gómez, Bernado

Xunta de Galicia
Federación Española de Espeleología
Federación Galega de Espeleoloxía
Espeleo Club Aradelas

Federación Galega de Vela
Photum

E en especial ó noso patrón e amigo Fernando que coa súa gamela achegounos ata os cantís máis perigosos das Illas Cies. ■

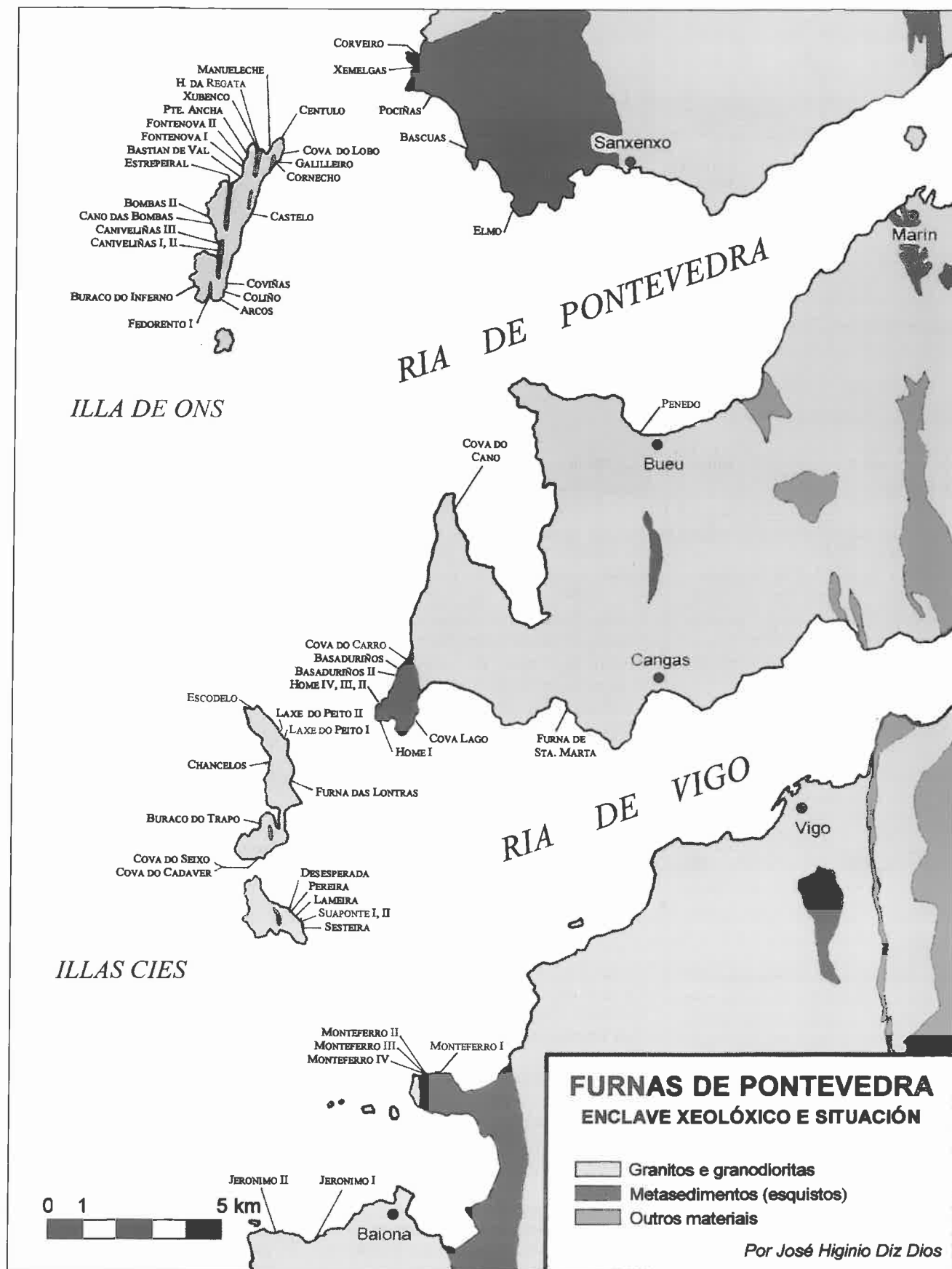
Traducción ó galego de
Purificación Diz Dios

(*) *Miembros del Espeleo Club Aradelas de Vigo (Pontevedra)*

BIBLIOGRAFÍA

- Rojo de Dios, Luis** (1984): Memoria inédita (G.E.S. Montañeiros Celtas)
- Vidal-Romaní, X. Ramón** (1987): "As covas naturais no mundo e na Galiza". Furada, 1; pp.: 38-39
- Diz Dios, J. Higinio** (1988): "Campamento espeleológico Furnas-88". Memoria inédita (Espeleo Club Aradelas)
- Diz Dios, J. Higinio** (1988): "Furnas del litoral pontevedrés". Furada, 2; pp.: 4-6
- Diz Dios, J. Higinio** (1989): "Furnas del municipio de Cangas de Morrazo". Furada, 3; pp.: 4-10
- Diz Dios, J. Higinio; Ríos Basadre, Raúl** (1994): "El Buraco do Inferno, espectacular y legendario". Furada, 8; pp.: 9-13
- Díaz Prieto, Manuel** (1994): "Las 30 cavidades gallegas más significativas". Subterránea, 2; pp.: 25-26
- Miñaro, Josep M.** (1998): "Las cavidades españolas localizadas en rocas graníticas". Subterránea, 10; pp.: 30-34

EXPLORACIÓN

EXPLORACIÓN

FURNAS DA PROVINCIA DE PONTEVEDRA (de norte a sur)

FURNA	CONCELLO	PARROQUIA	LON.	DES.	COORDENADAS UTM	INTERES
RIA DE PONTEVEDRA						
1. Corveiro	Sanxenxo	Noalla	29	0	X=510.090 Y=4.696.975	Xeolóxico
2. Furnas Xemelgas	Sanxenxo	Noalla	24	0	X=510.175 Y=4.696.725	Entorno
3. Pociñas	Sanxenxo	Noalla	29	0	X=510.475 Y=4.695.975	
4. Bascuas I	Sanxenxo	Noalla	20	0	X=511.750 Y=4.694.550	Morfolóxico
5. Elmo I	Sanxenxo	Adigna	22	0	X=513.125 Y=4.692.900	
6. Penedo	Bueu	San Martín	34	0	X=517.175 Y=4.686.425	Morfolóxico
7. Cova do Cano/"La Furna"	Cangas	Hio	42	0	X=512.225 Y=4.683.950	Morfolóxico
ILLA DE ONS						
8. Centulo	Bueu	Illa de Ons	23	0	X=506.575 Y=4.694.365	
9. Xubenco	Bueu	Illa de Ons	32	0	X=505.825 Y=4.694.100	
10. Hornejo da Regata	Bueu	Illa de Ons	24	0	X=505.900 Y=4.693.990	
11. Manueleche	Bueu	Illa de Ons	64	20	X=506.275 Y=4.693.875	Morfolóxico
12. Cova do Lobo	Bueu	Illa de Ons	40	0	X=506.650 Y=4.693.875	
13. Pendente Ancha	Bueu	Illa de Ons	36	0	X=505.750 Y=4.693.700	Morfolóxico
14. Galilleiro	Bueu	Illa de Ons	34	0	X=506.555 Y=4.693.630	Concrecións
15. Cornecho	Bueu	Illa de Ons	40	0	X=506.550 Y=4.693.625	
16. Fontenova II	Bueu	Illa de Ons	32	0	X=505.600 Y=4.693.550	
17. Fontenova I	Bueu	Illa de Ons	48	0	X=505.575 Y=4.693.450	Morfolóxico
18. Bastian de Val	Bueu	Illa de Ons	85	0	X=505.250 Y=4.693.050	Morfolóxico
19. Estrepeiral I	Bueu	Illa de Ons	22	0	X=505.250 Y=4.692.850	
20. Estrepeiral II	Bueu	Illa de Ons	25	0	X=505.250 Y=4.692.850	
21. Castelo	Bueu	Illa de Ons	20	0	X=505.950 Y=4.692.200	
22. Bombas II	Bueu	Illa de Ons	31	0	X=504.750 Y=4.691.900	Concrecións
23. Cano das Bombas (Bombas-I)	Bueu	Illa de Ons	18	0	X=504.900 Y=4.691.625	
24. Caniveliñas III (C-3)	Bueu	Illa de Ons	22	0	X=505.125 Y=4.691.150	
25. Caniveliñas II (C-2)	Bueu	Illa de Ons	25	0	X=505.125 Y=4.691.000	
26. Caniveliñas I (C-1)	Bueu	Illa de Ons	20	0	X=505.075 Y=4.690.975	
27. Buraco do Inferno	Bueu	Illa de Ons	70	43	X=504.575 Y=4.689.900	Vertical
28. Coviñas	Bueu	Illa de Ons	33	0	X=505.330 Y=4.689.925	Concrecións
29. Coliño	Bueu	Illa de Ons	77	0	X=505.325 Y=4.689.750	Morfolóxico
30. Furna dos Arcos	Bueu	Illa de Ons	24	0	X=505.250 Y=4.689.550	
31. EntornoFedorento I (F-1)	Bueu	Illa de Ons	61	0	X=504.925 Y=4.689.725	Morfolóxico
RIA DE VIGO						
32. Cova do Carro/"Pontente"	Cangas	Hio	28	0	X=511.375 Y=4.679.675	
33. Basaduriños (B-1)	Cangas	Hio	60	0	X=511.225 Y=4.679.425	Morfolóxico
34. Basaduriños II (B-2)	Cangas	Hio	14	14	X=511.150 Y=4.679.275	
35. Home IV (H-4)	Cangas	Hio	31	12	X=510.675 Y=4.678.100	Morfolóxico
36. Home III (H-3)	Cangas	Hio	32	0	X=510.665 Y=4.678.105	
37. Home II (H-2)	Cangas	Hio	24	20	X=510.645 Y=4.678.115	Morfolóxico
38. Home I (H-1)	Cangas	Hio	24	0	X=510.650 Y=4.677.775	
39. Cova Lago	Cangas	Hio	65	0	X=511.500 Y=4.677.900	Morfolóxico
40. Furna de Sta Marta	Cangas	Darbo	56	17	X=515.800 Y=4.678.550	Morfolóxico
41. Monteferro I (MF-1)	Nigrán	Panxón	24	0	X=513.250 Y=4.667.550	Morfolóxico
42. Monteferro II (MF-2)	Nigrán	Panxón	27	0	X=512.625 Y=4.667.450	
43. Monteferro III (MF-3)	Nigrán	Panxón	20	0	X=512.600 Y=4.667.435	
44. Monteferro IV (MF-4)	Nigrán	Panxón	18	10	X=512.585 Y=4.667.425	
45. Jerónimo I	Baiona	Baredo	22	0	X=510.075 Y=4.662.300	Flora
46. Jerónimo II	Baiona	Baredo	25	0	X=509.060 Y=4.662.400	Morfolóxico
ILLAS CIES						
47. Escodelo (CN-6)	Vigo	Illas Cies	34	0	X=507.050 Y=4.677.750	
48. Laxe do Peito II (CN-5)	Vigo	Illas Cies	29	0	X=507.850 Y=4.677.225	
49. Laxe do Peito I (CN-4)	Vigo	Illas Cies	34	0	X=508.025 Y=4.677.050	Morfolóxico
50. Chancelos (CN-7)	Vigo	Illas Cies	25	0	X=507.875 Y=4.676.250	
51. Furna das Lontras (CN-1/CN-2/CN-3)	Vigo	Illas Cies	46	0	X=508.350 Y=4.675.900	Morfolóxico
52. Buraco do Trapo (CM-3)	Vigo	Illas Cies	24	0	X=507.675 Y=4.674.375	
53. Cova do Seixo (CM-2)	Vigo	Illas Cies	22	0	X=507.280 Y=4.673.525	
54. Cova do Cadaver (CM-3)	Vigo	Illas Cies	35	0	X=507.275 Y=4.673.525	
55. Desesperada (CS-1)	Vigo	Illas Cies	29	0	X=508.700 Y=4.672.100	Morfolóxico
56. Pereira (CS-2)	Vigo	Illas Cies	23	0	X=508.750 Y=4.672.020	
57. Furna da Lameira (CS-3)	Vigo	Illas Cies	47	0	X=508.850 Y=4.671.900	Morfolóxico
58. Suaponte I (CS-4)	Vigo	Illas Cies	20	0	X=508.935 Y=4.671.810	
59. Suaponte II (CS-5)	Vigo	Illas Cies	27	15	X=508.950 Y=4.671.825	Morfolóxico
60. Sesteira (CS-6)	Vigo	Illas Cies	27	0	X=509.050 Y=4.671.750	Morfolóxico

MEMORIA DO 1996

Breviario de actividades

• A Escola Galega de Espeleoloxía, en colaboración co Instituto Tecnolóxico Xeomineiro de España, organizou as VI Xornadas Monográficas Espeleolóxicas en Rubiá (Ourense), os días 23 e 24 de novembro. Xeoloxía en xeral e o uso de mapas foron os temas centrais dos actos, nos que participaron 25 deportistas.

• Os espeleólogos galegos Jorge Ramos (biólogo), Antonia R. Fandiño, Miguel Romero e Manuel Souto, do Grupo E.C. Obelix, participaron en Navarra na campaña Navaricus 96, os días 12 ó 23 de agosto. Estudiaron a fauna das covas situadas nas zonas de Espinal, Orbara, Abaurrea Alta, Isaba e Anielarra e recolleron mostras para un posterior análise polo miúdo.

• Proseguiu durante todo o ano a catalogación de cavidades naturais e artificiais situadas no municipio de Vigo conforme ó convenio asina-

A didáctica estivo moi presente nas actividades do ano 1996

do polo Concello da cidade olívica e a Federación Galega de Espeleoloxía. Xa se teñen inventariado 53 cavidades, das que 22 foron topografiadas conxuntamente polo GES Montañeiros Celtas e o Espeleo Club Aradelas.

• Cursiños de iniciación, básico, formación e descubrimento en

espeleoloxía desenvolvéronse ó longo do ano nas localidades de Quiroga, Mondoñedo, Cambre, Liñares e Cobas, de Galicia, e tamén en Valporquero (León) e Teverga (Asturias). Ademais, en decembro celebrouse na Lanzada (Pontevedra) o IV Clinic da Escuela Española de Espeleología, ó que asistiron 36 deportistas.

ZONAS DE TRABALLO DOS CLUBS

• *Espeleo Club Obelix*. Fonsagrada. Topografías de pequenas cavidades (40, 15, 12, 9 e 7 metros de lonxitude) e da *Cova de Monte Rubián* (40 m). (G/LU-2)

• *Grupo de Investigacións e Prácticas Espeleolóxicas (GIPE)*. Triacastela. Topografía e vídeo da *Cova de Eirós*. Estudos de bacterioloxía nas covas de Eirós e Bao. Esbozo da *Cova da Moura*. Estudio dunha posible surxencia na *Cova do Bao*. (G/LU-3)

• *Grupo Espeleolóxico Arcoia*. Courel. *Cova de Arcoia*: Topografías das galerías principais (326 m. de lonxitude e 34 de desnivel); reinstalacións dalgúns pasos fixos; novas exploracións (Galerías Fondas e salas do Elefante e Arcoia). (G/LU-4)

• *Grupo de Espeleología Lugo*. Courel. *Sima Texeira*. Exploracións en galerías inestables. Estímase que a cova podería ter un percorrido

duns 3.000 metros, co que pasaría á catalogación de *Grande Cavidade*. (G/LU-6)

• *Espeleo Club Aradelas*. Barxamaior (Lugo). Localización de catro bocas cegadas e dunha surxencia impracticable. (G/LU-7)

• *GES Ártabros*. Courel. *Cova da Ceza*. Espeleobuceadores chegan a unha sala sifonada dunha profundidade máxima de 40 metros e 120 metros de desenvolvemento. Recolleu osos do *Ursus Espeleus*, que foron entregados ó Departamento de Xeoloxía da Universidade da Coruña. (G/LU-8)

• *Club Espeleolóxico Mauxo*. Zona granítica do Folón (Pontevedra). Exploracións diversas. (G/PO-1)

• *Espeleo Club Aradelas*. Litoral pontevedrés. Finalízase o catálogo de 60 furnas maiores de 20 metros de percorrido e 10 metros de profundidade. (G/PO-2)

MEMORIA DO 1996

Clinic español da Escola de Espeleoloxía en A Lanzada

A Escola Galega de Espeleoloxía organizou do 6 ó 8 de decembro, no Centro de Vacacións da Lanzada, o IV Clinic da *Escuela Española de Espeleología*, ó que acudiron 36 membros desta institución docente representando á totalidade das categorías (iniciadores, monitores e instructores) e ás escolas territoriais de Cataluña, Andalucía, Asturias, Castela-León, Madrid, Murcia, Baleares, Canarias, Navarra, País Vasco, Valencia e Galicia, e a Directivos da devandita escola. Foron principais temas de debate a situación das ensinanzas e as titulacións dos técnicos deportivos de Espeleoloxía, e tamén as características dos materiais para os textos dos cursos de formación. O encontro contribuíu de xeito satisfactorio á clarifica-la temática traza-da polos organizadores.

Acudiron ó *clinic* os seguintes deportistas. Por instructores: Mouriz Bello,

organización, e Fernández Caínzos, relator (Galicia); González Suárez, Rodríguez Calvo e Ferrera Soto, relator (Asturias); Laínez Concepción (Canarias); Vega Sanz (Baleares); Muñoz Prieto (Castela-León); Ruiz de Almirón Casals, relator, e Ingles Pagan (Murcia); Serrano Corcoles (Valencia); Cuenca Rodríguez, relator e Ferrez Martín, relator (Andalucía), e Palacios Pérez, relator (Cataluña). Pola E.E.E. participaron o espeleólogo galego Martínez García, como relator; Ramírez Trillo, tamén como relator, e o ex presidente da FEE, Pérez i de Pedro.

Pola categoría de monitores asistiron Díaz Prieto, organización; Rafael Ramos, organización, e Caravantes Cuerpo (Galicia); Suárez Fernández e Castaño Lacruz

Participantes no IV Clinic celebrado en A Lanzada

(Cataluña); García Añibarro (Castela-León); Rodríguez Bastidas (Murcia); Vila Carrio e Crespo Gascón (Valencia) e Navarro Musgo (Asturias).

Polos iniciados participaron Castiñeira Soto, organización (Galicia); Salvador Otazu (Navarra); Nicolás Vázquez (Murcia); Castrillo Arrabal e Úbeda Palenque (Madrid); Márquez Piquer (Valencia); Céspedes Campos e Calaforra Chordi, relator (Andalucía) e Carlos Fernández (País Vasco).

As comunicacións no espeleosocorro

Tres membros do Grupo de Espeleosocorro Galego presentaron en Xaca (Huesca) un traballo sobre as comunicacións en actividades de socorro en cavidades subterráneas. Os autores constataron que é posible acadar un sistema fiable de comunicacións sen facer grandes esforzos e con pouco investimento económico, e describiron os medios que se poden empregar nun socorro subterráneo amosando detalles do *xenéfono* e os seus accesorios, así como as conclusións das súas experiencias con tendidos fiares. Describiron asemade as características, a forma de manipulación e as vantaxes e inconvenientes dos distintos materiais cos que teñen experimentado.

O traballo presentaron Carlos López Blanco, José C.

Fernández Caínzos e Juan Prego Mateo no transcurso das V Jornadas Estatales de Espeleosocorro, celebradas na devandita cidade oscense a primeiros de novembro. Acudiron tamén ó encontro os galegos Ignacio Ramos, Luis Dequidt, Miguel Rivera e Susana Palacios. Por primeira vez, a participación (preto de 150 persoas, entre as que se atopaban bombeiros e policías autonómicos) rebordou tódalas previsións deste tipo de actividades. A máxima autoridade federativa subliñou que o futuro da *espeleo* orientase necesariamente cara ó aproveitamento dos medios profesionais. Cabe salientar asemade a contribución do espeleosocorro francés ás xornadas no que atinxe ó uso dunha soa corda tanto nas recuperacións verticais como nas *tirolinas*, para o que se debe ter ben presente o emprego de ancoraxes moi seguros, xa que deles dependería toda a instalación ó quedar eliminada a corda de seguridade.

Cursiño en Cataluña

A espeleóloga viguesa Lourdes Castiñeira Souto, de *Montañeiros Celtas*, participou no cursiño *Coñece a auga* celebrado no parque natural de *Sant Llorenç del Munt* e a *Serra de l'Obac*, en Cataluña, os días 13 e 14 de xuño. Organizouno o *Centro de Protección das Cavernas e o Entorno* (CPCE) de Barcelona. A espeleóloga seguiu atentamente as intervencións dos conferenciantes e participou nun exercicio de recollida e análise das augas dunha surxencia. "Foi todo un descubrimento", dixo Lourdes ó seu regreso a Galicia, e engadiu que aínda que nunhas cousas o curso foi "demasiado técnico", en termos xerais resultou "interesante, pero curto."

Polo Verdugo abaixo

Ó *Espeleoclub Aradelas*, de Vigo, tocoulle en xuño do 96 organiza-lo VII Campamento Galego de Descenso de Canóns para federados. O evento deportivo resultou un éxito e nel participaron espeleólogos dos clubs *Arcoia*, *Ártabros*, *Brigantium*, *Montañeiros Celtas*, *Irmandiños*, *Madruga* e os do propio *Aradelas*, ata un total de 42 deportistas. O escenario elixido foi o río Verdugo, por ser necesario saltar e descender en *rappel* para poder baixar pola súa esgrevia conca. O caudal de auga mantense incluso no verán, dependendo o seu volume da apertura das presas deste curso de auga.

O descenso do canón comezou as once da mañá do 23 de xuño, para rematar entre as tres e catro da tarde coa chegada ó final do traxecto dos últimos participantes. A zona máis interesante deste canón é a dos pozos da Freixa, na que tres grandes fervezas danlle á paisaxe un aspecto atraínte. Foron organizadores deste campamento os espeleólogos do *Aradelas* Benigno Iglesias Albuger, José A. Iglesias Teijeiro, Luis Iglesias Rejas, Francisco Couto Villar e Bernardo Vila Gómez.

Augas limpas

Club Montañeiros Celtas de Vigo organizou as Xornadas de Medio Ambiente Subterráneo, celebradas en Cangas de Morrazo os días 1 e 2 de xuño. O número de participantes foi inferior ó previsto polos organizadores, pois só acudiron 20 espeleólogos galegos pertencentes os clubs *Celtas*, *Arcoia*, *Obelix*, *Aradelas*, *Manzaneda*, *Gipe*, *Brigantium* e *Madruga*, e dous máis, membros do *Centro de Protección das Cavernas e o Entorno* (CPCE) de Cataluña. En opinión deste últimos, a participación foi alta se se compara coa que rexistra en Cataluña este tipo de actividades medioambientais.

Cobas fotográfico

Celtas e *GIPE* adxudicáronse os primeiros galardóns das X Xornadas Espeleofotográficas celebradas en Cobas, Rubiá (Ourense), os días 12 e 13 de outubro. O primeiro premio, na modalidade de branco e negro, concedéuselle á viguesa Lourdes Castiñeira pola súa foto *Glomerullo*, e o mesmo galardón, pero para fotografía en cor, outorgóuselle a *En el borde*, presentada polo *Grupo de Investigacións e Prácticas Espeleolóxicas* (GIPE) da Coruña. O club coruñés acaparoo tamén na modalidade de cor o segundo premio, con *Nautilus*, e o terceiro, con *Intentando el reflejo*. Carolina Rodríguez, de *Celtas*, obtivo un accésit pola súa foto en cor titulada *Fantasma, joh, sí!*. Na sección adicada a vídeo varreu o *GIPE*, conseguindo o primeiro premio coa curtametraxe *Cova do Paleiro*, de Abel Barreiro Torres; o segundo, con *Praducelos*, e tamén o terceiro, co vídeo titulado *Covas*. Outros trofeos foron para as fotos en cor *Sombras*, *Lago Azul*, *David en el Agua*, *Juanín*, e *Formaciones*. O segundo de branco e negro déronllo á fotografía titulada *Leixapren*.

Participaron nas xornadas dezaioito espeleólogos dos clubs *Rey Gerión*, *Obelix*, *GIPE*, *Arcoia*, *Celtas*, *Brigantium*, *GESCAM* e o directivo Manuel Díaz Prieto en representación da FGE.

O Arcoia, divulgador

O Courel, en Lugo, e a serra ourensá de Encina da Lastra foron marcos das actividades desenvolvidas con ocasión de celebrarse en Quiroga (Lugo) o XXIX Campamento Galego de Espeleoloxía, que rexistrou a presenza de 33 espeleólogos federados dos clubs *Arcoia*, *Celtas*, *Val da Néboa*, *Aradelas*, *GE Lugo*, *Irmandiños*, *Obelix* e *Brigantium*. O papel de anfitrión tocoulle esta vez ó grupo quirogués *Arcoia*, que preparou un animado programa con visitas a cavidades de dúas serras; proxección de diapositivas; unha *espeleofesta* con regalos e, finalmente, o acostumado sorteo de material espeleolóxico.

O grupo organizador estivo representado por Pablo González Gamallo, Ramón Méndez López, Francisco Carbón López, José Fernández Ferrín, Ramón Vila Anca, Ubaldo Vila Anca, Manuel Fernández Ferrín, José Enríquez Alvarez, Miguel Angel Soto Alvarez e Alfredo González García. As covas visitadas foron as do *Silverto* e *K1-Pala Cubela*, na Lastra, e *Arcoia* e *Buraca das Choias* no Courel.

Espeleólogos de sete clubs galegos acudiron a Rubiá ás xornadas fotográficas

AXENDA

Clubs galegos de espeleoloxía

A CORUÑA

GRUPO DE EXPLORACIONES SUBTERRANEAS «ARTABROS» (G.E.S.A.)

Santa Teresa, 14 Bajo.
15002 A CORUÑA
Teléfono: (981) 21 31 15

GRUPO DE EXPLORACIONES SUBTERRANEAS «BRIGANTIUM» (G.E.S.B.)

Avda. de Arteixo, 67 - 3º B
15007 A CORUÑA
Teléfono: 654 142 702

SECCIÓN DE ESPELEOLOGÍA DE LA ASOCIACIÓN DEPORTIVA REY GERION (G.E.R.G.O.)

Costa Rica, 2 Sótano D
15004 A CORUÑA
Teléfono: 981 667 861

ESPELEO CLUB "OBELIX" (E.C.O.)

Inés de Castro, 1 - 1º Dcha.
15005 A CORUÑA
Teléfono: 639 245 544

GRUPO DE INVESTIGACIÓN E PRÁCTICAS ESPELEOLÓXICAS (G.I.P.E.)

Apartado de Correos 276
15080 A CORUÑA
Teléfono: 981 232 896

LUGO

GRUPO DE EXPLORACIONES SUBTERRANEAS «IRMANDIÑOS» (G.E.S.I.)

Rúa Xenxibre, 6
27260 CASTRO R. DE LEA
Teléfono: 982 227 171

GRUPO DE ESPELEOLOXIA DE LUGO (G.E.L.)

C/ Hermanos Carro, 28 - 3º
27003 LUGO
Teléfono: 609 804 916

GRUPO DE ESPELEOLOXIA «VAL DA NEBOA» (G.E.M.V.N.)

Centro Socio Cultural Sober
27460 LUGO
Teléfono: 982 403 941

GRUPO DE ESPELEOLOGÍA «ARCOIA» (G.E.A.)

Rúa Río Lor, s/n Bajo
27320 QUIROGA
Teléfono: 982 428 066

ESPELEO CLUB REI CINTOLO (E.C.R.C.)

Muiños de Arriba, 39
27740 MONDOÑEDO
Teléfono: 982 521 057

OURENSE

GRUPO DE EXPLORACIONES SUBTERRANEAS CLUB ALPINO

MANZANEDA (G.E.S.C.A.M.)

Concejo, 14 - Entresuelo
32003 OURENSE
Teléfono: 988 372 309

PONTEVEDRA

GRUPO DE EXPLORACIONES SUBTERRANEAS CLUB MONTAÑEROS CELTAS (G.E.S.C.M.C.)

Marqués de Valladares, 15 - Bajo
36201 VIGO
Teléfono: 986 438 505

ESPELEO CLUB ARADELAS (E.C.A.)

Apartado de Correos 404
36280 VIGO
Teléfono: 986 272 253

ESPELEO CLUB MADRUGA (E.C.M.)

Apartado de Correos 196
36080 PONTEVEDRA
Teléfono: 986 846 796

CLUB ESPELEOLÓGICO MAUXO (C.E.M.)

Travesía de Vigo, 195 - 7º C
36207 VIGO
Teléfono: 986 253 482

CLUB DEPORTIVO CIENTÍFICO ESTIGIA (C.D.C.E.)

Laboratorio Anatomía Animal
Facultad Ciencias - Universidad de Vigo
36210 VIGO
Teléfono: 986 812 592

Clubs federados en Galicia:

	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996
A Coruña	2	2	2	5	7	5	8	7	6	6	6	5	5
Lugo	3	5	5	6	4	5	4	6	6	5	5	4	4
Ourense	2	2	3	3	3	3	3	2	2	1	1	1	1
Pontevedra	1	2	2	2	2	2	2	3	3	3	4	4	4

Relación das cavidades galegas máis importantes:

Nome	Desenrolo Lonxitude/Desnivel	Provincia
Cova do Rei Cintolo	6.500/ -58	Lugo
Sima Teixeira (*)	3051/ -74	Lugo
Complexo Cubelas-KI (+)	1.184/ -48	Ourense
Cova da Arcoia (+)	940/ -42	Lugo
A Cova de Bermún (+)	930	Lugo
Cova do Paleiro (+)	700	Lugo
Cova de Ceza (+)	680	Lugo
Complexo Zorra-Despiste	610	Ourense
Sima Aradela (+)	/ - 142	Lugo
Sima Vidal	/ - 81	Ourense
Pozo das Chojis	/ - 55	Lugo
Pozo do Penedo	/ - 53	Ourense
Pozo do Inferno	70/ - 50	Pontevedra

(+) Exploración en curso

Tramitación de licencias federativas: F.E.E. 2001

Se obtienen:

- A través de un club inscrito en la Federación Galega de Espeleoloxía y en el Registro de la Secretaría Xeral para o Deporte de la Xunta de Galicia.

- Mediante el pago anual por licencia con cobertura BÁSICA o PLUS según modalidad A (España) - B (Europa) B1 (Resto del mundo); para las categorías:

Infantiles: 10 a 13 años

Juveniles: 14 a 17 años

Adultos: 18 años en adelante

Grupo de Espeleosocorro Galego, colaborador de protección Civil: coordinador, Juan M. Prego Mateo

Escola Galega de Espeleoloxía: director: Carlos Fernández Cainzos.

Miguel, ejemplo de solidaridad

Foto: Manolo Díaz (E. G. E.)

Miguel Ángel Rivera Babío

Un compañero y amigo de todos nos dejó para siempre el 24 de mayo de 1999. Pero esta vez no fue un fatal accidente, sino una corta pero irremediable enfermedad la que se llevó en pocos meses a MIGUEL ANGEL RIVERA BABÍO

cuando estaba próximo a cumplir los cuarenta años. El recordado compañero se nos ha ido a esa edad clave de la vida en la que el hombre es poseedor de una de sus mayores dichas, la del disfrute compartido de la juventud y la madurez en equilibrada armonía de cuerpo y espíritu.

Practicante de varios deportes, Miguel se inició en la espeleo en el G.E.R.G.O. (1992) coruñés para llegar a ser uno de los fundadores del Espeleo Club Obelix de Culleredo (A Coruña), en el año 1993, en donde ocupó diversos cargos directivos y realizó una intensa y fructífera actividad. Era Policía Municipal, con ejercicio en el concello coruñés, y estaba estudiando quinto curso en la Facultad de Derecho de la Universidad de La Coruña cuando le sobrevino la enfermedad que acabaría con su vida.

Su inclinación innata por colaborar, por ayudar a los demás y

por ser siempre solidario le llevó también a integrarse en Protección Civil. Por ello no debe extrañar que perteneciera durante varios años al Grupo de Espeleosocorro Gallego de la F.G.E. Miguel Ángel Rivera poseía un carácter abierto, extrovertido, que le facilitaba su relación con el prójimo. Esa capacidad de comunicación allanó su acceso a la didáctica, en la que llegó a desarrollar una labor importante como Monitor Territorial de la plantilla docente de la Escola Galega de Espeleología.

Quienes hemos tenido la ocasión de contar con su lealtad y apoyo pudimos llegar a conocerlo a fondo, apreciando mejor que nadie su gran compañerismo. Por ello, el recuerdo de Miguel, colega y amigo, prevalecerá siempre entre nosotros como huella imborrable de un hombre cabal, amable y eficaz que dedicó su vida enteramente a los suyos, a la solidaridad humana y al deporte.

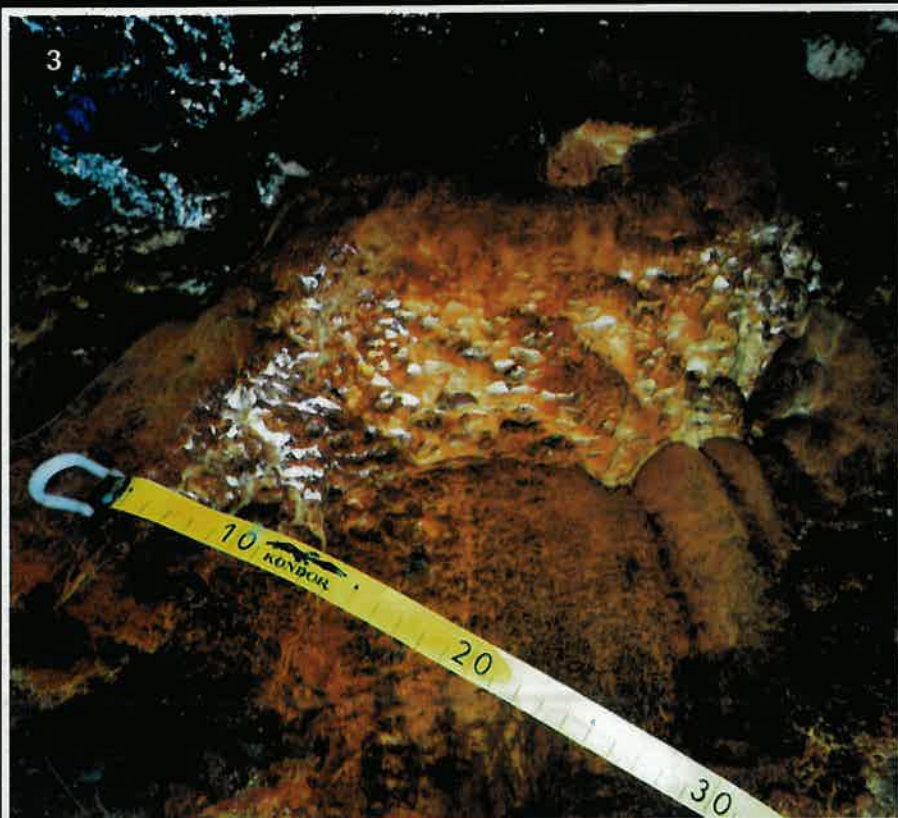
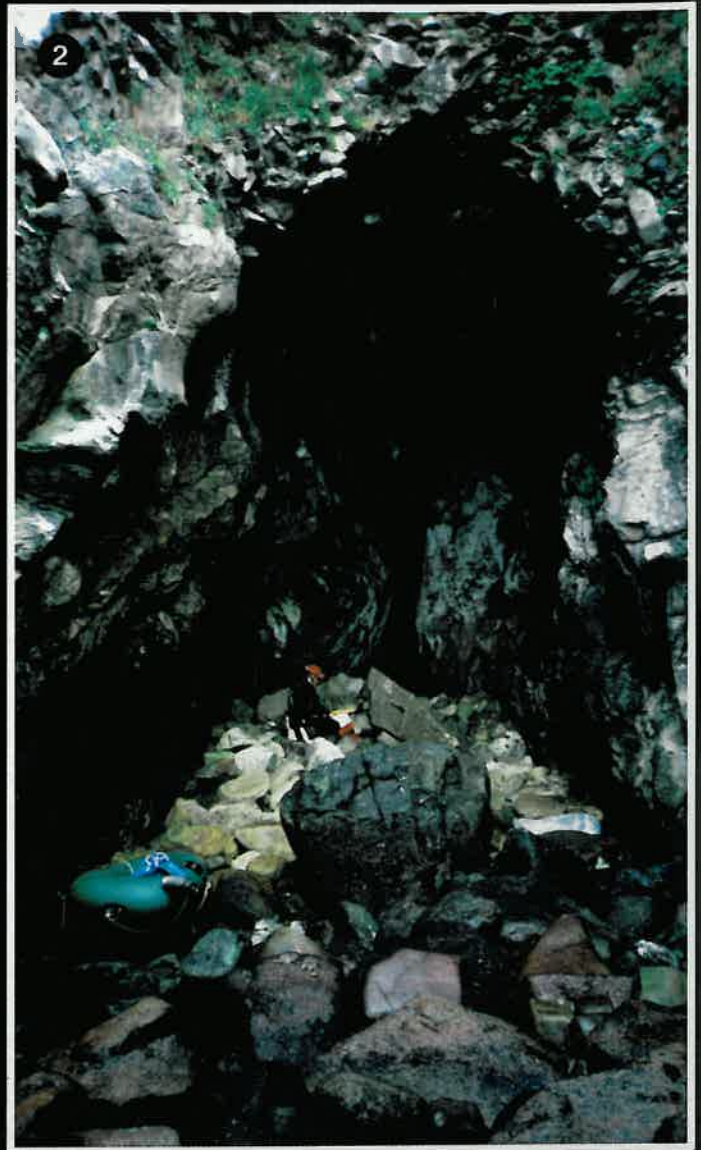
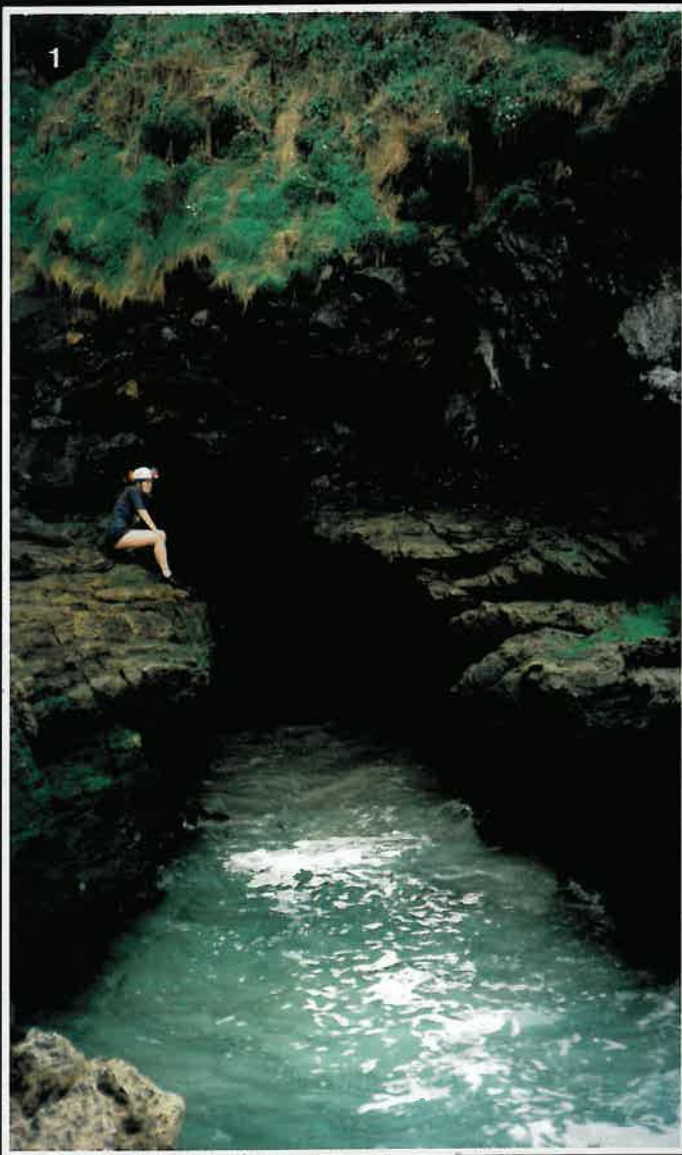

**CONGRESO ESPAÑOL DE
ESPELEOLOGÍA**
ALCALÁ DE HENARES (MADRID) 12-13-14 OCT. 2001
MIRANDO HACIA EL NUEVO MILENIO

**SPELEO
BRAZIL
2001**

BRASILIA - DF

1. Canle de entrada á Furna de Bascuas.

2. Furna da Sesteira. Preparando o material de topografía.

3. Estalagmita de importantes dimensións na Furna Galilleiro.

(Fotografías: J. Higinio Diz)